

MASTERGRADSOPPGAVE

Religion og identitet

En kvalitativ undersøkelse av religiøst aktiv ungdom

Adela Manov

**Mastergradstudiet i mangfold og inkludering
Avdeling for lærerutdanning, 2016**

Forord

Da har tiden kommet for å avslutte denne reisen. Det har vært utrolig spennende, nervepirrende og lærerikt. Livserfaringen, gode teorier og tenkemåter som vi ble presentert for, har åpnet opp for nye refleksjoner og flere spørsmål. Samlingene var intense og lange, men utrolig givende.

Med to småbarn, en fulltidsjobb og hektisk hverdag måtte jeg gjennom mange omstruktureringer, planleggingshelger og ikke minst tårer. Uten mye støtte og hjelp, hadde det ikke vært mulig.

Jeg vil først og fremst takke min beste venn, Jasmin, min mann og far til våre jenter. Tusen hjertelig takk for at du støttet meg, var tålmodig, forståelsesfull og ga meg all verdens tid for å fullføre dette studiet. Takk for at du reflekterte sammen med meg og ga meg gode innspill.

Jeg vil takke Adila, min 7-åring og Aisha, min 4-åring, som har muntret meg opp og ga meg energi med deres latter og humor. Jeg gleder meg til å begynne å bake sammen med dere igjen. Vi skal plante blomster og endelig få pyntet lekehuset deres. Sommerferien skal være stappfull med gode opplevelser!

Jeg vil takke min far og mor som har på tross av krig og tung erfaring, etterlatt sitt hjem, barndom, liv og flyttet til det ukjente for å gi meg og min bror bedre og mer lovende fremtid. Ord vil aldri kunne beskrive hvor stolt jeg er av dere!

Jeg vil takke arbeidsplassen min som har tilrettelagt slik at jeg skulle få gjennomføre studiet. Jeg vil takke min venninne som har hjulpet meg med å finne gode og reflekterte informanter. Takk til informantene som med sine erfaringer og opplevelser har bidratt til at jeg sitter igjen med mange inntrykk, men også nysgjerrighet.

Til slutt vil jeg takke min veileder, professor Geir Afdal. Du har vært en inspirasjon, med mye konstruktiv og faglig tyngde. Dine ord "kjør på" har fått meg gjennom mye frustrasjon. Tusen takk for at du takket ja til å veilede meg.

Borgenhaugen, 16.mai 2016

Adela Manov

Sammendrag

Tema for denne avhandlingen er religion og identitet. Mine informanter tilhører tre religioner og fire religiøse retninger. Mine to kristne informanter praktiserer ulike kristne retninger. Mine informanter har sine måter å forstå verden på. For at mennesker skal kunne omgås hverandre er det viktig å snakke sammen og gi rom for ulike typer livssyn. Gjennom min forskning vil jeg vise til hvordan unge mennesker med ulik bakgrunn forstår og forholder seg til omverden. Selv om fire informanter ikke er nok til å generalisere, kan de ut fra denne forskningen være en pekepinn på hvordan andre med lignende bakgrunn opplever verden.

Problemstilling som undersøkes er: *Hvordan forhandler religiøs aktiv ungdom religion i skolekontekst?* En slik problemstilling åpner for informantenes opplevelser og erfaringer. Informantene er i en alder av 19-23 år.

For å besvare problemstillingen har jeg utarbeidet tre forskningsspørsmål, som ser slik ut;

- 1. I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av deres religiøse bakgrunn?*
- 2. Hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?*
- 3. Hvordan påvirker religion informantenes valg av venner?*

I min forskning har jeg en kvalitativ tilnærming med abduktivt forskningsdesign. Jeg har brukt Pagis (2013) og Afdal (2013) til å belyse temaet religion. Identitet ble behandlet etter Meads´ (1967) teori. I fortolkningsprosessen har jeg også brukt andres forskning. Jeg benyttet meg av tematisk analyse, hvor målet var å fortolke informantenes uttalelser. Analysen tok utgangspunkt i de tre forskningsspørsmål. Forskningsspørsmålene var mitt utgangspunkt i utarbeidelsen av intervjuguide. Metoden jeg brukte i innhenting av empiri var semistrukturerte intervjusamtaler, hvor alle informantene svarte på samme spørsmål. Det ble også stilt noen oppfølgingsspørsmål. Intervjuene ble gjennomført på informantenes skole, et sted på Østlandet.

Empirien viser at religion spiller en viktig rolle i informantenes liv. Informantene har ulike utgangspunkt, men vi kan se mange likheter på tvers av deres religiøse ståsted. Samtlige beskriver identitet på ulike måter. Det er i hovedsak tre funn jeg vil fremheve.

Det første funnet er at informantene lager et skille mellom “oss” og “de”, hvor “de” omtales på forskjellige måter, avhengig av konteksten de befinner seg i. Det andre funnet handler om alkoholbruk, hvor informantene kan oppleve at det kan hindre de i å delta i ulike sosiale settinger. Det tredje og siste funnet handler om kjærlighet. Informantene er tydelige på at de ønsker å ha en kjæreste/ektefelle med samme religiøs tilhørighet.

Abstract

The subject of this thesis is religion and identity. My informants are members of three religions and four religious movements. The two of my Christian informants are practicing different Christian directions. My informants have their own way of understanding the world. For people to be able to interact with each other, it is important to talk together and allow for different types of beliefs. Through my research I will show how young people with different backgrounds understand and relate to each other. Issues examined include: *How religious active youth negotiate religion in school context?* Such a question allows for the informants' experiences. Informants are at the age of 19-23 years. To answer the main question, I have prepared three research questions, these are;

1. *To what extent are the informants influenced by their religious background?*
2. *What significance does informant's religion have in their identity formation?*
3. *How does religion affect informant's choice of friends?*

In my research I used a qualitative approach with abductiv research design. I've used Pagis (2013) and Afdal (2013) to investigate the subject of religion. Identity was treated after Meads' (1967) theory. In the process of interpretation, I also used other people's research.

I used thematical analysis, which aimed to interpret informant's statements. The analysis was based on the three research questions. Research questions were my starting point in preparing the interview guide. The method I used in the collection of empirical data was semistructured interviews, where all interviewees answered the same questions. There were also some follow-up questions. Interviews were conducted at the informants' school, somewhere in eastern Norway.

The empirical data show that religion plays an important role in the informants' lives. Informants have different starting points, but we can see many similarities across their religious standpoints. Each describes identity in different ways. There are three main findings I want to highlight.

The first discovery shows that the informants use language that makes a distinction between "us" and "them", where "them" are referred to in various ways, depending on the context they are in. The second discovery is about alcohol use, where informants may find them self -prevented from participating in various social settings. The third and last discovery is about love. Informants are clear on that they want to have a boyfriend / partner with the same religious affiliation.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag.....	3
Abstract.....	4
1. Innledning.....	7
1.1 Religion og identitet.....	7
1.2 Problemstilling.....	8
1.3 Avgrensning og begrepsbruk	10
1.4 Tidligere forskning	11
1.5 Oppgavens formål.....	13
1.6 Oppgavens avgrensning og oppbygning	14
2. Teori	16
2.1 Michal Pagis om religion	16
2.2 Geir Afdal om religion	19
2.3 George Herbert Mead	23
2.3.1 Identitet	24
2.3.2 Gest.....	24
2.3.3 Vokale gester og språk.....	25
2.3.4 Selvet/identitet	26
2.3.5 Imitasjon, lek og spill	28
2.3.6 “Meg” og “Jeg”	29
2.4 Oppsummering	29
3. Metode.....	31
3.1 Vitenskapsteoretiske strategier og metodevalg.....	31
3.2 Innsamlingsstrategi.....	33
3.3 Utvalg	33
3.4 Informanter	34
3.5 Intervjuguide.....	35
3.6 Intervju	36
3.7 Transkripsjon og bearbeidelse av datamateriale	39
3.8 Validitet og bekreftbarhet.....	41
3.9 Reliabilitet/pålitelighet.....	42
3.10 Generalisering og overførbarhet.....	42
3.11 Refleksjon over metodevalg.....	42
3.12 Refleksjon over etikk.....	43
4. Religion og forhandlinger?	44
4.1 Innledning	44
4.2 Religion	44
4.3 Religion og Gudstilstedeværelse	44

4.4 Religion og bønn.....	47
4.5 Religion og plikter.....	48
4.6 Religion som hindring.....	50
4.7 Religion som latterlig og gammeldags.....	52
4.8 Oppsummering.....	55
5. Identitet og forhandlinger?.....	57
5.1 Din identitet.....	57
5.2 Identitet og andre.....	66
5.3 Religiøs praksis og skole.....	68
5.4 Oppsummering.....	72
6. Religion og fritid.....	74
6.1 I kirken og moskéen.....	74
6.2 Religiøsitet på skolen og hjemme.....	78
6.3 Religion, fremtid og kjærighet.....	80
6.4 Oppsummering.....	83
7. Drøfting av religion og identitet.....	84
7.1 Informanter og religiøs bakgrunn.....	86
7.2 Religion og identitet.....	91
7.3 Religion og venner.....	94
7.4 Oppsummering og konklusjon.....	95
Referanser.....	97
Vedlegg.....	99

1. Innledning

1.1 Religion og identitet

I denne avhandlingen skal jeg se på religion og identitet, to fenomener som alltid har fasinert meg. Tiden vi lever i er preget av lett nettilgang og mye overfladisk informasjon. Mennesker har muligheter til å utale seg og være i dialog på kryss og tvers av jordkloden. På tv kan vi se debatter som angår religion og såkalte eksperter som forklarer hva de ulike religioner er og hvordan de praktiseres. Nettet er fullt av ulike ytringer, debatter hvor alle sitter med det de mener er et riktig svar. Ofte blir jeg etterlatt undrende, da mange av disse ekspertenes forklaringer på hva religion er, får en kategorisk karakter og mister all personlighet.

Min forståelse og interesse ligger i det vanlige folk har å si. Derfor har jeg valgt å bruke en kvalitativ tilnæringsmåte, med samtaleintervju som mitt hovedverktøy. Jeg er ikke opptatt av prestenes eller imamenes svar, men ønsker å forstå hvordan enkeltindivider opplever og erfarer religion. Å forstå religion kan være utfordrende, siden det handler om mer enn tekster vi møter i en bibel, koran eller andre skrifter. Litt senere i dette kapittelet - nærmere bestemt under avgrensninger og begrepsbruk - vil jeg gi en forklaring på hvordan jeg forstår disse nøkkelbegrepene, som vil være ledende for resten av denne avhandlingen.

Gjennom min oppvekst har religion vært en naturlig del av meg. Det har ikke vært noe jeg tenkte over, men det var der likevel. Jeg ble oppdratt til å vite hva som var lov og ikke, men fulgte aldri slavisk noen av tingene jeg ble fortalt. Under studietiden ble jeg kjent med mange ulike mennesker som tilhørte forskjellige sosiale grupper. Noen betegnet seg som personlig kristne, noen som ateister, muslimer og så videre.

Denne avhandlingen har også en personlig side, siden identitet er det andre begrepet som blir brukt. Jeg har vokst opp mellom to kulturer og måttet tilpasse meg underveis. I samtale med venner, kollegaer og andre, legger jeg merke til at identitet kommer med på kjøpet. Som ungdom var jeg en forvirret person, og visste aldri hva jeg skulle svare når spørsmålet om hvem jeg er ble stilt. At jeg bar et opplevd "Flykningmerke" gjorde ting vanskeligere, slik at identitetsfenomenet alltid har vært viktig for meg - og det ble dermed en del av min problemstilling.

I søken etter identitet og seg selv er det nettopp det overnevnte spørsmål en møter: hvem er jeg? Dagens samfunn tillater en større grad av egenutvikling, og mennesker står mellom mange måter å leve livet på. Jeg ønsker å få en innsikt i hvordan andre tenker om sin religion og sin identitet.

Til vanlig jobber jeg sammen med barn i førskolealder, derfor ville jeg gå ut fra komfortsonen min og finne eldre samtalepartnere. Jeg søkte etter en utfordring, gjennom noe jeg er opptatt av. Når en ungdom møter mennesket mange utfordringer. I tillegg til å vite hva man ønsker å gjøre med livet, er det ofte et ønske å kunne sette ord på hvem en er. Jeg hadde en antagelse om at ungdom kan være gode samtalepartnere, og at de kunne gi meg gode svar på mine spørsmål. Dette vil jeg si mer om i metodedelen, hvor jeg presenterer utvalget for denne avhandlingen.

Å finne ut av hvordan dagens ungdom tenker rundt disse to temaene er viktig. Det er viktig å nevne at jeg er klar over at fire informanter ikke er nok for å kunne trekke noen konklusjoner. Mine informanter kan ut fra min problemstilling gi indikasjoner på hvilken vei jeg ønsker å ta denne avhandlingen. Deres informasjon vil for meg bidra til en bedre forståelse av dagens religiøse praksiser, samtidig som det kommer til å bidra til utvikling av nye spørsmål.

Det er flere grunner til at jeg har valgt å bruke skolen som utgangspunkt for min forskning. Jeg forstår skolen er et viktig møtested for ungdom med forskjellig bakgrunn. Jeg har funnet en del forskning med religion og identitet som forskningsområder, men ingen av disse tar utgangspunkt i tre ulike religioner i en skolekontekst. Min forståelse av menneskets utvikling er at vi utvikles i relasjon med oss selv og omgivelser. I en alder av 19-23 år skjer det viktig ting med ungdom. En skal foreta beslutninger knyttet til fremtiden, men også finne sin plass i samfunnet. Derfor mener jeg at skolekontekst er et viktig område å fokusere på.

1.2 Problemstilling

Hittil har jeg forklart utgangspunktet mitt for hvorfor jeg har fokusert på religion og identitet. I det følgende vil jeg gi et kort innblikk i mine tanker rundt problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Med det ovenfor nevnte som utgangspunkt ser problemstillingen min slik ut:

Hvordan forhandler religiøst aktive ungdommer religion i skolekontekst?

Problemstillingen kan sies å være bred og rommer mange ulike aspekter i menneskets liv. Derfor har jeg utarbeidet tre forskningsspørsmål som skal bidra til å danne et bilde av identitet og religion. Alle tre forskningsspørsmålene retter fokus på individuelle opplevelser hos ungdom. Jeg bruker disse til å konkretisere og snevre inn problemstillingen. Samtidig opplever jeg at spørsmålene omfavner store områder av informantenes liv. Hensikten med denne

avhandlingen er å kaste lys over forskningsspørsmålene ut ifra et individuelt ståsted. Derfor kjennetegnes forskningsspørsmålene som omfattende, men preget av personlige opplevelser. Som tidligere vist har jeg valgt å ta utgangspunkt i en skolekontekst. Etter nøye vurdering har jeg bestemt meg for å vide ut problemstillingen. I tillegg til å fokusere på skolekontekst, velger jeg å se på informantenes fritid. Begrunnelsen for dette er ganske enkel, da jeg innledningsvis har gitt uttrykk for hvordan min forståelse av menneskets utvikling er. Jeg opplever at informantenes fritid og liv utenfor skolen er like viktig som det livet de lever på skolen. Våre forforståelser følger oss gjennom livet og informantens fritid preger deres opplevelser på skolen, og ut fra dette er mine forskningsspørsmål som følger:

- 1. I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av sin religiøse bakgrunn?*
- 2. Hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?*
- 3. Hvordan påvirker religion informantenes valg av venner?*

Forskningsspørsmålene er veiledende for mine intervjuer, og blir videre bearbeidet i drøftingsdelen av denne oppgaven.

Mitt første forskningsspørsmål handler om i hvilken grad informantene opplever å være påvirket og influert av deres religiøse bakgrunn. Grovt sett var målet for denne delen av intervjuene å se på hvordan informantene praktiserer eller ikke praktiserer religion på skolen. Jeg er også opptatt av hva religion betyr for informantene og om den preger deres forhold til medstudenter.

Det andre forskningsspørsmålet var rettet mot identitet. I denne delen av oppgaven ser jeg på hvilken betydning informantene tillegger religion i sin identitetsdanning. Fokuset er rettet mot hvordan informantene forstår seg selv og hvordan de tror at andre forstår dem. Jeg vektlegger informantenes tolkninger av mulige sammenhenger mellom egen religion og identitet.

Det siste forskningsspørsmålet dreier seg om informantenes valg av venner. Med dette spørsmålet flyttes oppmerksomheten fra skolen til deres fritid. Informantene forteller om hvordan de velger venner, samtidig som de deler informasjon om ulike aktiviteter utenfor utdanningen.

Jeg har bevisst valgt å ikke spesifisere eller avgrense noen av nøkkelbegrepene i møter med informanter. Dette har jeg gjort for å få mest mulig ekte forståelse av begrepene slik de selv tolker dem. Jeg kunne ha stilt ledende spørsmål, eller brukt eksempler på hva jeg ønsker å

gå innpå etter å ha stilt intervju spørsmål. Som jeg allerede har sagt så ønsket jeg ikke å påvirke svarene, men heller lytte til hvordan de selv tolker mine spørsmål og svarer på disse.

1.3 Avgrensning og begrepsbruk

Som tidligere nevnt er religion og identitet begreper som rommer mye og kan tolkes på ulike måter. For å holde oversikt og en passe dybde, har jeg tatt utgangspunkt i tre teorier: George Herbert Meads (Mead i Morris, 1967), Michal Pagis (2013) og Geir Afdals (2013) forklaringer av nøkkelbegreper, identitet og religion.

Grunnen til at jeg har valgt å bruke og forholde meg til deres begrepsbruk er at de ligger nærmest min forståelse av religion og identitet, samtidig som begreper relevans og overførbarhet kan knyttes til mine informanternes uttalelser.

I sin bok, *Religion som bevegelse* gir professor Geir Afdal (2013) godt innblikk i hva religion er og hvordan fenomenet kan forstås. I følge Afdal (2013) kan religion forstås på to måter. Den første måten handler om religion som en ting, mens den andre handler om religion som en prosess. Det førstnevnte, slik han beskriver det, har en autorativ diskurs og ikke er mulig å forhandle. Den er ferdigdannet og kan ikke forandres. På denne måten blir religion tingliggjort og kan enten godtas som gitt eller forkastes (Afdal, 2013, s. 14, 15).

Det andre, slik jeg forstår det, handler om smådeler og hvordan disse brukes. På denne måten beskriver han religion som noe som gjøres, flyter og tilpasses. Det er her min interesse ligger, og dette jeg tenker på når jeg lurer på hva religion er. Hvordan påvirker religion ens liv og etterlater spor gjennom livet? Hvis religion forstås som prosesser, hvordan møter religiøs ungdom hverdagen og hvordan står de i forhold til sine religiøse overbevisninger og det mangfoldige samfunnet de er en del av?

I likhet med Afdal (2013) snakker Michal Pagis (2013) om religion. I sin artikkel *Religious Self-Constitution: A Relational Perspective*, snakker hun også om det "religiøse selvet" som en prosess og ikke et objekt (Pagis, 2013, s. 110). Hun behandler begge begreper og knytter religion til religiøse praksiser samt andre elementer som jeg viser frem i teoridelen. På denne måten kan en ikke se religion som et enestående fenomen, men som noe som står i sammenheng med andre ting. Dette kan være for eksempel religiøse symboler, klær og så videre. I min forståelse av religion og identitet fungerer Pagis' artikkel som et bindeledd mellom Afdals teori om religion og Meads forklaring av selvet. Pagis' (2013) artikkel har en samlefunksjon for nøkkelbegrepene og gir en tydeligere forståelse.

Som vi etterhvert vil se i teoridelen, snakker George Herbert Mead (1967) i sin bok

Mind, Self and Society om hvordan identitet dannes gjennom samspill og refleksivitet (Mead i Morris 1967, s. 134,135). Det er Meads definisjon om selvets utvikling, altså identitet, som jeg bruker i denne avhandlingen. Slik han beskriver selvets utvikling er dette noe som utvikles i sosiale prosesser og ikke er med oss fra fødselen. Han påpeker språkets unikhhet ved å si at det er språklige prosesser som er grunnlaget for selvets utvikling. En kan stille seg spørrende til hvordan identitet dannes og utvikles i et mangfoldig samfunn hvor mennesker til daglig møter mennesker som er religiøst aktive og mennesker som ikke er det. Med en slik forståelse av selvets dannelse, lurer jeg på hvordan religiøst aktiv ungdoms identitet blir påvirket av sin religion.

Selv om Meads teori om selvets utvikling har eksistert og blitt tolket i mange år, vil jeg i lys av hans tilnæringsmåte prøve å forstå mine informanternes tolkninger og egenforståelser av seg selv og sitt forhold til religion. Jeg er klar over at hans ståsted ikke tar utgangspunkt i dagens samfunn, og at det på noen områder kan være vanskelig å overføre dette til mine informanternes historier. Likevel velger jeg å bruke hans verk, da mange av hans synsvinkler er vesentlige i forståelse av mine informantenes historier.

For å unngå uklarheter i hvordan jeg bruker begrepene vil jeg kort forklare disse. Hovedtanken er at de blir brukt slik de blir fremstilt i teorikapittelet. Identitet og Meads begrep om selvet brukes om hverandre. Når jeg snakker om informanter vil jeg også bruke begreper som religiøst aktiv ungdom, som vil gjelde både informanter og annen ungdom som er bevisst sitt religiøst ståsted.

Individer, individet og informanter er ord jeg bruker om ungdom som har valgt å stille opp til intervju. I tillegg omtaler jeg dem ved anonymiserte navn.

I problemstillingen kan vi se at jeg bruker ordet forhandler. Dette er begrep som jeg velger å ikke definere, da det forstås som gitt.

1.4 Tidligere forskning

I det overforstående har jeg forklart mitt teoretiske ståsted for denne avhandlingen. I denne delen vil jeg vie litt plass til tidligere forskning på religion og identitet, som på sin måte tar opp nøkkeltbegreper og som jeg har benyttet meg av i min analyse av innsamlet datamateriale.

Det har blitt gjort en del forskning på religion og identitet, både i Norge og i andre land. Jeg finner derimot ingen forskning som er rettet mot religion og identitet i den videregående skolen og hvordan religion er med på å påvirke ungdomsidentitet. Det viktige i min forskning er at ungdom er knyttet til et større felleskap, altså at de er under utdanning, og at de er religiøst

aktive. Det særegne for min forskning er at den er avgrenset til forhandlinger mellom religion, identitet og storsamfunnet, samt tre ulike religioner. Jeg går utenfor skolens vegger og ser på deres valg og utvikling på andre arenaer.

Førsteamanuensis Marie von der Lippe (2013), presenterer i sin artikkel et sammendrag av en større intervjuundersøkelse som ble gjennomført i 2007/2008, og som var en del av et stort internasjonalt prosjekt. Prosjektet handlet om ungdoms forhold til religion i flerkulturelle samfunn. Lippes artikkel er basert på intervjuer med 20 elever i alder av 13-15 år. Elevene tilhører ulike skoler, og har forskjellig religiøs og kulturell bakgrunn. I likhet med min forskning har hun benyttet seg av en temabasert intervjuguide, og fikk på den måten styrt intervjuene i ønsket retning. Det overordnede temaet for hennes forskning er religion og religiøs mangfold, hvor fokuset er rettet mot språk og hvordan religiøs og ikke-religiøs ungdom snakker om religion.

Hun kom frem til at ungdoms måte å snakke om religion på er knyttet til diskurser i det norske samfunnet. Disse er tilgjengelige gjennom media og tv. Hun fant ut at det var et samspill mellom diskursene og hvordan ungdom omtalte religion og religiøs mangfold. Funnene resulterte i flere delte diskurser. Det er verdt å nevne at et av funnene var at media og offentlige debatter hadde en betydelig påvirkning på hvordan ungdommen omtalte overnevnte begreper.

Sturla J. Stålsett (2013) har sammen med 14 andre forskere laget en utredning som heter *“Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk”*. Sammen påpeker forskerne at dagens samfunnsdebatt viser at tro og livssyn har stor betydning både for individer og samfunn. Videre sier han blant annet at denne mangfoldsutviklingen er noe som skjer på global basis. I rapporten brukes “livssyns åpne samfunn” som fellesbegrep for religiøse og sekulære livssynsholdninger. Hovedoppgaven i rapporten var å “gjennomgå statens livssyns politikk og fremme forslag til endring som kan bidra til å skape en mer helhetlig politikk på området” (NOU, 2013:1, 2013 s. 2).

Funn som kom frem i utredningen var at tro og livssyn stort sett er oppfattet som en del av identitet og overbevisninger som ikke bare handler om intellektet, men også følelser. Sammen konkluderte utredningsteamet at det er av stor betydning at tydelighet og en bevissthet rundt grunnleggende verdier er nødvendig for menneskers behov. Jeg vil også si, uten å gå nærmere inn på rapporten, at utredningsteamet drøfter 8 prinsipper som omhandler livssyns politikk.

Det er nødvendig å si at Sturla J. Stålsetts (2013) utredning dessverre ikke har fått plass i min analyse. Jeg syntes likevel den er viktig å ha nevnt på grunn av videre refleksjoner og potensiell videre tenkning.

Kristin Berges (2006) masteroppgave handler om hvordan religion og familieforhold påvirker unge individers sosialisering inn i det norske samfunn. Oppgaven er rettet mot minoritetsgrupper, nærmere bestemt unge pakistanske jenter i en alder av 15-17 år. Kort sagt handler hennes avhandling om hvordan hennes informanter dannet sin identitet. Berge (2006) fant ut at familie og egne verdier er sentrale faktorer for hvem de sosialiseres med. Hennes funn er blant annet at informantene var ute etter såkalt “ordentlige” venner, altså med pakistansk og islamsk bakgrunn. Et annet viktig funn er at informantene praktiserer islam “så godt de kan” og når “de har tid” (Berge, 2006, s. 84, 81).

Videre er spørsmålet hvordan den ovenfor nevnte tidligere forskning kan relateres til min egen. Selv om identitet kan virke som et utdatert tema, vil jeg si at det er viktig å forske på det. Hvis vi inntar et sosialkonstruktivistisk ståsted, vil det fra dette perspektivet være selvsagt at ting konstrueres underveis og er i stadig forandring. Dette betyr at identitet er i stadig endring. Jeg mener at religion er noe personlig, som defineres ut fra vårt ståsted og i forhold til en større kontekst. Samfunnet vi lever i er mangfoldig, derfor er det behov for et oppdatert syn og nyere måter å se ting på. Relevansen til overforstående forskning er den at deres informanter i likhet med mine er opptatt av religion, og også av identitet. Det er ikke til å legge skjul på at det såkalt norske samfunnet har en påvirkningskraft på ens identitet. Om dette ikke handler om religiøs aktivitet, så handler det om felles verdier og normer som mange av mine informantenes religioner også nevner. Dette kan ses på som fellestrekk mellom samfunnet og religionen. Det kommer også frem at tidligere forskning legger vekt på familiens betydning og deres verdier. Dette er noe som kommer opp underveis i mine intervjuer.

1.5 Oppgavens formål

Denne avhandlingens formål er å se hvordan religiøst aktiv ungdom forhandler religion i en skolekontekst. Til vanlig omgås jeg voksne mennesker og førskole barn. Jeg ønsket å vektlegge et område som jeg ikke har under huden og som ville utfordre meg. Grunnen til at interesseområdet mitt er religiøst ungdom er fordi vi lever i en tid hvor ytringsfrihet er et viktig tema, samtidig som vi skal kunne utrykke hvem vi er. Derfor mener jeg at ungdom i en alder av 19-23 år er ideelle informanter.

Grunnen til at jeg ønsket å fokusere på kristendom og islam er fordi disse religionene ofte blir tatt opp i ulike samfunnsdebatter. Min forståelse er at de blir brukt komparativt og fremvist som to motpoler. Gjennom vennskap, jobb og andre sammenhenger har jeg erfart at ulike religioner har mye til felles. Jeg har en eksplorativ tilnærming og hadde ingen hypoteser

å forholde meg til. Målet mitt var å vektlegge subjektive opplevelser. I utgangspunktet ønsket jeg å begrense forskningen til en skolesituasjon. Jeg fant fort ut at min måte å forstå mennesket på, som relasjonelt og i stadig bevegelse, ikke tillot dette, og jeg måtte utvide nedslagsfeltet. Derfor falt valget på skole, fritid og hjemme.

Mitt mål har vært å få en bredere refleksjon og prøve å forstå hvordan ens religion påvirker vedkommendes individuelle opplevelser. Grunnen til at jeg ønsker å se på identitet er at det kan være interessant å se på hvordan religiøst aktiv ungdom forhandler religion i større settinger. Dette er svært relevante temaer å reflektere rundt, siden samfunnet vi lever i er mangfoldig. Hvis mennesker skal kunne nærme seg hverandre, er det behov for innsikt og åpenhet. Dette ser jeg på som nødvendig hvis vi skal kunne omgås hverandre.

1.6 Oppgavens avgrensning og oppbygning

Hittil har jeg i dette innledningskapitlet belyst begrunnelsen for mitt valg av religion og identitet som tema. Jeg har presentert problemstillingen og de tre forskningsspørsmålene. I kapittel to, vil jeg redegjøre for tre teorier. Disse blir presentert i tre deler, hver for seg, slik at jeg ivaretar en god flyt gjennom hele teoridelen. Begrepene som står sentralt er religion og identitet.

Jeg vil først gjøre rede for Geir Afdals (2013) måte å forklare hvordan religion kan forstås. I andre delen av det andre kapittelet, holder jeg fortsatt fokuset på religionsbegrepet, men bruker Michal Pagis (2013) perspektiv, som snakker om selvet og religion og bruker disse begrepene relasjonelt. Hennes måte å forklare ovenfor nevnte gir en fin introduksjon til det andre temaet, som er identitet. Siste delen av dette kapittelet handler om identitet, nærmere bestemt selvet. George Herbert Mead (1967) gir en mulig måte å forstå selvets utvikling på og legger særlig vekt på språkets betydning som et grunnlag for sosialisering (Mead i Morris, 1967).

Det tredje kapittelet handler om metodiske valg, altså kvalitativ forskningsmetode. Min forskning var preget av eksplorativ forskning design. Målet var å snakke med informanter og få subjektive meninger. Ved å velge en kvalitativ tilnærming, hadde jeg mulighet til å komme nærmere informantene og deres personlige erfaringer. Dette er grunn til at jeg valgte å bruke semistrukturerte intervjuer. Intervjuspørsmål er strukturert etter tre temaer, nemlig religion, identitet og fritid. Fordelen med semistrukturerte intervjuer var at jeg hadde en intervjuguide å forholde meg til. På denne måten var intervjuene innrammet med temaene, men ga informantene fleksibilitet i deres uttalelser. Ved å gi rom for fleksibilitet, var det lettere å stille oppfølgingsspørsmål. I denne delen legger jeg frem det forskningsdesignet jeg har valgt å

bruke. Jeg vil også si litt om den tematiske analysen, som er vesentlig for oppgaven.

I analysedelen, det tredje, fjerde og femte kapitlet, vil jeg presentere relevant innsamlet datamateriale og analysere informantenes uttalelser med utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Jeg legger frem utvalgte deler av informasjonen som informantene har valgt å dele med meg. Analysen er tredelt, altså består av tre kapitler, hvor forskningsspørsmålene er ledende for hvordan jeg bruker den tematisk strukturerte intervjuguiden. Også her viser jeg til korte deler av teorikapitlet, for å gi innsikt i hvordan empirien kan ses i lys av teori. I tillegg til teori, bruker jeg andres forskning for å vise mulige sammenhenger eller eventuelle innfallsvinkler for å finne støtte til mine funn.

Drøftingsdelen er det sjuende kapitlet, og ligger nært knyttet til analysedelen. Dette er fordi funnene blir drøftet ut fra forskningsspørsmål, andres forskning og teori. I denne delen av avhandlingen vil jeg drøfte, diskutere og reflektere over mine funn, samtidig som jeg vil si litt om andre mulige vinklinger. Før jeg sier noe om videre muligheter for denne avhandlingen, oppsummerer og konkluderer jeg mine forskningsspørsmål og svarer på problemstillingen.

2. Teori

Å gi en allmenngyldig definisjon av religion er ikke mulig. En kan rette blikket på begrepets betydning og innhold eller religioners forskjellige funksjoner. Samtidig kan vi fokusere på hvilken rolle religion spiller i enkeltes liv og hvordan den påvirker ens identitet. Religion kan også ses på som en måte å uttrykke bestemte holdninger og normer. Jeg vil i lys av teorivalget mitt forsøke å se om det finnes en sammenheng mellom identitet og religion.

2.1 Michal Pagis om religion

Jeg har valgt å forholde meg til Michal Pagis' (2013) teori, hvor hun presenterer religion som en relasjonell og kroppslig prosess. Hennes arbeid er inspirert av tidligere forskning på emosjonelle og erfaringsbaserte religiøse praksiser. Siden mine informanter er praktiserende religionsutøvere, er Pagis relevant for min tolkning av intervjumaterialet. Hennes vinkling er spennende og lett å ta med i min forskning, samt relevant i drøftingen av informantenes egne erfaringer. Pagis sier at dagens forskning er begrenset, da selvet blir fremstilt som autonomt og atskilt fra kroppen. Hun retter blikket på selvet og religion, som hittil i hovedsak har vært basert på en internalisering av trossystem, som ser på selvet som selvstendig og atskilt fra andre. Dette innebærer at selvet står alene og at moral og tro ikke anses til å ha noe sosialt ved seg.

Hun argumenterer mot hvordan sosiologiens forståelse av det religiøse selvet er, siden dette tar utgangspunkt en i kristen forståelse av selvet, hvor sjelen får stor plass. Målet med hennes studie er å desentralisere denne fellesforståelsen av religiøse selvet og belyse det på en ny måte, hvor selvet kan også ses som en kroppslig og sosial prosess i stadig utvikling. Med dette som utgangspunkt drøfter hun en separasjon mellom kropp og sjel og fokuserer hun på tre områder; viktigheten av felles praksis, forholdet til kropp og til slutt materielle ting i religiøse settinger. Blant teoriene hun kritiserer er Charles Taylors forklaring av selvet og religion i moderne tid (Taylor i Pagis, 2013, s. 93- 95).

Ifølge Pagis opererer Taylor med betegnelsen "orientering i moralsk rom" som altså er et felles rom. Ut fra dette rommet søker mennesker livsverdier, meninger, normer og lager seg forestillinger om det gode. Derfor vil forståelse av selvet være påvirket av hva individet anser som godt. Han legger vekt på moral, som ifølge ham er et universelt behov. Moral dreier seg om hva som er godt å være og hva som er godt å gjøre. Alle mennesker har behov for spirituell orientering, der man finner ulike normer, regler og rammer som veileder menneskets atferd. Siden mennesker har behov for spirituell orientering, har de også behov for det han kaller

“fylde”, som er menneskets behov for tilknytning til såkalte “høyere goder”. Pagis hevder at ifølge Taylor er menneskets fokus rettet mot seg selv. Dette betyr at mennesket velger sitt liv og selv bestemmer hva det vil tro på (Taylor i Pagis, 2013, s. 93). Spørsmål om meningen med livet knytter han mot det moderne selvet, da slike problemstillinger ofte er knyttet til en moderne verden. Dette er ting vi ofte lurer på og er opptatt av.

En annen teoretiker hun kritiserer er Christian Smith, som ifølge Pagis er opptatt av menneskets natur og påstår at det å være et menneske, å ha en identitet, betyr å tilhøre en moralsk orden (Smith i Pagis, 2013, s. 94, 95). Den moralske orden har egne regler som individer må innrette seg etter. Han tillegger mennesker en unik rolle, da mennesker har evne til refleksjon, som er et verktøy for selvevaluering. Selvreguleringen er styrt fra eksterne normer og regler for hva som er riktig og galt. I følge ham er mennesker ikke bare egoistiske, og det religiøse selvet er bestemt av tro og fortellinger som tar utgangspunkt i en ekstern moralsk orden i det samfunnet individet befinner seg i (Pagis, 2013, s. 94). Innen slike samfunn styrer moral og tro samhandling med andre mennesker. Ut fra dette kan vi forstå at religiøsitet i seg selv innebærer aksept av moralske ordre og fortellinger. Å nekte disse rammene vil føre til skifte av religiøs retning (Pagis, 2013, s. 95).

Pagis' (2013) forskning tar utgangspunkt i atferd og erfaringer. Hun forsøker å vise andre religiøse dimensjoner, som for eksempel hvordan mennesker knytter seg til hverandre, eller hvordan menneskers religion utarter seg i samspill med den materielle verden (Pagis, 2013, s. 96). Forfatteren tar utgangspunkt i et mikrososiologisk perspektiv, og støtter seg på Meads (1967) teori om selvet som en prosess og ikke bare et objekt. Gjennom en slik forståelse kan livsverdenen ses som foranderlig og ikke statisk. Som tidligere nevnt ser mikrososiologi på selvet som unikt og refleksivt, noe andre dyr ikke er. Refleksivitet skjer når individet er både subjekt og objekt. Dette blir nærmere forklart i teoridelen som handler om George Herbert Meads forståelse av selvet, altså identitet.

I sin drøfting av det refleksive selvet har ulike sosiale studier lagt vekt på språk og makten det innehar. Oftest er den lingvistiske diskursen forbundet med vestlige språklige praksiser. I den vestlige verden er mennesker ofte opptatte av å snakke sammen om ting. Innenfor kristendommen vil den språklige delen kunne kjennes igjen for eksempel ved at en skriver sine synder til en prest for å få syndsforlatelse. Ved å praktisere denne språklige delen av religiøsutøvelse har kroppens betydning i religiøse praksiser blitt forsømmet (Pagis, 2013, s. 103- 105).

Jeg har innledningsvis sagt at forfatteren legger vekt på viktigheten av en felles praksis i religiøse sammenhenger. Hennes intensjon med dette er å belyse hvordan fellespraksiser innvirker på egenutvikling. Mange religiøse praksiser som bønn, meditasjon, og faste kan sies å være utført i ensomhet i felleskap. En som mediterer og er fokuset på sine følelser, sitt indre, er alene i utførelsen av sin religiøse praksis, men vil på samme tid befinne seg i en meditasjonshall hvor tjue andre mennesker gjør samme ting. Ut fra dette kan det sies at selv om en praksis utføres alene, har den en sosial dimensjon. På spørsmål om hvorfor mennesker mediterte i felleskap, ble svaret at meditasjon ble dypere og sterkere i felleskap (Pagis, 2013, s. 100). Felles meditasjon bidrar til at aktører er bevisste hverandres tilstedeværelse, men samtidig bevisste seg selv. På samme måte som bevegelse kan smitte på andre, vil stillhet ha samme effekt. Pagis (2013) viser til hennes samtaler med nye medlemmer, som forteller at fysisk nærhet og delt felleskap bidrar til ro og god fokus. I slike fellespraksiser kan andre forstås som midler som kan hjelpe med å danne det religiøse selv. For å støtte sin egen forskning bruker forfatteren Pagis (2013) Lesters (2005) studie, som ble gjennomført i et meksikansk-katolsk kvinnekloster. En del av deres religiøse praksis gikk ut på å be høyt i felleskap. Kvinnene sa samme bønn hver dag, i felleskap og alene. Tilbakemeldinger fra kvinnene var opplevelser av sterke bånd mellom fellespraksis og personlige følelser. Fellespraksis forsterket deres egne følelser og den høytalte bønnen ble personlig. En felles stemme av felles bønn hadde en annen mening enn bare en internalisert del av moralsk rom (Lesters i Pagis, 2013, s. 106). Med andre ord: tilbakemeldingene fra informanter i overfornevnte eksempler antyder at fysisk nærhet til andre blir oppfattet som en støtte og styrke av egen praksis (Pagis, 2013, s. 102).

Kroppen er et refleksivt medium mennesker kan praktisere sin religion gjennom. En måte å gjøre dette på er å kjenne på følelser. Hvorfor dette blir gjort, kan tolkes på ulike måter, men slik jeg forstår forfatterens tolkning av ulike praksiser er det å føle med kroppen, noe som styrker individet sin tro og samtidig skaper eller forsterker et bånd mellom sinn og kropp. En erfarer en felles tilhørighet. Mennesker som faster aksepterer sin sult som del av deres trosretning og retter synet mot sine holdninger til det. Ved å akseptere både den mentale tilstanden, og også den kroppslige, skapes selvrefleksivitet. Ved at en styrer sine kroppslige behov styrker individet sitt sinn (Pagis, 2013, s. 106).

Pagis (2013) poengterer at et religiøst selv må forstås som en relasjonell prosess som ikke bare er en internalisert prosess, men heller som del av et samfunn. I denne sammenhengen befinner vi oss i den siste dimensjonen, altså den materielle verden. I dagens vestlige verden er vi omgitt av materielle ting. Noen av disse tingene tillegges store sentimentale verdier og ses som spesielle i lys av ens tro. Meditasjonshaller står for et område hvor mennesker lærer og

praktiserer sitt forhold til indre følelser, hvor de finner fred og ro. Meditasjonssentre er innredet med lune farger, puter, lys og andre materielle ting som bidrar til en harmonisk atmosfære. Slike steder inviterer til selvrefleksive prosesser.

Mennesker bruker materielle ting til å ivareta sitt forhold til selvet, for eksempel når jenter går med hijab og dermed markerer beskjedenhet og sjenanse. På samme måte går noen med kors eller helgenikoner. Dette tyder på at materielle ting bidrar til selvrefleksive prosesser og en ivaretagelse av det selvet som ble dannet underveis (Pagis, 2013, s. 109, 110). Mennesker utfører religiøse praksiser til bestemte tider og på bestemte steder. Praksisene må ses i lys av sosiale kontekster, og de relasjonelle forhold som de foregår i.

2.2 Geir Afdal om religion

For å få innblikk i hva religion kan være er det nødvendig å tenke hva religiøs læring innebærer. Som beskrevet i innledningsdelen av denne oppgaven deler forfatteren religion i to, nemlig religion som autorativ diskurs og religion som prosess. Religion som autorativ diskurs betyr at en kan enten godta religion som den er eller gå bort fra den, den har her en uforanderlig natur. På denne måten får religion en statisk form og blir tingliggjort.

Den andre forklaringen av religion handler om religion som en prosess, hvor religion kan forstås som en bevegelse. Med et slikt blikk vil religion kunne forsås å være i stadig forandring og på den måten får fenomenet et personlig preg (Afdal, 2013, s. 14- 16).

I følge forfatteren er kunnskap og læring to begreper som må ses i sammenheng med hverandre. Mens læring handler om kunnskap i bevegelse, beskriver han kunnskap som en prosess. For å belyse forståelse av religiøs kunnskap bruker han Baumanns diskusjoner om religion og religiøs kunnskap.

Professor Afdal (2013) nevner at Baumann tok utgangspunkt i 90-tallsdiskusjoner om identitet, hvor begreper som etnisitet, nasjon og religion sto på dagsorden (Baumann i Afdal, 2013, s. 205, 206). Han trekker frem to begreper for å belyse religion, nemlig “religion som bagasje” og “forestilt religion”. Den førstnevnte handler om essensialisering av religion, altså en religiøs kjerne, som uavhengig av tid og sted vil forbli uforanderlig. Islam er ofte forstått som en slik religion, derfor har Baumann brukt den til å belyse sine poenger. Ved å ha en slik forståelse av religion, altså som en fast gjenstand, er det lett å lage en skille i den vestlige verden, i dette tilfellet England, hvor media og politikk bidrar til en fremmedgjøring og en deling mellom ”oss” og ”de andre”.

Et annet viktig poeng er makteienskap, hvor de religiøse elitegruppene sitter med definisjonen av hva en “rett religion” er og på den måten styrer forståelsen av religionen. Afdal (2013) viser til det andre begrepet Baumann operer med er “forestilt religion”, som handler om religionenes “indre” eller dens “kjerne” som innebærer at den religiøse “skatten” eller kunnskapen blir overlevert fra en generasjon til annen (Baumann i Afdal 2013, s. 206).

Videre kan en spørre om religion bør ses som språk eller praksis. Hvis en skulle se på religion som noe essensialistisk, vil en i dagens samfunn ikke kunne unngå å reformulere denne kjernen, da den hadde blitt formidlet i en ny språkpraksis. På grunn av språkets forandring vil essensen bli forandret, da språket er i bevegelse og den religiøse kunnskapen ville blitt formidlet i nye sammenhenger. I følge Afdal (2013) må religiøs kunnskap reformuleres i nye praksiser, noe han begrunner med å si at mennesker handler i ulike samfunnssettinger som er forskjellige og som forandres (Afdal, 2013, s. 207).

Et annet viktig punkt er Afdals (2013) poeng om at religion forstås best som praksis (Afdal 2013, s. 208). Religiøse praksiser innebærer at menneskers handlinger skjer i interaksjon med hverandre. Han legger vekt på at det i religiøse praksiser dannes erfaringer som språkliggjøres. På denne måten beholder Afdal språket, men det får en annen dimensjon siden det blir brukt som verktøy i formidling av erfaring og praksis. Hans forståelse av religiøs praksis innebærer mer enn bønn. Den handler om et større bilde, hvor religion kan ses i alt mennesker gjør. Det er en mulighet, men ikke nødvendighet, slik at individet har makt til å påvirke sin religion. På grunn av språklige begrensninger i forklaringer av religion blir begrepet skildret ut fra sin essens. Dette er grunn til at “å gjøre religion” er å stå for og tro på noe. Å forstå religion slik vil også innebære religiøs kunnskap, som er noe som brukes og skapes. Dette vil bety at såkalt religiøs kunnskaping er en prosess, og begrepet i seg selv innebærer en flytende, foranderlig konsistens.

Vår forståelse av læring vil påvirke forståelsen av kunnskap. Kunnskap dreier seg om mer enn tilegnelse og overføring.” Kunnskaping betyr at kunnskap hele tiden gjøres ny, den utvikles og forandres” (Afdal, 2013, s. 200). Det handler om at kunnskap ikke er noe vi eier, men noe som stadig utvikles. Forfatteren formidler religion som et vidt begrep som omfatter mange ting, som i utgangspunktet ikke er bare knyttet til moskeer eller kirker, men også menneskers handlinger.

Afdal (2013) deler religiøs kunnskap i to deler. Det første poenget er at han ikke lager et skille mellom religiøs kunnskap og religiøs kunnskaping. Dette kaller han for religiøs kunnskapspraksis eller aktivitet, som inkluderer språk og meninger, og også erfaringer. Den andre delen handler om religiøs substans, altså hva religion er og dets innhold (Afdal, 2013, s.

210). I lys av slike forståelser av religiøs kunnskap advarer forfatteren mot essensialisering av religiøse verktøy, noe som betyr at de religiøse redskapene får en uforanderlig natur og blir overlevert i sin opprinnelige form, og ikke brukt. Dette omtaler han som en religiøs "skatt". Faren med en slik praksis er at det ikke finnes mulighet til tilpasning og i vårt samfunn er en slik religiøs praksis vanskelig å gjennomføre. Som skatt vil den eksistere, men ikke bli brukt.

Den andre delen Afdal (2013) nevner er religion som formal prosess. Denne handler om religionens funksjonalistiske rolle. Dette handler om hva religion kan gjøre for individet, for eksempel gi svar på meningen med livet.

Det tredje alternativet Afdal (2013) nevner er religion som ulike biter og deler (Afdal, 2013, s. 210). En slik forståelse av religion tar sitt utgangspunkt i en sosiokulturell forståelse hvor religiøs kunnskap blir forstått ut fra hvordan det brukes og hvilke verktøy anvendes. Derfor kan vi si at religiøs kunnskap blir til gjennom bruk av ulike verktøy i en gitt situasjon. Han sier at mennesker kan navigere livet med religion, og begrepet får et verktøysfunksjon som kan brukes underveis for å for eksempel hjelpe en mellom ulike valg. På denne måten beholder fenomenet religion sin flyt og kan forstås som å være i aktivitet. Dette betyr at religiøs kunnskap er noe som praktiseres og på denne måten utvikles og skapes.

Ut fra et sosialkonstruktivistisk ståsted er religiøs kunnskap foranderlig og brukes i det daglige, og fokuset er rettet mot hvilke kunnskaper som brukes i ulike settinger. Som eksempel bruker forfatteren Baumanns forklaring av moskeer (Baumann i Afdal, 2013, s. 211). En moské blir forstått som en moské når mennesker gjennom religiøse kunnskaper forstår det slik, altså når den blir brukt til religiøse aktiviteter som for eksempel fredagsbønn. Slike religiøse kunnskaper brukes utenfor moskeens vegger, tas med ut til samfunnet, til hjemmet, skolen, jobb og brukes som verktøy for å forstå verden. På denne måten innvirker religiøse kunnskaper på menneskers forståelse og er med på å forandres kunnskap om moskeens karakter. Denne forandringen er en prosess som skjer gjennom tid og historie.

Med Baumann som utgangspunkt, har Afdal (2013) prøvd å utvikle et sosiokulturelt perspektiv på religiøs kunnskap (Afdal, 2013, s. 212). I et slikt arbeid argumenterte han ut fra fem punkter: teknologi og kunnskap, modernisering av kunnskap, forståelse av kontekst og kunnskap, forholdet mellom kunnskap og virkelighet, og kunnskapsaktører.

For å belyse religiøs kunnskap og teknologi, bruker forfatteren et eksempel hvor han i samtale med en sekstenåring blir vist en Youtube-video med religiøst innhold. Han sier at dagens ungdom er vanskelig å forestille uten å involvere teknologi. Nettilgang er ansett som en selvfølge og informasjon kommer ut i ulik form. En trenger ikke å dra til en kirke eller moské for å få religiøst påfyll. På denne måten er religiøs kunnskap flyttet fra kirker og moskeer til

folket, og er lett tilgjengelig. Å gå på Youtube og se på videoer med religiøst innhold er en måte å praktisere religion på. I hans beskrivelse av religion og modernisering nevner forfatteren at det moderne samfunnet innebærer mange områder, som for eksempel politikk, utdanning, religion og så videre (Afdal, 2013, s. 215- 217). I denne delen omtaler han religiøse kunnskaper som små deler av et stort samfunn. Innenfor sosialkonstruktivisme forstås religion som en mulig måte å forstå menneskers praksiser på, samtidig som det gjennom tid og handling også vil kunne ses hvordan religiøse praksiser forandrer seg.

I drøfting av religiøs kunnskap poengterer Afdal (2013) at kontekst er et veldig viktig område (Afdal, 2013, s. 217). Han sier at forandringer innen religioner er saktegående prosesser som er vanskelige å endre. Han beskriver kontekster som “omgivelser hvor religiøse kunnskap befinner seg i”. Han skiller mellom tre måter å forstå religiøs kunnskap på som kontekst. Den første handler om omgivelser religiøs kunnskap befinner seg i, og skiller mellom tekst og annen kontekst som er knyttet til hverandre. En tekst får ulik rolle etter den konteksten den befinner seg i. Med kontekst viser han at selv om en tekst har samme form, for eksempel i bibelen, vil dens karakter kunne tilpasses konteksten den skjer i. I denne sammenhengen beskrives konteksten som alder, kjønn, etnisitet, og så videre. Poenget Afdal (2013) viser til er at teksten, bibel, er gitt, men det er ulike kontekster som innvirker på hvordan religiøse kunnskaper blir til (Afdal, 2013, s. 218). Når kontekst forstås fra teologisk ståsted, vil en ha en forestilling om en religions essens. Han sier at teologisk arbeid er å tilpasse kjernen til konteksten en er i. Han problematiserer dette ved å si at religiøs kunnskap ikke eksisterer i en ren form, men at kristendom, islam og andre religioner er forskjellige utgaver av religiøs kunnskap.

Et annet viktig poeng Afdal (2013) nevner er at mennesker forstår religion som noe som forandres og ikke noe som forandrer (Afdal, 2013, s. 218). Fra et sosiokulturelt ståsted forstås religion som noe mennesker bruker i samspill med verden.

Siste forståelse av kontekst er at religiøs kunnskap forstås som en vev og prosess. Her handler det om at religion er noe som skjer i praksis og kan ses gjennom empiri. Religiøs kunnskap handler om utvikling i samspill med noe annet. Dette argumenterer han for med å si at spørsmål og svar er avhengige av kulturelle, sosiale og historiske redskaper (Afdal, 2013, s. 221). På basis av dette brukes redskaper på ulike måter i håp om å få svar på spørsmål, som han kaller for tredje stemme i en samtale. Religiøse kunnskaper er ikke isolerte, men er å finne i ulike kontekster.

For å konkludere om religion som kontekst sier Afdal at religion forandres ut fra flere faktorer, i tillegg til det tenkelige, forandres religion ut fra hvordan den brukes. Dette betyr at religion er sammensatt av mange deler som i samspill med hverandre og omgivelser får en

personlig karakter. Som eksempel nevner forfatteren kulturelle og materielle deler. På basis av egne erfaringer og forståelser oppleves religion ulikt for mennesker (Afdal, 2013, s. 222- 230).

2.3 George Herbert Mead

George Herbert Mead var født i South Hadley, Massachusetts i 1863. Han var en amerikansk filosof, pragmatiker, sosiolog og psykolog. Mead studerte ved Oberlin College, Harvard, Leipzig og Berlin. Senere underviste han i Michigan og ved universitetet i Chicago. Han døde i året 1931.

I beskrivelsen av George Herbert Mead vil jeg først komme inn på symbolsk interaksjonisme, der jeg vil se på hvordan interaksjon (samhandling) mellom mennesker påvirker individer, samt hvordan mennesker forholder seg til sitt nærmiljø (Mead i Vaage 1998, s. 17).

Hans publikasjoner var begrenset til forelesningsnotater og upubliserte manuskripter. Disse ble samlet og etter hvert gitt ut. Med en slik begrensning bruker jeg hovedsakelig to av hans verk, *Mind, Self and Society* (1967) og *Å ta andres perspektiv* (1998). Grunnen til at jeg har valgt å bruke Mead er først og fremst mine erfaringer i arbeid med barn og hvordan jeg i det daglige reflekterer over deres handlinger i lys av hans teori. Dette har bidratt til at jeg nå er nysgjerrig på hvordan jeg kan bruke Meads arbeid i møte med ungdom og se på deres interaksjon og identitetsdanning. Jeg mener at en slik teori vil hjelpe meg i tolkning og forståelsesprosessen av identitet og religion hos ungdom. Med dette som utgangspunkt vil jeg begrense meg til hans forklaring av identitet, eller som han betegner som self/selv. Første overskrift om identitet er ment som en lett inngang til en sammensatt teori. Jeg vil prøve å holde en strukturert presentasjon av gester og verbale gester (språk). Første tilnærming til selvet vil dreie seg om hvordan det er definert gjennom tre kronologiske stadier. Deretter vil jeg se på hvordan selvet er delt i to. På grunn Meads bruk av de ulike begreper og deres avhengighet av hverandre er det svært vanskelig å utdype hans perspektiv uten å virke gjentakende. Jeg vil bruke begrepene identitet og selv om hverandre. Det samme gjelder vokale gester og språk. Det er viktig å nevne at alle kommende teorisegmenter vil kunne utdypes ytterligere, men for min tolkning av forskningsmaterialet er det ikke nødvendig med en slik redegjørelse.

2.3.1 Identitet

Identitet er et begrep som kan tolkes og forstås på mange ulike måter. Hva identitet består av og dreier seg om er avhengig av ens ståsted og synsvinkel. Det er kanskje naturlig å feste noen egenskaper til ens vesen og tenke at identitet presenterer den en er, altså individets personlighet. I tillegg kan vi tenke i retning av individets status eller samfunnsrolle, kanskje kjønn, hårfarge, eller legning.

I følge George Herbert Mead (1967) er mennesket ikke født med identitet, fordi et nyfødt barn ikke er i stand til å skille mellom seg selv og andre. Han påpeker at identitet ikke er noe individet behersker, har eller eier. Kjernen i ens identitet eller selvet er at det er generert i den sosiale verden. Dette betyr at selvet utvikles gjennom erfaringer, kommunikasjon og samhandling med andre (Mead i Morris, 1967, s. 135). For å forstå selvet må en gå bort fra å studere individet som et isolert og uavhengig element, og legge vekt på sosiale grupper. På denne måten vil vi kunne se hvordan sosiale prosesser påvirker individer.

2.3.2 Gest

Jeg vil nå legge vekt på Meads forklaring av gester og språk, som han også omtaler som vokale gester. Deretter vil jeg komme tilbake til selvet og vise til sammenhengen mellom de ulike aspekter i hans teori.

Mead sier at gestenes hovedfunksjon er å muliggjøre tilpasninger mellom individer i sosiale prosesser (Mead i Morris, 1967, s. 46). Gesters meninger er subjektive og samtaler mellom gester er starten på kommunikasjon. Å si at meninger er subjektive betyr at i en spesifikk sammenheng har alle involverte sin forståelse av situasjon. Det er først når mening får samme betydning for andre individer at den blir objektiv. Dette skjer gjennom sosiale erfaringer, i momenter når individet er i stand til å forestille seg konsekvenser av gester og handlinger, (Mead i Vaage 1998, s. 123) og (Mead i Morris, 1967, s. 141).

For å forklare gesters samtaler, som han sier oppstår mellom objekter i en bestemt situasjon, bruker Mead (1967) et eksempel som han er godt kjent for, nemlig et hundeslagsmål. En kan tenke seg to hunder i en situasjon hvor en av hundene er klar til å angripe den andre. Når hunden som blir angrepet observerer angriperens holdning skifter den sin holdning i respons på motpartenes atferd. Dens respons forårsaker at den som angriper, igjen skifter sin posisjon. En kan si at aktørene leser hverandres atferd. Det er denne instinktive og ubevisste,

samtidig gjensidige, tilpasningen som betegnes som samtale mellom gester (Mead i Morris, 1967, s. 14).

For å utdype sitt poeng og motsetningen mellom dyr og mennesker som unike skapninger, beskriver han en ubehagelig situasjon mellom to mennesker. Vi kan tenke oss et menneske med knyttet neve og en anspent kropp, som vifter med neven mot en annen person. Ved å observere dette mennesket vil en anta at han eller hun har en fiendtlig holdning. Observasjonen av den fiendtlige person vil føre til at det oppstår en idé om situasjonen. I dette tilfelle kan ideen være at den med knyttet neve muligens vil angripe den som observerer. Den tenkte ideen er basert på tidligere erfaringer. Når en slik situasjon oppstår og gesten på sin måte viser at det finnes en idé bak den, samtidig som en slik idé forekommer hos et annet individ, oppstår det han kaller for signifikante symboler - altså noe som ikke er tilfeldig. Det er i øyeblikket når gester blir til signifikante symboler og får en bestemt mening, at språket oppstår (Mead i Morris, 1967, s. 45, 46).

2.3.3 Vokale gester og språk

Mead legger stor vekt på språk og sier at det er en nødvendighet i utviklingen av ens sinn og dermed også selvet. Sinnet er et verktøy som individ forstår responser og meninger i sosiale prosesser gjennom. Som tidligere vist skiller han mellom mennesker og dyr, og sinnet er ingen unntak. Dyr har ikke samme sinn som mennesker, siden de handler ut fra impulser, mens mennesker har en refleksiv intelligens. På grunn av denne unike evnen kan mennesker ut fra tidligere erfaringer danne seg antagelser og bilder av fremtiden (Mead i Morris, 1967, s. 118,119).

Mead forklarer at språket er fundamentet for sosiale handlinger og individer utvikles gjennom kommunikasjon, det vil si fra gest, via språk, til tanke. Uten språk vil det ikke være mulig å være med i sosial interaksjon med andre, og uten interaksjon vil mennesker ikke kunne eksistere.

Utvikling skjer når uttalte ytringer forstås likt av taleren og lytteren, slik at ordene vi bruker blir stimuli til respons i sosiale prosesser. Dette er tidligere nevnt som signifikante symboler som forklarer at taleren erfarer seg selv i den andres forståelse av det som blir sagt. På denne måten blir språket et middel for hvordan individer forstår verden og de vi omgås med. Det særegne med språket er at det påvirker både taleren og lytteren, og underveis oppstår det medvirkning (Mead i Vaage, 1998, s. 56, 57). Denne doble funksjonen i språket bidrar til tankeutvikling og derfor utvikling av selvet. Mead beskriver tenkning som indre dialog som en

fører med seg selv. Tenkning skjer gjennom erfaring av seg selv som objekt, slik vi tror at andre forstår oss. Grunnen til at han legger så stor vekt på språket er fordi det er knyttet til bevisstheten.

2.3.4 Selvet/identitet

Her vil jeg forklare Meads forståelse av identitet, altså selvet. Han forklarer selvet som en slags struktur som oppstår i sosiale prosesser. (Mead i Morris, 1967, s. 164- 166). Hans teori om selvet viser til en prosess som kommer innenfra. Selvet utvikles i sosial interaksjon, som for eksempel observasjon og interaksjon med andre, og responser på andres meninger om en selv. I slik utvikling internaliserer individer de eksterne, altså andres, meninger om en selv. Det er gjennom samhandling med andre at individet lærer å skille mellom egen person og sine omgivelser.

Selvets utvikling skjer veldig tidlig og er i stadig utvikling. Selvet er reflekssive prosesser basert på indre prosesser, som tar form av sosial samhandling med mange deler av en selv. (Pagis, 2013, s. 97). Gjennom slike prosesser blir individet i stand til å danne seg et bilde av seg selv. Under selvutviklingsprosessen står språk og kommunikasjon sentralt, noe jeg kommer tilbake til.

Mead (1967) beskriver et klart skille mellom selvet og kroppen. Siden selvet har den unike evnen til å objektivere seg selv, er den forskjellig fra andre objekter. I følgende sitat beskriver Mead hvordan kroppen kan fungere uten å ha noe påvirkning fra selvet:

It is perfectly true that the eye can see the foot, but it does not see the body as a whole. We cannot see our backs; we can feel certain portions of them, if we are agile, but we cannot get an experience of our whole body. There are, of course, experiences which are somewhat vague and difficult of location, but the bodily experiences are for us organized about a self. The foot and hand belong to the self. We can see our feet, especially if we look at them from the wrong end of an opera glass, as strange things which we have difficulty in recognizing as our own. The parts of the body are quite distinguishable from the self. We can lose parts of the body without any serious invasion of the self. The mere ability to experience different parts of the body is not different from the experience of a table. The table presents a different feel from what the hand does when one hand feels another, but it is an experience of something with which we come definitely into contact. The body does not experience itself as a whole, in the sense

in which the self in some way enters into the experience of the self (Mead i Morris, 1967, s. 136).

Slik jeg forstår delingen mellom selvet og kroppen, handler den om bevissthet som antyder visse følelser i forhold til miljøet, men også menneskets bevissthet av “jeget” som ens egen selvbevissthet. Derfor beskriver han selvet som en refleksiv prosess. Å være refleksiv viser til at en kan være både subjekt og objekt for seg selv, en særegenskap ingen andre objekter eller kropper har (Mead i Morris, 1967, s. 136).

Gjennom erfaringer med andre blir individet, i sosial interaksjon, objekt for seg selv (Mead i Morris, 1967, s. 225). Det er fysisk umulig å gå ut av sin kropp, derfor sier Mead at erfaringer av en selv en indirekte opplevelse. Vi kan ikke observere oss selv direkte, men vi observerer andres reaksjon på oss selv. På denne måten speiler vi oss i andres reaksjon (Mead i Morris, 1967, s. 138).

Når individet påtar seg andres holdninger og ser seg selv slik han eller hun tror andre ser seg, er øyeblikket individet er både subjekt og objekt. Denne prosessen er mulig på grunn av den indre dialogen individet har med seg selv, og det er selvbevisst samtidig som det er i forhold med omgivelsene. Det er samtaler mellom gester som fremkaller andres respons. Følgende eksempel belyser hans poeng.

Det er godt kjent at små barn er selvsentrerte og tror at verden dreier seg om dem og deres ønsker og behov. De er ikke opptatt av hva andre synes om dem. Etter hvert som barn vokser og modnes, begynner de å forstå at verden dreier seg om noe mer. Videre forklarer Mead at bare noen få personer spiller en rolle i selvets utvikling. Barna oppdager signifikante andre, som er de nærmeste personene i deres liv, for eksempel mor, far, lærer, og så videre. Det at en helt fremmed person på gata uttaler lite hyggelige ord etter meg vil ikke ha noe å si for min selvoppfatning. Hvis kommentaren hadde kommet fra en som står meg nær, ville utsagnet gjort et større inntrykk. Dette er noe barn møter når de reflekterer over hvordan signifikante andre forstår dem. Her kan vi se at individets utvikling tar utgangspunkt i interaksjon og kommunikasjon med andre. Slike sosialiseringprosesser forutsetter at individet kan tolke andres reaksjoner og ta deres perspektiv, og på den måten definerer vi andre og tar vår plass i samfunnet. Disse prosessene er bevisste, noe som står i motsetning til dyr som har en ubevisst styring.

Mead forklarer at dyr har reaksjoner, men disse er ikke formidlet i en menneskelig forstand. En slik forstand kan være av språklig art, noe dyr ikke har. Dyr er aldri en del av

sosiale prosesser. Tenkning er en særegenhet hos mennesker, noe dyr ikke er i stand til å gjøre. Derfor sier han at dyr ikke har et selv (Mead i Vaage, 1998, s. 57- 62).

2.3.5 Imitasjon, lek og spill

Selvet er definert gjennom tre kronologiske stadier. For at et selv skal kunne utvikles, må mennesket gjennom alle tre stadier: imitasjon, lek og spill.

Imitasjon tar plass i tidlig alder når barna er små. De imiterer for eksempel mor med støvsugeren eller far som vasker opp. Disse handlinger er ikke direkte interaksjon. Barnet gjør ting det har sett og vier ikke noe tid til tolkning av det det gjør. Mens barnet vokser, retter det fokus på kommunikasjon istedenfor ren imitasjon. På dette tidlige stadiet utvikles selvet gjennom respons til andre individer via symboler, gester, ord, og andre former for kommunikasjon. Med en slik utvikling kommer barnet til det andre stadiet hvor det innser viktigheten av sosialisering. På dette tidspunkt befinner det seg i lek-stadiet.

I lekstadiet utvikles selvet gjennom barns rollespill. I rollespill kan barn internalisere andres perspektiver og dermed forstå hvordan andre føler seg og hvordan de forstår verden. De observerer mønstre og handlinger i den verden de befinner seg i. Ulike roller barn påtar seg kan være mor, far, eller også andre roller som for eksempel brannmann, lege, og så videre. På dette stadiet er barn bevisst sin rolle og handler deretter. I slike situasjoner handler rolleleken om mer enn bare den påtatte rollen, men også om de andre involverte. Det er veldig viktig at barnet klarer å lage egne situasjoner istedenfor å bare imitere andre. Dets atferd er organisert etter såkalte typiske mønstre til det barnet i øyeblikket er, og slik lykkes barnet i sin rolle. Det betyr at brannmannen har antatte typiske trekk som barnet må mestre i møte med andre i den samme leken. De påtar seg andre perspektiver, noe de ikke klarer å gjøre i imitasjonsstadiet. Barn lager situasjoner med ulike roller som mor, far, eller brannmann er i, og de gjør sine erfaringer av seg selv i de andre. De klarer å tenke seg andres holdninger og atferd til de signifikante andre.

Siste stadiet i Meads forklaring av selvetsutvikling er spillestadiet, der individet forstår at de kan delta i spill med fastsatte regler. Deres forståelse av sosiale interaksjoner er mer utviklet. Her oppdager barnet at det finnes andre deltakere i spillet. De fastsatte reglene må være internalisert av alle deltakere. I motsetning til lekstadiet hvor målet er selve aktiviteten, er spillestadiets mål å vinne. De fastsatte reglene kommer fra de generaliserte andre, et svært viktig begrep i Meads teori. Begrepet generaliserte andre betegner samfunnet som helhet. Dette betyr at barn i spillestedet forstår at individer ikke handler bare på basis av egne ønsker, men at samfunnet også har krav, regler og forventninger som mennesker handler etter. Videre forstår

de at individer kan ha ulike roller, slik at en mor også kan være lærer, kone, og så videre. Etter hvert som de danner seg ulike erfaringer, begynner barna å forstå at deres atferd vil være basis for hva andre mennesker tenker om dem og derfor vil disse forståelsene ha en innflytelse på deres selvforståelse. Det er de signifikante andres meninger om en selv, som har betydning for barnet. Barnet speiler seg i voksnes respons på deres atferd. Dersom mors respons på en tegning er at den ikke er fin, vil denne reaksjon gå inn på barnets forståelse av seg selv, for eksempel dårlig mestringsfølelse som bidrar til dårlig selvbilde. I tillegg til at han la stor vekt på “den generaliserte andre”, fortsatte Mead sin forklaring av selvet ved å dele det i to aspekter; “Meg/Me” og “Jeg/I”.

2.3.6 “Meg” og “Jeg”

Utvikling fra barn til voksen er en prosess. Barnet vil med tiden klare å lage et skille mellom “Jeg” og “Meg”. Denne selvutviklingsprosessen er ikke mulig uten samhandling med andre. “Jeg” og “Meg” er i stadig dialog. Selvet består av “Jeg/I”, (subjekt) og “Meg/Me”, (objekt). “Jeg” er individets respons på “Meg”. Denne responsen er uforutsigbar. “Jeg” er en aktør, et handlende selv, den som snakker og husker i nået. “Jeg” er personens respons på andres holdninger, slik de fremtrer i øyeblikket. Responsen kan skje gjennom kroppssignaler, verbalt, eller i kombinasjon. I en utviklingsprosess er menneske kontinuerlig vurdert. En vurderer seg selv og sine handlinger gjennom hvordan vi tror andre vurderer oss. “Meg” er det sosiale selvet som er opptatt av hvordan vi tror at de generaliserte andre ser oss. Det kan sies at “Meg” er samfunnets syn på selvet, mens “Jeg” er ens eget personlige syn og meninger på samfunnets syn. “Meg” bærer i seg samfunnets regler, normer, lover og så videre. Det handler ikke ut fra egne ønsker og er ikke spontant, derfor kan det ikke være ansvarlig for handlinger. “Jeg” er opptatt av hva de generaliserte andres regler og lover betyr. Det er den delen av selvet som overveier muligheter og handlinger, det kan reagere og være kreativt. Det er spørrende til hva vi har fått ut av samspill med andre. Dette betyr at “Jeg” befinner seg i nåtiden og tillater individet å være unikt, mens “Meg” representerer tillærte holdninger og atferd, samt forventninger til en selv, derfor er den alltid i fortiden (Mead i Morris, 1967, s. 175).

2.4 Oppsummering

Slik vi hittil har sett, handler religion og identitet om ulike ting. Et viktig poeng er at de ikke ses isolert fra hverandre. For Pagis (2013) og Afdal (2013) er religion et fenomen som oppstår

gjennom ulike prosesser. Det er også viktig å nevne at begge begrepene blir omtalt som flytende fenomener. Pagis (2013) legger vekt på hvordan religion kan erfares gjennom for eksempel felles bønn, symboler, meditasjon osv. Afdal (2013) forklarer mulige måter å forstå religion og religiøs kunnskap på. I tillegg til de nevnte teoretikerne, har jeg brukt Meads (1967) forklaring på selvetsutvikling. I følge ham er språket vesentlig i møte med en selv og med verden (Mead i Morris, 1967). Identitetsutvikling skjer i møte med signifikante andre.

3. Metode

I denne delen av avhandlingen vil jeg som antydnet i overskriften redegjøre for mine metodiske valg. Mitt forskningsprosjekt er hovedsakelig basert på fire intervjuer, hvor to av informantene har bakgrunn fra forskjellige retninger innen kristendom, en er sjiamuslim og en er buddhist. Jeg vil etterhvert komme med bredere beskrivelse av mine informanter, siden dette er av vesentlig betydning og danner grunnlaget for analysedelen i denne avhandlingen.

Under redegjør jeg først for de vitenskapsteoretiske perspektivene som ligger til grunn for dette prosjektet. Deretter sier jeg noe om forskningsmetodene, og litt om begrunnelsene for ulike valg jeg foretok i gjennomføringen av min forskning. Jeg beskriver datainnsamlingsprosessen, som blant annet kontakt med informantene, utarbeidelsen av en intevjuguide, det empiriske materiale og intervjuene. Jeg vil konkretisere at bruk av begrepene forskningsintervju og samtaleintervju går om hverandre i denne avhandling og har samme betydning. Det samme gjelder min bruk av begreper datamateriale, innsamlet og empirisk materiale. Jeg forklarer hvordan datamaterialet ble bearbeidet, altså transkribert og analysert. Til slutt reflekterer jeg over forskningsetiske utfordringer, samt vurderer denne avhandlingens troverdighet, overførbarhet og bekreftbarhet.

3.1 Vitenskapsteoretiske strategier og metodevalg

Gjennom tidene har det vært en del uenigheter rundt hva kunnskap er og hvordan den utvikles. I følge Ringdal (2013) er vitenskapsteoretiske syn i hovedsak delt i to, nemlig kvantitative og kvalitative forskningsstrategier (Ringdal, 2013, s. 58- 59). Thagaard (2009) oppsummerer at innenfor den kvalitative metode går forskeren i dybden på forskningsmaterialet (Thagaard, 2009, s. 17, 18). Dette praktiseres ved at forskeren bruker ulike innsamlingsstrategier, blant annet observasjoner og intervjusamtaler. På basis av innsamlet empirisk materiale fortolkes ulike sosiale fenomener. Det er også viktig å nevne at innen kvalitative studier har forskeren mulighet til å komme i et subjekt-subjekt forhold. Med et slikt forhold har vedkommende et godt utgangspunkt til å få innsikt i enkeltes liv.

Innen kvantitativ metode vil en gjerne generalisere og tallfeste datamaterialet. Derfor er forskeren avhengig av et større antall informanter og opererer med forhåndsbestemte svar. Som innsamlingsmetode er det vanlig med avkrysningskjemaer, med faste svaralternativer, som for eksempel ja, nei, kanskje, eller enig, uenig, litt enig. På grunn av mengden informasjon og et overfladisk forhold til informanter kan en innen kvantitativ forskning ikke få dybde og

personlig forståelse for informasjonen som blir delt mellom forsker og informant.

Mitt ønske for denne avhandlingen er å fortolke informantenes opplevelsesverden. Fokus er rettet mot ungdoms egen opplevelse av religion og identitet. Jeg er nysgjerrig på hvordan religion og identitet dannes, oppleves, praktiseres og utspilles i deres hverdag. Derfor har det for meg vært et naturlig og utvilsomt valg å bruke kvalitativ forskningsmetode. Ringdal (2013) beskriver kvalitativ forskningsstrategi som bygd på sosiale konstruksjoner som er i stadig forandring, alt etter individers egne handlinger (Ringdal, 2013, s. 104). På denne måten vil ethvert individ ha sin erfaring, mens sosiale fenomener varierer fra personlige opplevelser i ulike kontekster. Dette betyr at en slik kunnskapstilegnelse ikke er statisk. Kvalitativ metode står sterkt frem siden jeg tar utgangspunkt i informantens situasjon, og bruker teorivalg som fortolkningsverktøy. Jeg er ute etter meninger og et nært forhold til informanter. Dette er grunnen til at jeg har valgt å benytte meg av samtaleintervju som innsamlingsverktøy.

Mange forfattere hevder at forskningstema og forskningsstrategi er retningsgivende for valg av metode. Å si noe om mitt ståsted innenfor vitenskapsverden er svært vanskelig. Jeg er inspirert av det fenomenologiske vitenskapssyn, hermeneutiske og sosialkonstruktivistiske tilnærminger. Thagaard (2009) sier at i slike settinger er forskeren opptatt av at fenomener ikke er fullstendig konstruert, men gir rom for utforming av kunnskap i felleskap (Thagaard, 2009, s. 42,43). Dette vil gjenspeiles i forskningsintervju, som jeg kommer tilbake til. Felles for de overforstående vitenskapsteoretiske perspektiver er at de har en fortolkende natur og befinner seg innen kvalitativ forskning.

I følge Thagaard (2009) handler den fenomenologiske retningen om å ta utgangspunkt i subjektive opplevelser og deretter fortolkning, slik at en på best mulig måte kan få en dypere forståelse av informantenes opplevelser og erfaringer (Thagaard, 2009, s. 38, 39). Religion er et veldig spennende fenomen og jeg er opptatt av å få mer forståelse for dette temaet. Innen en fenomenologisk tilnærming, ifølge Thagaard (2009), må forskerens egen interesse komme i bakgrunnen og han eller hun må være åpne for andres erfaringer. På samme tid sier forfatteren at i en slik tilnærming driver forskeren med en såkalt kjærlig forskning, da tilnærmingen krever innlevelse i informantenes situasjon og bruk av et språk som beskriver konkrete erfaringer (Thagaard, 2009, s. 38, 39). I følge Kvale og Brinkmann (2009) handler hermeneutikk i sin opprinnelige form om fortolkning av tekster (Kvale & Brinkmann 2009, s. 69). Dette er noe Thagaard (2009) fremhever, men tilnærmingen har fått en mer omfattende betydning (Thagaard, 2009, s. 39). I denne oppgaven vil teksten komme i form av transkripsjoner og analyse. En fortolkningsprosess vil derfor ses som en samtale mellom forskeren og teksten, her det innsamlede datamateriale og søk etter en dypereleggende mening. Det siste

vitenskapsteoretiske syn jeg står innenfor er sosialkonstruktivisme, som ifølge Ringdal (2013) handler om at den sosiale virkeligheten ikke er gitt, men heller er en konstruert prosess som skjer mellom mennesker (Ringdal, 2013, s. 43, 44). Denne prosessen har en sirkulær bevegelse, da den utveksles gjennom samhandling. Ut fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv er alt sosialskapt og forskeren er opptatt av hvordan individer forstår verden og ikke hvordan virkeligheten objektivt sett er.

3.2 Innsamlingsstrategi

For å innhente informanter benyttet jeg meg av mitt vennskap med en lærer ved en videregående skole på Østlandet. Etter å ha fortalt om mine ønsker rundt forskningsprosjektet tilbød hun sin hjelp med mulige kandidater. Hun tok kontakt med aktuelle informanter og opplyste om mine intensjoner. Ungdommene takket ja til å være med på mitt forskningsprosjekt. Hun informerte ledelsen og sendte en epost med informasjonsbrevet jeg har laget til assisterende rektor med kopi til rektor ved denne skolen. I utgangspunktet hadde jeg et ønske om at informantene skulle tilhøre to ulike trosretninger, nemlig kristendom og islam. Dette viste seg til å være vanskeligere enn jeg antok. Jeg endte opp med to kristne, en sjiamuslim og en buddhist. Gjennom e-postutveksling med NSD, (7. september - 2015) kom det frem at jeg ikke trengte å innhente godkjenning for gjennomføring av dette prosjektet. Det finnes ingen personlige opplysninger som kan avdekke mine informantenes identitet. I metodekapitlet har jeg vist til hvordan ivaretagelse av informantens anonymitet ble gjort.

3.3 Utvalg

Jeg foretok et strategisk utvalg, noe Thagaard (2009) beskriver som utvalg hvor informanter innehar egenskaper som passer til min problemstilling og mitt forskningsspørsmål (Thagaard, 2009, s. 55). Jeg er ikke interessert i å snakke om årsak-virkning, men ønsker heller å få innblikk i hvordan andres livsverden er. Jeg hadde få kriterier for valget av informanter. Mine informanter er religiøst aktive, det vil si praktiserende ungdom med et aldersspenn fra 19-23 år. Når jeg sier religiøst aktive og praktiserende, mener jeg at de er bevisst sine religiøse retninger i det daglige, samtidig som de bruker religion som et slags navigasjonssystem i hverdagen. Jeg valgte dette alderstrinnet fordi jeg opplever at informanter i denne aldersgruppen har gode forutsetninger for å forklare sine livsvalg og er mulige gode samtalepartnere. Vi hadde ikke en konkret tidsfrist, men avtalte at i løpet av første to ukene i november måned skulle informantene være på plass.

I tillegg til veilederens råd om å bruke artikkelen til Ryan og Bernard (2003), om identifisering av tema innen kvalitative studier (Ryan & Bernard, 2003), fant jeg Kvale og Brinkmann (2009) intervjuundersøkelsens syv stadier som meget hjelpsomme (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 118).

For å gi et grovt overblikk vil jeg her beskrive stadiene. Det første stadiet handler om tematisering, altså formålet med undersøkelsen. Dette gjøres ved at en spør seg selv hva en vil undersøke og hvorfor en ønsker å gjøre det. Planlegging er det andre punktet i prosessen. Her handler det om innhenting av ønsket kunnskap og de moralske utfordringer som kan foreligge. Det tredje punktets fokus er intervjuer. På dette stadiet utformes en intervjuguide som hjelpemiddel i forskerens forskningsprosjekt. Transkribering er det fjerde skrittet og dreier seg om bearbeidelsen av datamaterialet. Vanligvis betyr dette å transkribere tale til tekst. Den mest tidskrevende delen av dette forskningsprosjektet var stadiet om analyse av datamaterialet. Når en har svar på hva og hvorfor noen ønsker å forske på noe, er vedkommende opptatt av hvordan forskningen kan gjennomføres. På dette tidspunktet står en ovenfor valg av forskningsmetode. Det nest siste stadiet, altså sjette handler om verifisering, som viser til generaliserbarhet, pålitelighet og validitet av gjennomført studie. Sist, men ikke minst, nevner Kvale og Brinkmann (2009) rapportering av undersøkelser. Det er nødvendig å se til at forskningens funn og anvendelse av metode er i tråd med vitenskapelige kriterier. Jeg vil gradvis komme innom alle syv stadier, men vil presisere at overskrifter jeg bruker er ikke de samme som blir brukt i sju intervjuundersøkelsesfaser (Kvale & Brinkmann 2009, s. 118).

3.4 Informanter

Her vil jeg gi en kort beskrivelse av mine fire informanter. Dette er vesentlig informasjon og noe leseren kan gå tilbake til, dersom han eller hun opplever informantens sitater uklare. Mine informanter har fiktive navn og alder.

Maren er 23 år gammel jente, født og oppvokst på et lite sted på Østlandet. Hun beskriver seg selv som kristen og forteller at nesten alle i familien er kristne. Hun bor sammen med mor og far, samt en eldre søster. Maren ble det hun beskriver som ordentlig kristen når hun gikk på ungdomsskolen. Hun er aktiv i kirka, deltar på ungdomsmøter og er med i en egenlaget kristen gruppe for ungdom på hennes videregående skole. Hennes vennekrets på skolen og hjemme er variert. Hun har ikke-kristne venner på skolen, dette vil vi se i analyse delen. Hjemme og på fritiden omgås hun mest ungdom som betegner seg selv som kristne. Religion spiller en stor rolle i Marens liv. Etter at hun er ferdig med videregående, ønsker hun å gå på bibelskole og jobbe som misjonær.

Lise er 21 år gammel. Hun har en kristen bakgrunn og bor sammen med 4 andre søsken, mor og far. Lises familie er aktive i menigheten. Hun forteller at familien ikke har mye kontakt med andre mennesker utenfor menigheten. Lise har byttet skole og sier hun “skeiet ut” i denne prosessen. Hun ble kjent med en ung mann og gikk tilbake til menigheten. Hun har hatt venner utenfor menigheten, men forteller at det tryggeste er å holde seg innenfor denne. Hun jobber aktivt med å komme på riktig spor igjen, altså å komme tilbake til menigheten. Lise planlegger å gifte seg og bli arkitekt.

Fatima er en ung dame på 20 år. Hun har bodd i Norge i fem år. Fatima tilhører en sjiamuslimsk trosretning. Hennes muslimske venner har ulike bakgrunner. Hun bor sammen med sin mor, far og en yngre søster. Hun påpeker at søsteren ikke bærer hijab. Fatima forteller om de ulike yrkesvalgene hun står over. Hun har en drøm om å reise tilbake til hjemlandet og hjelpe barn som ikke har det bra, med hennes ord omtalt som “fattige og barn”.

Jon er 19 år. Han er den eneste mannlige informant. Jon liker å trene og bruke tid med venner. Han beskriver seg selv som “litt buddhist”. Jons foreldre er skilt og han bor sammen med sin mor og hennes nye mann. Han har bodd i Norge siden han var to år gammel. Han har god kontakt med sin far og forteller mye om ham. Underveis i samtalen nevner han at han savner sin far. Jon er usikker på hva han har lyst til å gjøre etter at han er ferdig på videregående.

3.5 Intervjuguide

Min interesse er å få tak i enkelthistorier. Å lage spørsmål som kunne fange alle informantenes individuelle historier var mer utfordrende enn først antatt. Jeg tematiserte intervjuguiden på følgende måte. Allerede fra begynnelsen av prosjektet strukturerte jeg det kommende arbeidet. I utarbeidelsesprosessen av intervjuguiden måtte jeg ta hensyn til teori, problemstilling og forskningsspørsmål. Til slutt hadde jeg tre temaer å fokusere på, altså religion, identitet, og hjem eller fritid. Disse begrepene er omfattende og kan forstås på ulike måter. Derfor lagde jeg intervjustørsmål som var mer personlig preget og ga rom for egne refleksjoner. Thagaard (2009) sier at det er lurt å starte intervjuer med nøytrale temaer, noe jeg gjorde (Thagaard, 2009, s. 100). Vi begynte med småprat hvor jeg først fortalte om meg selv, hva jeg jobber med til daglig og hvorfor jeg er interessert i prosjektet. Jeg opplyste også at det ikke finnes fasitsvar og at de selv bestemte hvor grensen skulle gå, altså informantene kunne si ifra når de ikke ville snakke om noe, eller eventuelt hadde noe de ønsket å vektlegge. Thagaard (2009) sier at en god start på intervjuet er å stille spørsmål om informantenes bakgrunn. Etter hvert som tilliten mellom begge partene oppstår, kan intervjueren stille mer emosjonelle spørsmål og avslutte

med nøytrale spørsmål (Thagaard, 2009, s. 100). Kvale og Brinkmann (2009) anbefaler korte og enkle spørsmål. Han nevner ulike måter å stille spørsmål på (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 146- 149). Jeg vil ikke forklare hva disse betyr, da de vil komme frem i analysedelen. Det er viktig å nevne at jeg ikke bruker alle spørsmål Kvale og Brinkmann (2009) nevner, men stiller spørsmål etter det som er naturlig for situasjonen. Jeg vil kort nevne at spørsmål det her er snakk om for eksempel er introduksjonsspørsmål, oppfølgingsspørsmål, inngående spørsmål, direkte spørsmål, indirekte spørsmål, taushet og fortolkende spørsmål. Ringdal (2012) skriver at intervju spørsmålene er et hjelpemiddel for nybegynnere, som ikke må følges slavisk (Ringdal, 2012, s. 243).

Selv om jeg hadde en intervjuguide å forholde meg til, vurderte jeg spørsmålene underveis. Jeg var også opptatt av at informantene skulle få god tid og fortalte at de ved behov kunne be om en liten pause. Etter noen runder med epostutveksling med veilederen min, endte jeg opp med tjuetvåne spørsmål til sammen, fordelt på tre temaer og en innledningsrunde. Det endelige intervjuet ble gjennomført i slutten av november 2015.

Som intervjuer var jeg trygg på meg selv, siden jeg til daglig har en slags veilederrolle gjennom min jobb. På den andre siden var dette en annen setting. Jeg er en sosial og menneskeglad person, derfor var jeg veldig spent. Kvale og Brinkmann (2009) nevner at intervjusituasjon er preget av et asymmetrisk maktforhold (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 37, 38). For meg var det viktig å fremheve at jeg er interessert i deres historie og refleksjon. Samtidig var jeg klar over en del etiske spørsmål jeg måtte ha med meg underveis. Dette kommer jeg tilbake til.

Noen dager før intervjuene gjennomførte jeg et prøveintervju med en bekjent på 23 år. Etter prøveintervjuet beholdt jeg intervjuguiden og endret ikke på spørsmålene. Jeg la merke til at intervjuguiden kunne oppfattes som veldig strukturert og litt stram. Derfor noterte jeg en påminnelse om at rekkefølgen kunne endres underveis. I forkant av intervjuene skrev jeg ut fire eksemplarer av intervjuguiden med god plass til stikkord og smånotater, som for eksempel pust, kroppsspråk og lignende. For sorterings skyld noterte jeg forbokstaven på informantens religion på alle ark, altså kristen1, kristen2, muslim, buddhist. Denne første anonymiseringen så slik ut, K1, K2, M, B.

3.6 Intervju

Kvalitative forskningsintervjuer kan utformes på forskjellige måter. Thagaard (2009) fremhever semistrukturerte intervju og det er nettopp denne typen forskningsintervju jeg har

valgt å benytte meg av (Thagaard, 2009, s. 89). Kvale og Brinkmann (2009) beskriver en semistrukturert samtale som en måte å tre inn i andres livsverden (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 47). Slike intervjuer er gode for å få innsikt i andres beskrivelser av deres livsverden. Fordelen med en slik måte å nærme seg informanter er at metoden ligner på dagligdagse samtaler, men har et profesjonelt preg, siden intervjueren forholder seg til en intervjuguide med forhåndsbestemte temaer. I tråd med Kvale og Brinkmanns (2009) beskrivelse av sirkulære bevegelser mellom de ulike temaer, kunne jeg bytte på rekkefølgen alt etter som det passet intervjusituasjonene. Dette viste seg til å fungere bra, siden informantene selv kom innom ulike ting jeg ønsket å snakke om. Enkelte ganger måtte jeg stille spørsmål for å utdype deres refleksjoner, men ofte berørte informantene spørsmålene uten min påvirkning. På denne måten var intervjusituasjonene behagelige, fleksible og hadde en naturlig gang. Thagaard (2009) sier at fordelen med slik fleksibilitet er at intervjueren kan følge informantenes fortelling og samtidig få svar på sine spørsmål. Hun nevner at informanter kan komme med informasjon som intervjueren ikke selv har tenkt på. Derfor er det viktig at intervjueren har et åpent syn (Thagaard, 2009, s. 89).

Min avhandling baserer seg på fire ungdommers uttalelser. Til sammen har jeg brukt cirka fire timer, en time med hver informant. Intervjuene ble gjennomført på deres skole i skoletiden, hvor lærerne var informert om tidspunktet. Dagen før intervjuene sendte jeg en SMS til ungdommene som en påminnelse om avtalte tidspunkt. Jeg fikk bekreftelse på at intervjutidspunktene var notert. Som tidligere sagt var formålet med mitt prosjekt å få kunnskap på hvordan informantene opplever at religion og identitet er en del av dem og hvordan dette utarter seg i deres hverdag. Dette er grunnen til at jeg har valgt samtaleintervju som innsamlingsmetode. En ulempe med et samtaleintervju er at med få informanter kan forskeren ikke generalisere og det kan være vanskelig å sammenligne funnene.

Kvale og Brinkmann (2009) bruker to metaforer i sin forklaring av intervjuprosessen. Han beskriver intervjueren som en gruvearbeider og en reisende. Gruvearbeiderens intervjuprosess handler om innhenting av kunnskap, mens den reisendes intervjuprosess er en kunnskapskonstruksjon som skjer underveis (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 67). Mitt forskningsprosjekt vil jeg beskrive som den reisendes prosess, hvor datamaterialet utvikles underveis, gjennom samspill og refleksjon. Kvale og Brinkmann (2009) sier også at reisen kan føre til ny kunnskap - noe vi vil se i analysedelen - siden det underveis oppsto to nye tema.

Det særegne med denne formen for informasjonsinnhenting er at den ligner mye på en vanlig samtale, men har et formål. En annen viktig ting å nevne er at semistrukturerte samtaleintervjuer utføres i tråd med en intervjuguide (Kvale & Brinkmann 2009, s. 47). I dette

prosjektet ble intervjuguiden delt i fire deler, hvor den første delen av intervjuet gikk ut på småprat. Jeg fortalte litt om meg selv, blant annet hva jeg jobber med, litt om studiet *Mangfold og inkludering*, og til slutt om min interesse for dette prosjektet. Vi gikk gjennom informasjonsskrivet og samtykkeskjemaet, som informantene skrev under på. Dette informasjonsskrivet har jeg på et tidligere tidspunkt sendt til lærerne, slik at de kunne formidle informasjonen til de det gjaldt.

Før vi begynte minnet jeg informantene om min taushetsplikt. Jeg påpekte at deres tilstedeværelse er frivillig og at de når som helst under intervjuene kunne trekke seg uten å oppgi noe grunn. Jeg forsikret meg om at de samtykket til at jeg skulle bruke lydopptak og at dersom noen av spørsmålene ble opplevd som ubehagelige var det helt opp til dem om de ville svare eller ikke. Jeg nevnte også at de ikke trengte å begrunne hvorfor de eventuelt ikke ønsket å drøfte noe. Allerede i begynnelsen av intervjuene merket jeg at det å fortelle om meg selv førte til at informantene senket skuldrene, og rommet var preget av en rolig og lett atmosfære. De snakket om seg selv, sine fremtidsplaner og den hektiske tiden de var i, siden slutten av året førte med seg eksamenstider. Deretter beveget vi oss til tre temaer jeg hadde forberedt meg på, altså religion, identitet og til slutt deres eksistens utenfor skolen, for eksempel fritid, menighet, og hjemmet. I begynnelsen av hvert intervju takket jeg informantene for deres hjelp. Jeg informerte om at jeg hadde utarbeidet noen spørsmål og at jeg kom til å notere litt. Alle informantene samtykte til bruk av lydopptak, som jeg forsikret om at skulle bli slettet etter at jeg hadde bearbeidet intervjuene.

I samtale med andre mennesker er det oftest det talte språket vi legger merke til. Thagaard (2009) påpeker viktigheten kroppsspråk innehar og som informanter ofte ikke er seg bevisst (Thagaard, 2009, s. 98). Under intervjuene har jeg gjort mitt beste til å være lyttende og respekterende ovenfor mine informanter. Som Thagaard (2009) beskriver, har jeg på min måte vist åpenhet for informantenes fortellinger og innspill (Thagaard, 2009, s. 99). Forfatteren (2009) sier at det viktigste i intervjusituasjon er at informanten føler at atmosfæren er tillitsskapende og fortrolig (Thagaard, 2009, s. 99- 104). I tillegg til å være bekræftende og oppmuntrende i samtale med informantene har jeg brukt min posisjon som student ved *Mangfold- og inkluderingsstudiet* for å skape mindre avstand til informantene. Thagaard (2009) snakker om sosial avstand mellom forsker og informant som et problematisk område (Thagaard, 2009, s. 104).

Jeg tenkte mye på hva slags inntrykk det første møtet ville gi. Jeg er i midten av trettiårene og la vekt på en avslappet klesstil, med nøytrale, lyse farger. På denne måten ville jeg unngå å bli assosiert som formell. I følge Thagaard (2009) kan forskerens kjønn spille viktig

rolle i intervjusituasjonen (Thagaard, 2009, s. 106). Dette med tanke på fellesforståelse. For å vise til denne antatt selvsagte informasjon sier Thagaard at informanten kan si noe som “du som kvinne forstår vel at ...”. I samtaler med Fatima og Jon fikk jeg inntrykk av at de var mer avslappet enn mine to kristne informanter. Grunnen for dette kan være mitt tokulturelle bakgrunn og utsende, da jeg er mørkere enn andre etniske nordmenn. I likhet med Fatima og Jon, hadde jeg et aktivt kroppsspråk. Jeg bruker ofte hender og mimikk i møte med andre mennesker. Dette er noe jeg er bevisst og har prøvd i den grad jeg husket å dempe i intervjusituasjonene.

3.7 Transkripsjon og bearbeidelse av datamateriale

Transkripsjonen av datamaterialet ble gjennomført av meg, da jeg anså dette som en god mulighet til å bli godt kjent med datamaterialet. Jeg transkriberte materialet ordrett, samtidig som jeg tok med non-verbale ting som for eksempel pust, kroppsholdning, latter og så videre. Selv om mitt forsøk var på å gjøre transkripsjonsjobben så bra som mulig, opplever jeg at leseren ikke vil få like god innsikt i informantenes utsagn som jeg gjør. Dette er også noe Thagaard (2009) nevner (Thagaard, 2009, s. 98).

Alle intervjuene ble gjennomført ved informantenes skole. Informantene hadde blitt informert i god tid og fikk beskjed om at intervjuene skulle ta cirka en time. Realiteten var slik at intervjuene varierte i lengden, fra 50 til 75 minutter. Det ferdige transkriberte datamaterialet ble på cirka 78 sider, fra cirka 15 til 23 sider. Med mye datamateriale sto jeg ovenfor en annen utfordring, nemlig utvalget av utsagn og sitater som ville hjelpe meg å belyse og utforske mine forskningsspørsmål. Jeg brukte en lydopptaker, og lyden var god og klar.

Kvale & Brinkmann (2009) sier at ved lydopptak kan intervjuer konsentrere seg om temaene og dynamikk, nemlig tonefall, pauser, ordbruk og så videre (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 87). Selv om forfatterne sier at opptakene kan overføres til datamaskin, gjorde jeg ikke det (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 187). Jeg tilknyttet øretelefoner til min diktafon og transkriberte direkte på datamaskin. Som med intervjuguiden, strukturerte jeg transkripsjonene etter temaer. På den måten kom alle intervjus spørsmål og oppfølgingsspørsmål med på transkripsjonene. Dette gjorde analysejobben lettere, siden alt var tematisert fra starten av. Jeg har ingen erfaring innen transkribering og jeg brukte cirka. 5-8 timer på ett intervju. Vi hadde uformell småprat i begynnelsen av intervjuene som ikke kom på lydbånd, da dette ikke var relevant for min forskning. Jeg passet på å ikke bruke ukjente og faglige ord. På et tidlig tidspunkt avklarte vi at dersom informantene ikke forsto noe, ville de si ifra.

I følge Thagaard (2009) henger analyse og tolkning sammen og starter allerede under intervjusituasjoner (Thagaard, 2009, s. 30). Dette la jeg merke til ganske tidlig og noterte mulige tolkninger og teoribruk under intervjuene. Også under transkripsjonsprosessen ble noen tolkninger dannet og jeg skrev disse i notatboka mi. I begynnelsen kodet jeg informantene med K1, K2, M og B, altså kristen 1, kristen 2, muslim og buddhist. Min veileder anbefalte meg å gi informantene fiktive navn, slik Thagaard (2009) beskriver (Thagaard, 2009, s. 224). På denne måten beholder jeg konfidensialitet og beskytter informantenes privatliv.

I transkriberingen tok jeg utgangspunkt i Kvale og Brinkmanns (2009) anbefaling som veileder og brukte (...) på sitater som ikke var hele. Dersom (...) kommer i begynnelsen, midten eller slutten av sitat, betyr det at sitatet er tatt ut av et større utsagn, og at jeg har plukket ut det jeg anser som viktig å ha med. Dette betyr ikke at andre deler av sitater ikke er viktige, men at ut fra min forståelse av informantens svar er det eventuelle sitat relevant. [] ble brukt på implisitte ord, altså der informanter refererte for eksempel til de [kristne](Kvale og Brinkmanns, 2009, s.109). Jeg valgte å ha med begge stående i sitater, for å tydeliggjøre informantens svar. Som Thagaard (2009) påpeker er det flere etiske problemer en må ta hensyn til i analyse av andres fortellinger. Det hun refererer til er informantens måte å uttrykke seg på. Hun problematiserer hvordan intervjueren kan ivareta informantens stemme, da informantens fortellinger er preget av vedkommens egne erfaringer og hva som oppleves meningsfylt for ham eller henne. Intervjueren har egne forforståelser som ifølge Thagaard (2009) preges av hans eller hennes faglige bakgrunn. Derfor beskriver forfatteren analyse som en dialog mellom informant og intervjueren, da intervjuerens faglige forståelse og ståsted danner en struktur for bearbeidelse av innsamlet datamateriale (Thagaard, 2009, s.142, 143).

Siden jeg valgte en tematisert tilnærming har jeg sammenlignet informantens svar på de tre ulike temaene. Slik Thagaard (2009) beskriver, gir en slik tilnærming mulighet for dybdeforståelse av hvert enkelt tema, men det gir også vansker med å ivareta en helhetlig presentasjon av ulike temaer (Thagaard, 2009, s. 171). Grunnen til at dette problemet oppstår er at ved å løsrive tekstbiter fra hverandre vil sitater bli tatt ut av sin kontekst. For å nærme seg det helhetlige bildet er det av viktig at sitater settes i sammenheng som teksten er en del av. Thagaard (2009) sier at det er “analyser av sammenheng mellom temaer som gir grunnlag for en helhetlig forståelse”, altså at det dreier seg om en fellesforståelse av ulike temaer (Thagaard, 2009, s. 174). Hun og Ryan og Bernard (2003) tematiserte tilnærminger som oppdelte i kategorier. De ulike kategoriene er basis for temaer en ønsker å forske på.

Temaene var det analytiske utgangspunktet og jeg delte dem opp i ulike fargekoder. Jeg plasserte intervjuene etter tema på gulvet. Dette gjorde jeg etter tur. For eksempel da temaet var

identitet, la jeg alle de fire informantenes svar ved siden av hverandre med like sidetall. På Post-it lapper, ovenfor hver utskrift skrev jeg som tidligere nevnt informantenes koder, K1, K2, M og B. Jeg plukket ut relevante svar og kopierte dem over til et dokument under overskriften “intervjuspørsmål”. På denne måten endte jeg opp med informantenes svar på hvert tema. Da jeg fullførte denne prosessen, begynte jeg med analyse og fortolkning av det utvalgte innsamlete datamaterialet.

I en tolkningsprosess er forskeren preget av to ting, nemlig teori og empiri. Slik Thagaard (2009) beskriver dette, er teoretisk kjennskap et utgangspunkt for videre arbeid med datamaterialet (Thagaard, 2009, s. 197). Ved å danne mønstre i analysematerialet kan forskeren stå overfor dannelse av nye teoretiske perspektiver. Dette samspillet mellom induktiv og deduktiv tilnærming kalles abduksjon. I mitt forskningsprosjekt er fire personer ikke tilstrekkelig til å danne noen nye teoretiske perspektiver, men sammenlignet med andres forskning kan de være en indikasjon på mulige mønstre og sammenhenger.

3.8 Validitet og bekreftbarhet

Jeg velger å bruke Kvale og Brinkmanns (2009) forklaring på validitet, reliabilitet og generaliserbarhet (Kvale & Brinkmanns, 2009, s. 194, 195). Thagaard (2009) kaller de nevnte for bekreftbarhet, troverdighet og overførbarhet (Thagaard, 2009, s. 189, 190). Slik jeg forstår validitetsbegrepet, handler det om en vurdering av transkripsjonenes gyldighet. Enkelt sagt kan en spørre om innsamlet data måler det forskeren har som intensjon å måle, og reflekterer eventuelle funn i forhold til forskningsspørsmålene. Kvale og Brinkmann (2009) legger større vekt på kvaliteten av gjennomført arbeid, og fokuserer mindre på hva som er riktig transkripsjon. I følge forfatterne finnes det ingen objektive sannheter i transkripsjonsprosessen (Kvale & Brinkmann 2009, s. 194). Det de derimot legger vekt på er at forskeren gjennom hele bearbeidelsesprosessen spør seg “hva er nyttig transkripsjon for min forskning”? Ved å stille slike spørsmål, kan forskeren kontrollere hva slags informasjon som blir formidlet til leseren. Under transkripsjonsperioden hadde jeg i bakhodet mine teoretiske valg, men har også prøvd så godt som mulig å være åpen for informasjon som informanter delte med meg. Ringdal (2013) sier at validitet innenfor kvalitativ forskning er mer vagt enn i kvantitativ forskning (Ringdal, 2013, s. 248). I følge forfatteren blir validitet i kvalitativ forskning målt enten av forskeren eller av informantene. Som tidligere sagt, har jeg før den endelige intervjuguiden ble utarbeidet snakket med min veileder om inndeling av temaer og spørsmål relatert til disse. Mitt forskningsprosjekt ble gjennomført av meg. Utenom min veileder, har jeg ikke diskutert

materialet med noen, men jeg anser kommunikasjon mellom veileder og meg som en måte å validere prosjektet på. I intervjusituasjonene har jeg fra starten av benyttet meg av å gjenta informantens utsagn, med for eksempel setninger som: “forstår jeg riktig når du sier at”, eller, “så det du sier er”, og så videre. Både før og etter transkripsjonsprosessen har jeg tenkt over hvordan jeg stilte spørsmål i intervjusituasjoner.

3.9 Reliabilitet/pålitelighet

Ringdal (2013) oppsummerer kvalitative datas reliabilitet som “forskerens refleksjon over hvordan datainnsamlingen har foregått, med sikte på å bli seg bevisst mulige feilkilder” (Ringdal, 2013, s. 248) Dette betyr at pålitelighet eller reliabilitet handler om forskningens kvalitet, dataproduksjon og databearbeidelse. Slik Thagaard (2009) beskriver det, er det av vesentlig betydning å kunne skille mellom informantens informasjon og forskerens vurderinger (Thagaard, 2009, s. 190). For å sikre pålitelighet, skriver jeg i metoddelen, hvordan jeg valgte ut informantene. Jeg beskriver intervjusituasjonene og gir kort informasjon om alle informantene. Til slutt beskriver jeg hvordan arbeid med datamaterialet foregikk og hvordan jeg analyserte informantens utsagn.

3.10 Generalisering og overførbarhet

Jeg hadde fire informanter å forholde meg til, derfor er det ikke mulig å tenke i retning av generaliserbarhet i dette prosjektet. Fra starten av har mine intensjoner gått ut på å finne subjektive meninger og søke etter dybde. Mine funn er få, men som vist gjennom analysedelen kan noe av informasjonen overføres til andres forskning, og jeg tolker dette som en mulig indikasjon på at funnene kan relateres til andre informanter.

3.11 Refleksjon over metodevalg

Ved alle valg i livet vil de tå velge noe si at en velger vekk noe annet. Jeg har fra starten av dette studiet ønsket å gå i retning av kvalitativ metode. Selv om kvantitativ metode gir tryggere måter å vise overførbarhet og generaliserbarhet på, har reisen som kvalitativ forsker bidratt til dype refleksjoner og mange utfordringer gjennom analysearbeidet. Mine forforståelser har kanskje bidratt til at datamaterialet ble tolket som vist overfor. Andre forskere hadde kanskje valgt andre måter å stille spørsmål, analysere datamaterialet og møte informantene på. Jeg hadde ingen tilknytning til informantene, slik at mine fortolkninger ble utviklet under

intervjuene, transkripsjonsprosessen og bearbeidelsen av datamaterialet. I tillegg er det viktig å si at jeg alltid har hatt interesse for ulike religioner. Dette er grunnen til at jeg som forsker hadde en del teoretisk kunnskap om de tre ulike religionene som mine informanter tilhørte. Dersom jeg ikke hadde hatt noe kjennskap til religionene, er det rimelig å tro at tolkningene hadde sett annerledes ut.

3.12 Refleksjon over etikk

Som Kvale og Brinkmann (2009) sier spiller etikk i intervjuforskningen en stor rolle (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 38). Forskeren står overfor mange utfordringer, og som Thagaard (2009) sier er det viktig at forskeren viser respekt for informantene (Thagaard, 2009, s. 109- 111). I slike settinger handler respekt om informantenes grenser på for eksempel hva de ønsker og ikke ønsker å svare på. Derfor må forskeren under hele intervjuet og i senere tid bruke skjønn og avveie sine spørsmål og reaksjoner, som for eksempel verbalt språk og kroppsspråk. Det er viktig at informantene samtykker til samtaler, samtidig som forskeren må forsikre seg om at informantens deltagelse er frivillig. I intervjusituasjoner deler informanter personlige opplevelser, derfor er forskeren nødt til å behandle deres uttalelser med stor respekt og til enhver tid bevare informantenes integritet.

I mine samtaler med informanter har jeg valgt å være åpen og vektla at jeg først og fremst er et menneske som er nysgjerrig. Flere ganger påpekte jeg at jeg ikke er ute etter noen riktige svar, men at jeg ønsker å vite om deres opplevelser, fordi jeg synes det er spennende. På denne måten klarte jeg, i den grad de var mulig, å bevare symmetrien i intervjusituasjonene. Alle informanter ble informert om bearbeidelsen av datamaterialet og hvordan jeg ville behandle deres informasjon. Andre ting som krevde etiske overveielser var analyser av informasjon fra deltakerne. Som Thagaard (2009) nevner, går forskeren i en analysesituasjon med forforståelser som er preget av vedkommendes faglige bakgrunn (Thagaard, 2009, s. 142).

I tillegg til det teoretiske har forskeren sine erfaringer og opplevelser. Utfordringen ligger i forskerens fortolkning av informantenes uttalelser, siden forskerens faglige perspektiver er retningsgivende for struktureringen av analyseringen av datamaterialet. Som tidligere nevnt innhentet jeg allerede i begynnelsen av intervjuene samtykke om deltagelse fra informantene, som alle er myndige. Samtlige samtykket til bruk av lydopptak som jeg slettet rett etter transkripsjonene, noe de ble informert om. I analyseprosessen forsikret jeg meg om å anonymisere ved å gi informantene fiktive navn, og delte ingen personlige opplysninger.

4. Religion og forhandlinger?

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg legge vekt på temaene religion og identitet. Jeg vil se på hvordan informantene beskriver og opplever deres religiøsitet og identitet. Fokuset er rettet mot de tre forskningsspørsmålene som jeg nevnte innledningsvis, (s. 3). Kapitlet er delt i tre hoveddeler, nemlig religion, identitet og fritid. Jeg vil presentere materialet og analysere underveis. Jeg støtter meg til relevant teori og andres forskning. Analysen er bygget opp etter teorikapitlet og intervjuguiden. På denne måten er temaene vevd i hverandre og fortolkningene bevarer en naturlig flyt.

4.2 Religion

I dette kapitlet vil jeg søke svar på mitt første forskningsspørsmål. Dette er: *I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av deres religiøse bakgrunn i skolesituasjon?* Dette vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i det første temaet, som jeg har valgt å kalle religion. For å belyse denne delen av oppgaven vil jeg i hovedsak bruke Pagis' (2013) og Afdals (2013) perspektiver på religion. Denne første delen av kapitlet har tre hoveddeler. I første del undersøker jeg hvordan ungdommene erfarer og reflekterer om religiøst nærvær, altså Guds tilstedeværelse.

4.3 Religion og Gudstilstedeværelse

Temaet for denne delen av oppgaven er religion og Gudstilstedeværelse. Å kjenne på Gudstilstedeværelse antar jeg at kan skje på mange måter. I min forskning knytter jeg begrepet til omsorg og nærhet. I denne forbindelsen stiller jeg spørsmålet om hvordan informantene opplever Gudstilstedeværelse. Maren beskriver denne følelsen på følgende måte:

Når jeg leser i Bibelen, så står det mange løfter Han har gitt oss, og jeg ser hvordan de løftene utspiller seg i hverdagen min da, for eksempel, før jeg kom hit i dag, så ba jeg. Det står i Bibelen at vi ikke skal være bekymra, at Han skal hjelpe oss, ikke sant, da ba jeg om det og håpa at det går bra, (ler), og det går bra. Jeg ber at Han skal gi meg ro før en prøve og det er veldig ofte at jeg får ro før en prøve. Og da blir jeg sånn, "åh, mmm"

(puster lettet ut og smiler). Jeg jobber med å bli mer fokusert på Gud og liksom tenker, “vet du hva, det her er kanskje fra Gud”, tanker jeg får, det er kanskje fra Gud.

Maren sier at hennes lesing av Bibelen er en måte å samtale med Ham på. Først og fremst ønsker jeg å rette oppmerksomheten til språket og hvordan hun omtaler Ham. Til å begynne med bruker hun ordet Han, noe jeg tenker er begrep hun tar for gitt, og at hun antar at min forståelse av Ham er lik hennes forståelse. Dette kan selvfølgelig tolkes i lys av mitt spørsmål, hvor jeg bruker begrepet Gudstilstedeværelse. Senere bruker hun begrepet Gud og jeg forstår at hun bruker begrepene om hverandre. Maren knytter lesing av Bibelen til følelser av trygghet og sannhet, da hun sier at Han har gitt oss løfter og at hun ser hvordan de utspiller seg i hverdagen. Ut fra hennes uttalelser tolker jeg at hun på et tidligere tidspunkt har erfart at bønnene ble besvart og at hun slik fått bekreftelser på at Hans løfter er sanne og dermed erfarer Gudstilstedeværelse. Ordet oss kan referere til mennesker, generelt, men også til bare kristne, eller bare mennesker med hennes trosretning. Hun knytter tidligere erfaringer til nået og sier at Han skal hjelpe oss, og at hun føler at det går bra. Jeg tolker at nået hun snakker om referer til intervjusituasjonen. For Maren ser det ut som Han, Gud, har sentral rolle i hennes forståelse av Bibelen. Det ser også ut som hun oppfatter Gud som en støtte, da hun sier at hun ber før prøver og ofte får ro. Dette bekrefter hun med lyder som “åh”, “mmm” og støtter dem med kroppsspråket, i det hun puster ut og smiler. Hun fører en indre samtale med seg selv, da hun prøver å bli mer fokusert på Gud. Maren tilegner Gud stor makt hvor jeg oppfatter henne som maktesløs ovenfor sitt sinn. Hun virker usikker og prøver å begrunne og forstå sine tanker ved å si at disse er fra Gud, men sier ingenting om hva slags tanker hun sikter til. Med dette fratar hun seg selv fri vilje, siden hennes tanker er styrt utenfra og på den måten står hun maktløs i styringen av sitt liv.

Når Maren snakker om sin lesing av Bibelen, kan det relateres til det Afdal (2013) skriver om at religion best forstås som praksis. Han påpeker at religion dreier seg om mer enn bønn, og at det i like stor grad handler om handling og ens levemåte (Afdal, 2013, s. 210). At Maren leser i Bibelen og baserer sine ønsker og bønn på dette er en handling, en prosess. I lys av Afdals beskrivelse vil lesing av Bibelen kunne forstås som religiøs kunnskaping. Pagis (2013) påpeker at materialistiske ting, i dette tilfellet Bibelen, spiller en vesentlig rolle i religiøs praksis, samt at det ofte har en sentimental verdi (Pagis, 2013, s. 107- 110). Maren tillegger Bibelen stor verdi, siden hun stoler på Gud og opplever ro etter bønn. Marens opplevelse av å bli hørt utarter seg på en slik måte at hun blir roligere og mestrer en prøve.

Når jeg spør Fatima om hvordan hun opplever Gudstilstedeværelse, svarer hun på følgende måte:

Jeg føler at Gud er hele tia med meg, fordi alt som skjer, for eksempel når jeg faller, så sier jeg “åh Gud”. Jeg husker liksom Gud hele tia. Jeg føler for eksempel når jeg har vanskelige oppgaver, så sier jeg “Gud hjelp meg”. Jeg føler at Han kan se meg hele tiden, se hva jeg gjør (...) Ofte, før jeg gjør ting, tenker jeg, “er det riktig eller feil, er det sånn Gud vil eller ikke”. Jeg må liksom tenke på det hele tiden.

Når Fatima forteller om sin opplevelse av Gudstilstedeværelse ser det ut til å komme i form av en tankeprosess. Mens Maren hovedsakelig baserer svaret på hva som står i Bibelen, altså hennes tolkning av den, ser Fatima ut til å legge fokus på følelser. Fatimas uttalelse bærer preg av et personlig forhold til Gud. Når hun sier “åh Gud”, kan det tolkes som hun i sitt sinn fører samtale med Gud. I likhet med Maren legger hun sin skjebne i Guds hender, da hun i vanskelige situasjoner ber om hjelp fra Den usynlige. Fatima sier at hun føler at Gud ser henne til enhver tid, dette utsagnet tolker jeg som at hun føler seg overvåket og derfor må ha en atferd som går i tråd med såkalt islamsk atferd. Det vesentlige er at hun ikke nevner noen karakteristiske trekk for hva Gud sier om riktig og galt. Hennes uttalelse kan tolkes til å bære preg av en trygghetsfølelse. Både Fatima og Maren ser ut til å lete etter en måte å skille mellom riktig og galt. Fatimas uttalelse kan forstås som et forsøk på å balansere mellom sin egen hverdag og Guds vilje. Maren tillegger styringsmakt til Gud og sier at ting skjer fordi Han vil det. Fatima er opptatt av Guds mening, eller kanskje rettere sagt bekreftelse på om ting hun gjør er bra eller ikke.

I likhet med Meads (1967) forklaring av de signifikante andres påvirkning i dannelsen av eget selvbylde, kan jeg ikke unngå å tolke hennes sitat som et forsøk på å ta Guds perspektiv når hun spør “er det sånn Gud vil eller ikke”. Dette er i tråd med å se seg selv slik vi tror andre ser oss (Mead i Morris, 1967). Her handler det om å se sin egen atferd. Selv om Fatima ikke ser Gud med øynene, er hennes forhold til Ham basert på lesing av Koranen, noe jeg viser til etter hvert. Derfor er det rimelig å anta at Gud kan betegnes som en signifikant annen, siden hun sier at hun husker Ham hele tiden og Hans mening spiller en vesentlig rolle i hennes liv. I likhet med Fatima uttrykker Lise en slags bekymring over egen atferd og knytter den mot følelsen av å kjenne Gudstilstedeværelse. Hun sier:

Det er spørsmål om jeg kommer opp i prøvelser (er i stille i noen sekunder) så kan det skje at det er noe som holder med tilbake. (...) Og for eksempel hvis jeg skal på fest, ta snus

eller røyke, så kjenner jeg at sånn skal ikke gjøres på en måte. (...) Jeg kjenner at hvis jeg tar snus at jeg får dårlig samvittighet og blir kvalm.

Lise beskriver følelsen av å kjenne Guds tilstedeværelse som noe som kommer og går. Hun snakker om “noe som holder henne”, men det kommer ikke tydelig frem hva dette “noe” er. Ut fra “sånn skal det ikke gjøres”, tolker jeg utsagnet som hennes forestilling av Guds normer og en generell leveregel. Dette kan kanskje være en måte hun tolker det å ta vare på seg selv og sin helse ut fra “Guds vilje”.

Å kjenne på Gudstilstedeværelse knytter Lise opp mot det psykiske, fordi hun “får dårlig samvittighet og blir kvalm”. Det ser ut som at hennes tanker fremkaller en fysisk reaksjon. Hennes kvalme (en fysisk reaksjon) kan ses som en bekreftelse på at snus og røyking, altså uønsket atferd er feil i forhold til Guds vilje.

4.4 Religion og bønn

Felles for kristendom og islam er at i begge retninger praktiseres rituell bønn. Ulikheten ligger i at innen islam ber mennesker fem ganger om dagen, mens i kristendom er bønnepraktisen ikke tallfestet. Med dette som utgangspunkt, handler mitt intervju spørsmål om hvorvidt informantene ber daglig? Felles for to av informantene, selv om de tilhører ulike retninger innenfor kristendom, er at de ber om morgen og om kvelden. De ba også ved behov, altså i det daglige, blant andre studenter og venner. Denne formen for bønn beskriver en av informantene som å “be stille inni meg”. Informanten som hadde islam som retning sa at hun ber, men ikke i like stor grad som før, noe jeg vil komme tilbake til.

Lise knytter bønn til behov og hvordan hun føler seg, “(...) jeg ber når jeg trenger det. Når jeg føler at det trengs og jeg trenger hjelp, da ber jeg inn i meg, om kveld om morgen”. For Lise kan det se ut som bønn først og fremst handler om hennes egne behov. Hun nevner ikke hva hun ber om, og jeg forstår hennes forhold til bønn som en egosentrisk handling. Maren forklarer forhold til bønn på en annen måte:

Jeg ber veldig ofte på kvelden, før jeg legger meg, også ofte på morran. Jeg ber også litt sånn hvis det er noe jeg føler for å be om, eller å takke for da. Jeg føler at jeg er mye bedre på takke for en å be, (tenker i noen sekunder, lener hodet til siden fortsetter å snakke) det er så lett å be om ting “åh Gud kan du hjelpe meg med det her? Åh Gud kan du gjøre det her”. Jeg har blitt mer fokusert på å takke og si “åh takk Gud for at jeg har det her”, spørs litt fra dag til dag.

For henne ser det ut som bønn er en samtale mellom henne og Gud. Maren gir uttrykk for at bønn handler om mer enn om å “be om noe”, men også “gi noe”. Hun sier at hun ofte utfører bønn to ganger om dagen. Det virker som hennes kvelds- og morgenbønn er gjentakende handlinger. Hun uttaler at ved siden av de faste, altså morgen- og kveldsbønner, praktiserer hun bønn i det daglige. Dette antyder for meg ulike settinger, som for eksempel friminutt og klassetimer. En slik uttalelse kan ses som en gi og ta-situasjon. Når jeg sier “å gi”, sikter jeg til deler av bønnen hvor hun takker Gud og på samme tid erkjenner at Gud har gitt henne gode ting i livet, ting hun har vært fornøyd med. “Å ta” vil i denne sammenheng bety å be om noe, for eksempel å be om hjelp med skolearbeid. Pagis (2013) omtaler selvet som refleksive prosesser som er basert på indre prosesser (Pagis, 2013, s. 97). Indre prosesser jeg sikter til her er den refleksjonen, den bønn Maren gir uttrykk for å praktisere. Hun går i samtale med seg selv, men også i samtale med Gud, og har deretter har behov for å gi noe, å takke for noe.

4.5 Religion og plikter

Innenfor ulike religioner, finnes det ulike plikter som de praktiserende følger. I islam kan pliktene handle om blant annet bønn, pilgrimsferden til Mekka, trosbekjennelsen, og så videre. I kristendom kan plikter være rettet mot de ti bud, om informantene går i kirken på søndager, ber til Gud før måltider og så videre. På spørsmål om det er noen religiøse plikter som er viktige, svarer Maren på denne måten;

Jesus kom med som, hva skal jeg si, regler vi kan følge. Ovenfor meg er det spesielt viktig, det på en måte å bruke tid med Gud, spesielt gjennom lovsang, for meg og nå til dags å akseptere alle folk og vise kjærlighet. (...) (tenker litt), for homofili, ikke sant så er det veldig mange som er fokusert på at Gud er ikke for homofili, men for meg er det viktig å fokusere på at Jesus vil at vi skal elske alle mennesker, og da aksepterer folk. Jeg ønsker å leve som Jesus da.

Maren trekker inn Jesus som Gud og sier at hun praktiserer lovsang og på denne måten praktiserer hun kjærlighet. Hun legger vekt på et viktig poeng som tar en del plass i samfunnsdebatten, nemlig homofili. Dette kan være en måte å modernisere kristendom på. Når hun sier dette kan det forstås som en “politisk korrekt måte” å akseptere homofile mennesker på.

Dette kan tolkes som at hun ønsker å fortelle meg og andre mennesker at religion ikke er noe gammeldags og at viktigst av alt er kjærlighet. Hun snakker om kjærlighet til mennesker

og gjennom samtalen viser til at hun er klar over hva Gud sier om homofili. På denne måten lager hun et kompromiss mellom det kristendommen sier om homofili og det samfunnet vil at vi skal tenke. Ved å vektlegge kjærlighet, unngår hun vanskelige valg og ser ut til å stå i en såkalt moderne politisk korrekt posisjon. Ved å leve i et mangfoldig samfunn tilpasser hun seg dagens virkelighet. Når Maren velger “å leve som Jesus” betyr det ikke at hun er støtter homofili, men at hun tar et standpunkt basert på tolkning av Jesu’ ord. Dette omtaler Afdal (2013) som religiøse kunnskaper som redskaper som brukes i en forståelsesprosess (Afdal 2013, s. 208). Med dette som fokus, ser jeg at Maren ikke sier noe om hva hun selv synes om homofili, men hun sier at Jesus var aksepterende og det vil hun også være.

Når jeg stiller spørsmålet om hvilke religiøse plikter som er viktige for Fatima, ser hennes svar slik ut, “(...) Bønn er det viktigste, for så lenge du er nær Gud, så føler jeg meg bra”. Fatima legger vekt på bønn som den viktigste plikten, siden det er slik hun oppnår kontakt med Gud. Det ser ut som om det å praktisere bønn tilfredsstiller hennes emosjonelle behov. Ut fra min forståelse av islam, blir bønn praktisert fem ganger om dagen. Dette er noe hun ikke går inn på og det kommer ikke frem om det er slik hun praktiserer sin bønn. Selv om det ikke er sikkert, forstår jeg at hun i likhet med andre informanter også praktiserer “bønn i stillhet”.

Lise er fokusert på å “følge de 10 bud og følge Guds og ikke din egen vilje”. Jeg ber henne om å komme med et konkret eksempel på hva hun forstår som Guds vilje. Hun svarer “du skal ikke følge din egen vilje liksom, (tenker), dra på fest, å være et godt menneske er tingen”. Hun setter opp en skille mellom ens egen og Guds vilje. Hun sammenligner egen vilje som for eksempel festing (hvor jeg antar at alkohol er involvert, da hun ikke sier noe annet). Å være et godt menneske kan være mye, noe Lise ikke snakker om, men jeg antar at vi har en felles forståelse av hva som kjennetegner et godt menneske. Det ser ut som hun ser på egen og Guds vilje som to motsetninger, da Guds vilje virker som en automatisk tilegnelse av egenskapen det er å være et godt menneske. Ut fra dette kan det tenkes at hvis en utfører handlinger som ikke er i tråd med Guds vilje, vil en kunne være forstått som et ikke godt menneske.

Når jeg spør Jon om religiøse plikter, sier han, “(...) Jeg skal liksom ikke drikke, jeg kan ikke være utro og sånt da (ler)”. I likhet med Maren er Jon også inne på alkoholbruk. For Jon ser det ut som alkoholbruk og utroskap er regler uten kompromiss. Å si “jeg skal ikke” kan tolkes som en regel hvor det ikke er plass for forhandlinger. Det som er merkbart i mitt materiale er at alle fire informantene nevner alkoholbruk som et problem og ser ut til å ha lignende opplevelse av det sosiale. Slike situasjoner kan fremprovosere indre konflikter, altså mellom dem selv, deres tro og til slutt deres erfaringer.

Ut fra de tidligere nevnte utsagnene kan vi oppsummere med at plikter er noe informantene forhandler om, avhengig av situasjon og setting.

4.6 Religion som hindring

Oftest når jeg tenker på betydningen av ordet hindring, så tenker jeg på noe som kan stå i veien for noe annet. Å praktisere religion kan tenkes å medføre en del ting som kan være utfordrende å gjennomføre. Et sted i materialet fortalte Maren om samfunnet som sekularisert og at å være religiøs kan skape noen barrierer mellom samfunnet og mennesket. Å undersøke i hvilken grad opplever informantene å være påvirket av deres religiøse bakgrunn i skolesituasjoner kan også forstås som en mulig hindring. Maren svarer på følgende måte:

(...) det kan på en måte hemme meg, i forhold til hva folk tenker at hva som er bra og hva som er best. Jeg er med i en vennegjeng, som er glad i å feste og sånn, og det kan stride imot eller da kan religion være et hinder for meg. (...) Jeg må spørre meg selv, hva jeg må prioritere da, om jeg vil prioritere verden eller om jeg vil prioritere Gud. (...) Jeg har liksom så lyst å være med, men så tenker jeg “å er det egentlig bra for meg” det er ikke liksom at Jesus har de reglene bare fordi vi skal følge dem. (...) fordi det er det beste for oss, så jeg prøver på en måte å gjøre det jeg tenker er rett da, men, (...) det kan hende at jeg ber til Gud, liksom, “er det greit at jeg gjør det her”. Han er ikke liksom, generelt imot fest, men er imot for eksempel helt full og ikke vite hva man gjør. Jeg må ta med meg Jesus dit jeg drar.

Her ser vi hvordan Maren gir uttrykk av å være i en situasjon hvor hun står mellom to verdener. På den ene siden har hun venner som ikke deler samme livssyn, mens på den andre siden så spiller religion stor rolle for henne. En kan tenke seg at slike sammenkomster, der alkoholbruk er vanlig, bringer med seg en del normative og etiske dilemmaer. Når hun sier at hun må overveie hva hun vil prioritere, altså verden eller Gud, får jeg inntrykk av at hun i likhet med Lise ser på disse som to motsetninger. I mitt materiale ser det ut som at Maren ofte viser tegn til usikkerhet. Hun bruker religion som en relasjon, siden hun tar med seg Jesus på fest. Når hun sier at “han er ikke liksom, generelt imot fest”, forhandler hun mellom religion og det sosiale, altså det å være med på fest. Utfallet av en slik forhandling ser ut til å være et kompromiss, som hun forhandler seg frem til ved hjelp av skjønn og hennes forståelse av Guds ord. På den måten er hun bevisst sin atferd, altså sine handlinger, i utfordrende settinger. Hennes beslutning handler om det religiøse synet hun har om å ikke drikke og hennes deltagelse i det

sosiale, altså å være med på fest. Hun forhandler sin religion i det samspillet hun befinner seg i, nemlig ut fra situasjon og kontekst. I denne sammenheng ønsker jeg å trekke inn hvordan religion kan være med på å styre mennesker. Denne styringsmakten er usynlig, og Maren virker ikke til å være bevisst det.

Når Fatima forklarer religion som hindring, dreier den seg om deltagelse i gym- og svømmingstimer. Hun svarer med å si “(...) i gymmen liksom, vi har tema å danse, det er ikke vanlig for oss å danse foran gutter”. Det er rimelig å forstå at hun generaliserer når hun sier at det “ikke er vanlig for oss”. “Oss” forstår jeg som “oss muslimer”. Et viktig poeng melder seg, nemlig kjønnsforskjellen. “Jeg føler det er flaut, fordi jeg har på hijab, du går med muslimske klær, og så skal du danse med en gutt”.

I sitatet over ønsker jeg først og fremst å rette oppmerksomheten mot ordet hijab. Ordet hijab stammer fra arabisk ord hajaba, som betyr “å skjule” og “å gjemme”. I Koranen viser ordet til atskillelse og ikke til hodeplagget. I den nyere tid har hijab fått den betydningen, som fleste i den vestlige verden bruker når vi snakker om hodeplagg. Thorbjørnsrud (2009) sier at det finnes mange grunner til at muslimske kvinner velger å bruke hijab. I følge hennes forskning er bruk av hijab en uttrykksmåte som muslimske kvinner velger for å vise at de lever i tråd med Guds vilje. Dette oppsummerer hun med å si at for muslimske kvinner handler det om å leve i et utfordrende samfunn og i en komplisert tid. Min informant, Fatima, har selv valgt å bruke hijab, noe jeg viser til etter hvert. Med dette valget tolker jeg at hun har valgt en form for segregering og viser det med sine klær. Det kan tenkes at informantene opplever en konflikt mellom samfunnets (skolens) regler og egne følelser. Som tidligere nevnt skriver Pagis (2013) om religion og den materielle verden, og sier at ved å erfare religion med kroppen så forsterkes menneskers tro (Pagis, 2013, s. 109). Å tildekke kroppen er en måte å vise beskjedenhet, mens dans kan oppleves som forførende. Sammenfattet kan det tolkes at hindringer kan være av ulike slag. Noen har større verdi enn andre. For å vite hva slags hindringer det dreier seg om er en avhengig av å se på settingen informantene befinner seg i. Fatima fortsetter: “(...) jeg må være med, i klassen for eksempel, du må være sosial med alle, du må liksom snakke med alle”. Det som synes å være sentralt i Fatimas utsagn er at hun gir et indirekte uttrykk for følelse av press fra skolens side til å delta. I begynnelsen av intervjuet opplyste hun at hun har bodd i Norge i cirka fem år. Det kan tenkes at i tillegg til religiøse og kulturelle forskjeller, så kan språket også være en hindring. Under intervjusituasjonen snakker informantene godt norsk og bruker tid til å forklare og utdype sine meninger. Kroppslige aktiviteter, som svømming, tolker jeg som ubehagelige, da hun bekrefter utsagnet med søkning til alternative løsninger. Fatima sier: “(...) i svømming så går jeg på privat kurs, med bare jenter, da får jeg vurdering der”. Hun smiler og

fortsetter: “Jeg gjør liksom alt jeg kan, bare for å få bra karakterer”. Hun knytter religion som hindring til frustrasjon. Jeg prøver å holde henne ved denne følelsen, da hun begynner å vri seg på stolen. Jeg nikker og stillheten tar over rommet i noen sekunder. Deretter begynner hun å prate igjen, denne gangen fort. Hun løfter på brynene, nikker med hodet fra side til side og sier:

“(…) nei, men at de [ikke muslimer] må bare forstå at det ikke er vanlig for oss muslimer å gjøre det, og jeg tør ikke å si ifra, fordi jeg synes at folk [ikke muslimer] ikke kommer til å forstå meg, jeg vil ha hijab, men de [ikke muslimer] forstår det ikke. Vi er alle mennesker, vi kan ha på oss hva vi vil, vi tror på forskjellige ting, det er bare det”.

Dette sitatet har flere ting jeg ønsker å rette fokus på. Først og fremst kan det tolkes at Fatima blir oppgitt av en opplevelse av å ikke blitt forstått slik hun ønsker det. Dette har jeg vist til tidligere, både hos Fatima og Maren. Jeg sikter til sitater hvor religiøse normer og regler ikke står overens med det samfunnet informantene befinner seg i. Nok engang retter jeg oppmerksomheten mot språket og refererer til hennes måte å generalisere på. Hun sier “oss muslimer” for å gå tilbake til seg selv og påpeker at “jeg tør ikke å si ifra”. Hun bruker ikke et fortidsbegrep, men legger vekt på nåtiden, som kan antyde at dette er noe hun kan ha stått i en stund. Videre generaliserer hun igjen ved å si at “folk ikke kommer til å forstå, de forstår ikke”. Folk kan referere til ikke-muslimer, andre nordmenn, medstudenter, lærere eller majoritetssamfunnet. Hun bruker ikke konkret begrep på dette, men ut fra en oppsummert forståelse av hennes uttalelser ser det ut til å referere til ikke-muslimer. I slutten av sitatet går hun tilbake til felleskapet og generaliserer “vi kan ha på oss hva vi vil”. Det kan være mulig at hun snakker om muslimer, som “vi”, men også mennesker generelt, fordi hun forteller med “vi”, og sier at “vi er alle mennesker, vi kan ha på oss hva vi vil”. Når Fatima skiller mellom “oss og dem” erkjenner hun en forskjell mellom mennesker og bekrefter ved å si at alle er mennesker og har forskjellige trosretninger.

4.7 Religion som latterlig og gammeldags

Mennesker er ulike, og har forskjellige meninger og preferanser. Når en velger å tro på noe, vil jeg tro at vedkommende står ovenfor noen valg. Afdal (2013) beskriver religion som å stå for noe, å mene noe (Afdal, 2013, s. 208). I denne forbindelsen spurte jeg informantene om det noen gang har skjedd noe som de synes latterliggjorde deres religion. Også her var jeg heldig med reflekterte unge mennesker med mye på hjertet. Maren sier “(…) De fleste jeg er med vet at jeg er kristen, men når jeg begynner å snakke om at jeg er kristen og hva jeg tror på, da blir

de litt sånn, (...) “du er litt rar, du er litt gammeldags” “.

Hun forteller at bekjente og venner er bevisste hennes ståsted i forhold til religion. Likevel kan det virke som hennes valg ikke blir tatt på alvor, da hun blir kalt for “rar” og “gammeldags”. Det kan se ut som at hun ikke blir anerkjent og hennes selvfølelse kan være utsatt for krenkelse. Ved å tilegne henne slike merkelapper som “gammeldags” og “rar”, kan det tenkes at hun blir fremmedgjort. I denne sammenhengen tolker jeg slike utsagn som negative og stemplende. På dette tidspunktet blir informanten engasjert og jeg spør henne om hvordan hun føler seg i slike situasjoner. Hittil har hun hatt en ro i sin tale, og jeg blir overrasket, når hun bruker en høyere tone og virker litt oppskaket.

(...) egentlig så merker jeg at jeg blir litt irritert, for at (kort pause, tenker) jeg føler at de prøver ikke engang å forstå, det er spesielt de som ikke er kristne, eller, ikke er troende sjøl da.

Hun setter ord på følelser og gjennom hele utsagnet skiller hun mellom kristne, og ikke-troende. Det er mulig å forstå at hun, som kristen, er på søk etter aksept og anerkjennelse. Det kan tolkes som hun har erfaring med å stå i forsvar for sin tro, men jeg aner også en usikkerhet rundt temaet da hun sier “(...) siden, for eksempel, muslimer, de er troende sjøl, de forstår hva jeg snakker om, men de som ikke tror, jeg føler at de for eksempel med en gang setter meg i en bås, om at, ‘du er sånn, du er kristen’”.

Hittil har jeg vist til generalisering som i utgangspunktet gjelder innenfor en religion, for eksempel kristendommen. I dette utsagnet nevner Maren en ny måte å generalisere på, når hun deler mennesker i to grupper, “de ikke-troende” og “de troende” - i dette tilfellet kristne og muslimer. Hun viser til felles forståelse blant “de troende”. I forlengelsen av dette sier hun, “jeg vet ikke, først så ble jeg litt irritert, å tenke, ‘åh, jeg skulle ønske jeg kunne bare forklart, om de kunne sett åssen det egentlig er, bak alt det de hører om’”. Denne setningen kan forstås på flere måter: det kan være at hennes ønske om å forklare hva det egentlig dreier seg om handler om hennes forståelse av seg selv, hvor hun ser ut til å være lei av merkelapper. I denne forbindelse kan kristendom oppfattes som noe negativt. Jeg ser ingen tegn på at hun gir rom for andres tolkninger og på den måten indirekte påpeker at hun har fasitsvaret på hva kristendom er. Afdal (2013) beskriver dette som religion som en gjenstand (Afdal, 2013, s. 206). I denne sammenhengen blir religion entydig og statisk. Religiøse tilhengere blir tilskrevet visse egenskaper og et innhold som ikke er mulig å forandre. Til slutt sier Maren “(...) om de selv hadde opplevd det, hadde de likt det” og på den måten virker det som hun prøver å innta vennenes perspektiv. På den andre siden gir hun ikke rom for tvil og er bestemt på å vit” at hvis

“de ikke-troende” hadde opplevd religion med hennes øyne ville deres mening vært annerledes.

I likhet med Maren har Fatima opplevd at hennes tro har blitt latterliggjort. I dette tilfellet kan latterligjørelsen oppleves i en sterkere grad, siden det ikke dreier seg om bare det spirituelle, men også hennes måte å vise seg blant sine medstudenter. Hun sier;

(...) de [ikke muslimer] sier okay, hvor lever du, vi er i 2015, verden har forandret seg, Du må ikke gå med den her. Hvorfor må du høre på Guden? Okay, du er muslim, men du trenger ikke å gjøre alt Gud sa.

I dette sitatet kan vi se en sammenheng mellom det Fatima og Maren forteller. Når medstudenter påpeker at hun lever i 2015, kan det tenkes at de på sin måte sier at hun er gammeldags. Dette blir bekreftet med at studenter hun refererer til sier at tiden er i forandring, og derfor bør religionen tilpasse seg. I en amerikansk undersøkelse (Newport, 2014), gjennomført av Gallup.com ble mer enn 1000 mennesker spurt om de mener at religion er svar på alle utfordringer i dagens samfunn eller om religion er gammeldags, gått ut på dato. 30 prosent svarte med å si at religion er gammeldags. Selv om dette studiet er par år gammelt og gjennomført i USA, vekker det min oppmerksomhet og jeg lurer på hva slags svar vi hadde fått dersom samme spørsmål hadde blitt stilt i Norge.

Jeg ønsker også å rette oppmerksomhet til det som kan tolkes som anerkjennelse av Fatimas religiøse retning. Personene ser ikke ut til å anerkjenne klesstilen og retter fokuset mot egen fri vilje, hvor de sier “du trenger ikke å gjøre alt Gud sa”. Ordet “alt” kan bety mye, men også at personene gir rom for både Guds og egen vilje, altså en kombinasjon og tilpasning til det daglige. Hun utdyper videre;

“(…) det er rart, fordi, jeg vet ikke, men jeg føler at kristne her i Norge, de [kristne] følger ikke religion sånn som oss, muslimer, jeg føler ikke at de [kristne] er etter Guds ord, de [kristne] bare gjør hva de vil de [kristne] tenker ikke på, okay er det riktig eller feil? Men jeg er ikke sånn, jeg må tenke på at egh, at Gud skal være, at Han er glad i meg. At jeg vil ikke gjøre noe feil, sånn at Han vil ikke det, mmm, ja det er bare det, jeg synes at det er litt rart, at de [kristne] ikke forstår vårt, så det er vanskelig”.

Når hun sier “de kristne”, lager hun ingen skiller mellom de som omtaler seg som kristne og de som ikke gjør det. Det kan antydes at hun snakker om alle nordmenn, uavhengig av religiøs eller ikke-religiøs retning. Det kan også forstås at hun mener at kristne hun kjenner ikke følger alle regler og hun får inntrykk av at kristendom gir mye rom for egen vilje. Dette snakker Afdal (2013) om når han refererer til Baumanns forklaring av religion som bagasje, altså når religion

anses å ha en kjerne og at den overleveres fra en generasjon til en annen (Baumann i Afdal, 2013, s. 206). Innenfor en slik forståelse er det ikke rom for tilpasninger. Mennesket godtar religionen som den er, uavhengig av tid og sted. På denne måten kan en prøve å forstå hennes uttrykk av at kristendom ikke er en religion med regler og plikter. Det kan se ut til at hun, ved å si “de gjør hva de vil, tenker ikke på, okay er det riktig eller feil” forstår at Gud blir tilpasset mennesker istedenfor at mennesket tilpasses Gud. Hun melder en bekymring når hun sier at “(...) de [kristne] forstår ikke vårt”. “De” knyttes her til kristne, men i dette øyeblikket i intervjusituasjonen får jeg inntrykk av at hun ikke sier alt og jeg lurer på om dette dreier deg om nordmenn generelt og hennes følelse av å “ikke passe inn”.

4.8 Oppsummering

Å oppsummere i hvilken grad informantene opplever å være påvirket av deres religiøse bakgrunn i skolesituasjon er ikke en enkel oppgave. Informantene og jeg snakket om i hvilken grad de opplever å være påvirket av deres religiøse bakgrunn i skolesituasjon. Et fellestrekk for tre av informantene er at alle har et bevisst forhold til Gud, gjennom stille bønn, da de ikke utfører rituell bønn på skolen. Denne stille bønnen foregår som en slags indre samtale som de gjennomfører ved behov. Maren sier at slike samtaler fører til en lettelse. Hun ber i sitt stille sinn om ro før prøver og opplever at dette hjelper. For Maren, Fatima og Lise virker det som religion oppleves med følelser og tro på å overlate sine liv i Guds hender. Dette referer Maren til som skjebne (s. 14, 15, 16), mens Fatima og Lise kaller det for Guds vilje. Det særegne i forhold til bønn er at Maren trekker frem viktigheten av å takke til Gud for de fine tingene hun har i livet.

At deres religiøse bakgrunn har en innvirkning innenfor skolens vegger, kan vi se ved at informantene gjennomgående i materialet bruker ord som “kristne”, “muslimer”, “ikke-kristne”, “ikke-troende”, “de”, “vi” og på denne måten lager de en skille mellom dem selv og medstudentene. Dette kan se ut til å ha en påvirkningskraft i deres valg av venner. Denne delen vil komme tydeligere frem i det siste temaet, nemlig religion og fritid. I likhet med Maren bekrefter Fatimas utsagn en følelse av å kjenne seg gammeldags ved at hun føler at andre oppfatter hennes religiøse valg som gammeldags, nemlig bruk av hijab. Informantene forstår plikter ulikt, men fellestrekket er at på en eller annen måte knyttes plikt til Gud. Når det gjelder hindringer og skolesituasjon, går de fleste utenfor skolens vegger og knytter hindringene til fest og konsumering av alkohol. Fatima nevner fysiske fag, som svømming og gym som utfordrende. Underveis i samtalene, vist med underoverskrifter, kan vi se at informantene,

spesielt Maren og Fatima uttaler å ikke bli forstått av ikke-praktiserende medstudenter (s. 22, 23).

5. Identitet og forhandlinger?

I denne delen av oppgaven vil jeg svare på *hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?* Også i denne delen vil jeg etter informantenes utsagn fortolke og knytte sitatene til relevant teori og annen forskning. Grunnen til at jeg har valgt å strukturere analysen på denne måten er at jeg ønsker å ha en flyt som skal være lett å følge for både meg som forsker og den som leser. Det kommende tema har jeg valgt å kalle for identitet, og på samme måte som temaet religion, har jeg delt det i underkapitler. Underkapitlene består av: din identitet, identitet og andre, og religiøs praksis og skole.

5.1 Din identitet

Når jeg stiller spørsmålet om hvordan hun ville beskrevet sin identitet, ser Maren litt overasket ut. Hun omstiller seg i stolen og sier langsomt “jaaaa”. Hun er ikke redd for stillhet, tar en liten pause, puster tungt ut, smiler og sier: “Åh, hm, (tenker) (...) jeg håper at jeg blir sett som en kristen person, at en som, (fullfører ikke setningen)”. Hun stopper opp igjen, tenker og smiler. Til slutt setter legger hun hodet på skakke og snakker fort. “(...) men det er så lett å si det (tonefallet går opp). En må faktisk gjøre det og, (smiler)”.

Maren retter blikket til hva hun håper at mennesker ser. Det ser ut som prestasjon står sentralt og hun uttrykker et ønske hun har. I tillegg til å “tenke som en kristen”, må en gjennom sine handlinger “gjøre som en kristen”. Hun utelater å fortelle noe om hvordan denne praksisen er. Jeg kan ikke unngå å tenke at hennes svar kan ha vært påvirket av konteksten, da hun på forhånd har fått informasjon om at religion er vesentlig del av denne avhandlingen. Jeg lurte på om hun hadde svart på samme måte, dersom spørsmålet hadde blitt stilt i en annen setting.

Etterhvert nyanserer Maren sin forklaring med å gi den et mer personlig preg. Hun fortsetter på følgende måte:

(...) hvis jeg skulle beskrive meg sjøl, så ville jeg tenkt at jeg er en inkluderende person, (tenker og fester blikket på bordet foran henne, ser på meg og sier fort). At folk liksom, når de møter meg, “åh ja, jeg føler meg velkommen sammen med ho”, ja (tenker) at folk ikke føler seg støtt av meg, at jeg er fordømmende, sånn type person. Jeg bryr meg ikke om sosial status, før så gjorde jeg det, jeg ville også være kul, men nå er det mer sånn, “nei, jeg har det egentlig greit å leve sånn her, jeg”.

Det ser ut som at andres meninger er viktige for informanten. Hun bruker ordet “folk”, noe jeg forstår gjelder alle hun møter. Hun ønsker at mennesker skal føle seg velkomne i hennes selskap. På denne måten blir ordet velkommen omtalt som en egenskap. Uten min oppfordring, begynner Maren å snakke om sosial status, hvor hun sier “jeg ville også være kul”. Hennes utsagn avhenger av hva hun forstår som kul, og jeg sitter igjen med undring over om en kan være både kul og troende. Grunnen til at jeg retter oppmerksomheten mot dette er hennes siste setning i utsagnet. Hun sier at “jeg har det egentlig greit å leve sånn her”. Det er verdt å merke seg at informanten snakker i fortidsform “jeg ville”, og går over til nåtid, “greit å leve sånn her”.

Min forståelse av Afdals (2013) forklaring av religiøs kunnskaping som prosess, gjelder også identitet (Afdal, 2013, s. 210). Når Maren går fra fortid til nåtid og uttrykker dette i hennes sitat, er det en bekreftelse på at hennes identitet er i en prosess. Som forsker i denne situasjonen, kan jeg ikke utelate det helhetlige bildet jeg får av informanten. Hun fremstår som en rolig og oppvakt ung dame. Hun bruker tiden til hjelp og jeg opplever henne som voksen for alderen. Intervjusituasjonen er behagelig, noe jeg tror også skyldes hennes tilstedeværelse.

Alle fire informanter beskriver seg selv med positive ord. Ord som går igjen er blant annet “god venn”, “omsorgsfull”, “inkluderende”, “snill”, “grei”. Dette sier Lise om seg selv:

Min identitet? (tenker), egh, ja, det er vanskelig (tenker), jeg er en venn, jo en god venn, et eller annet, jeg vet ikke. Jeg er snill hyggelig, rolig (ler), omsorgsfull.

Hun knytter ikke identiteten til religionen, men ulike egenskaper hun mener å ha. Dette står i motsetning til det Fatima forteller.

Fatima: jeg er en sjiamuslimsk jente som liker å følge min religion, ja (nikker). Jeg liker å, å følge etter, ikke gjøre noe som er feil.

Intervjuer: når du sier feil, hva tenker du på da?

Fatima: ja, for eksempel jeg er muslim, jeg må ha på hijab, å gå uten hijab, det er jo feil, ligge med en gutt er feil, uten at du er liksom, mmm, er gift.

Hun retter seg opp og er stille i noen sekunder. Jeg sier ingenting, men nikker.

Vi må gjøre sånn ting som ble sagt i Koranen, å drikke, drikke øl, sånt, det er feil for meg. (...) jeg føler at religion hjelper meg med min identitet (...), hvis jeg gjør hva jeg vil, hva er vits med å ha religion? (...) religion er satt så vi kan gjøre det som er riktig.

Mens de tre andre informantene beskriver seg selv som omsorgsfulle, snille og inkluderende, knytter Fatima identiteten direkte til religion og handling. Hun beskriver sin identitet med ting hun kan og bør gjøre, altså det som ikke er “feil”. Hennes grunnlag for en slik holdning er hennes tolkning av Koranen. Hun drar en parallell mellom jenter eller damer og hijab, og bruk av dette hodeplagget er “riktig”. Hun bekrefter min tolkning med å si at “å gå uten hijab, det er jo feil”.

Afdal (2013) skriver at religiøs kunnskap kan ses som objekter. De inngår i menneskelige praksiser og brukes i interaksjon (Afdal, 2013, s. 230). Når Fatima sier at hun forholder seg til Koranen og følger gitt klespraksis, forbud mot alkohol og lignende, så utøver hun sin religiøse praksis i danningen av sin identitet. På skolen befinner hun seg i interaksjon med andre. Hun velger å gå med hijab og inntar ikke alkohol. Hun bekrefter at religionen hjelper henne med å utvikle en identitet. I slutten av sitatet stiller hun et spørsmål og svarer på det. Hun sier “religion er satt så vi kan gjøre det som er riktig”, som med andre ord betyr at religion gir en riktig identitet.

Hun sier at sex utenfor ekteskapet er feil, noe Lise bekrefter i sin uttalelse. Selv om svarene jeg får er forskjellige, knytter tre av informantene identitetsforståelse og atferd til religiøse oppskrifter. Ut fra dette har de fasitsvar på hvem de er og hva de står for. Jeg antar at i en alder av 19-23 år, så er sex et viktig tema. I det siste utsagnet ønsker jeg å rette oppmerksomheten til Fatimas bruk av ordene “jeg” og “vi”. Hun sier at “vi” må gjøre slik-og-slik, og generaliserer. Det er en utfordring å forstå hvem hun snakker om. Gjelder dette “vi” alle mennesker, eller alle muslimer? Hun omtaler religion som en slags veileder for utviklingen av sin egen identitet. Fatimas ord “jeg” og “vi” kommer i en slik kontekst at min tolkning er at hun snakker om muslimske kvinner og at de gjør det riktige ved å følge islamske regler, som for eksempel det å bruke hijab. Olsen (2007) har gjort en analyse av klesdiskurser blant læstadiansk ungdom og hvordan de uttrykker sin identitet gjennom klær (Olsen, 2007, s. 48). Ifølge ham er klesmåten en måte å uttrykke identitet på, og viser til at læstadianske kvinner er ansvarlige for å kle seg riktig for å ikke friste menn. Dette er en likhet jeg ser med Fatimas uttalelse, når hun sier at å gå med hijab er “riktig”. På denne måten, ved å si “vi” legger hun et ansvar på muslimske kvinner, og gir uttrykk for at å ikke bruke hodeplagget kan sees som en måte å friste menn på.

Fatima snakker om å gjøre ting “riktig”, noe jeg forstår som en trygghet. Når ting er forutbestemt trenger hun ikke å bestemme ting selv. Jeg lurer på om det virkelig er så enkelt. Jon beskrivelse av identitet ser slik ut:

Jeg vil si at jeg er en god person, at jeg er glad og at jeg er omtenkssom da, prøver å inkludere mennesker asså. (...) det er viktig at andre har det bra, (smiler).

Jon vender blikket til seg selv, hvor han er glad, omtenkssom og inkluderende. På samme tid er han opptatt av andres velvære, og i likhet med andre informanter er han opptatt av å prestere som et "godt menneske".

Identitet hos Mead dreier seg blant annet om relasjoner til signifikante andre. Det er gjennom andre at vi forstår oss selv, slik at når Maren (s. 54) sier at "jeg håper at jeg blir sett som en kristen person", eller når Jon beskriver seg selv som inkluderende, så er det i relasjon til signifikante andre de tar utgangspunkt i. Med Mead som bakteppe og de signifikante andres meninger, er jeg nysgjerrig på om mine informanter noen gang har stått opp for noe kontroversielt. Maren svarer slik;

Ja det har jeg. (...) i dag så er det kanskje den Darwins teori som er mest vanlig, og jeg tror på en annen skapelsesteori. Og når folk sier, nei det er ikke sånn vi ble skapt, eller ble til. (...) de sier, okay, du tror på det, jeg tror på det her. Da tenker jeg, ja, jeg skal ikke tvinge dem til å tro på noe, men det er bare sånn jeg mener at det er, så det er litt forskjellig.

Intervjuer: er det viktig for deg? At andre aksepterer det du tror på?

Maren: Ja, egentlig.

Maren er ikke enig i skapelsesteorien som formidles på skolen. Hun referer til samtaler hun har hatt med det jeg antar er medstudenter. Hun har blitt konfrontert med at hennes måte å tenke på ikke er riktig. I det hun sier "jeg skal ikke tvinge dem til å tro på noe, men det er sånn jeg mener at det er", får hennes uttalelse et personlig preg. På oppfølgingsspørsmålet, hvorvidt det er viktig for henne at andre aksepterer hennes forklaring av menneskers eksistens, svarer hun tydelig at det er viktig. Maren utdyper med det jeg forstår som ønsketenkning, "ikke at de tror på det samme, men, selv om jeg skulle ønske dem gjorde det, men jeg må bare akseptere at, folk er forskjellig (smiler)". Jeg lurer på hvorfor hun ønsker dette. Er hennes ønske knyttet til bedre forståelse og aksept blant mennesker? Betyr dette at hennes utgangspunkt er "like barn leker best", hvor et mer entydig fellessamfunn ville resultert færre uenigheter og konflikter?

Hun sier selv at andres aksept av hennes trosretning er viktig, men i tillegg uttrykker hun at "jeg må bare akseptere at folk er forskjellig". Dette tolker jeg som at Maren befinner seg i en prosess hvor hun jobber med å akseptere mangfoldet.

Det er viktig å nevne at Lise har vokst opp i en familie som er nært knyttet til menigheten og hadde meldt seg ut av menigheten i noen måneder for å satse på egen vilje. Slik levde hun i cirka fire måneder, og meldte seg inn igjen sommeren 2015. Dette vil jeg komme tilbake til, litt senere i kapittelet.

Lise: (...) kontroversielt (...) det er det jeg ikke husker, men det er for eksempel hvis jeg har vært ute og sett andre kristne gjøre ting som ikke er bra, så har jeg lyst til å si ifra, men det er jo dumt det og, å sladre om noe, å baktale.

Intervjuer: å si ifra til hvem?

Lise: til menigheten. En gang, fortalte jeg om det [uønskete handlinger] til ungdomsleder.

Intervjuer: hvordan gikk det?

Underveis merker jeg at hun er urolig på stolen og ikke holder øyekontakt med meg. Jeg observerer at dette er vanskelig å snakke om. Jeg spør om hun ønsker å ta en liten pause. Hun rister på hodet, holder hendene på pulten foran seg og forteller:

Lise: det gikk bra, han [ungdomsleder] var glad for det, for han [ungdomsleder] vet ikke hva som skjer, mange [unge i menigheten] ligger i det skjulte, de driver med sex utenfor ekteskap, de [ungdom i menigheten] later som dem [ungdom i menigheten] er kristne, men de [ungdom i menigheten] drar ut om kvelden på en måte.

Lises fortelling viser hvordan hun opplever å være knyttet til menighet, men også å være ung i dagens samfunn. Hun befinner seg i en situasjon hvor hun må velge mellom to ting. Informanten har lært at en ikke skal "baktale. Samtidig så kommer det frem at observert atferd ikke er riktig innenfor kristendommens vegger. Hun snakker om mange ting samtidig og sier at andre gjør ting som "ikke er bra". I første omgang er det vanskelig å forstå hva hun sikter til. Etter hvert som samtalen fortsetter, forstår jeg at hun i hovedsak snakker om alkoholbruk og sex.

Hun knytter konseptet kontroversielt til handling og følelser. Hun kjemper med følelser, men er også opptatt av å handle "riktig". Hun sier "de later som dem [unge i menigheten] er kristne". På denne måten bedømmer hun deres spirituelle tro og markerer dem som falske, altså at de "later som dem er kristne". Når hun sier "mange ligger i det skjulte, de driver med sex utenfor ekteskap", refererer hun til gjeldende ungdom som at de ikke er ekte kristne. Pagis (2013) skriver om menneskets kropp og hvordan den brukes som et refleksivt medium (Pagis,

2013, s. 103). Hun nevner blant annet fasting, meditasjon, yoga, og så videre. I følge henne handler religiøse praksiser også om en forsterkende bevissthet til ens kropp og opplevelsen av den. Slik jeg forstår Lise, sier hun egentlig at en ikke skal erfare sex utenfor ekteskap. Ved å praktisere avhold vil ungdommene ifølge forfatteren ha kontroll overfor deres egne kropp. Fatimas svar på om hun noen gang har stått opp for noe kontroversielt ser slik ut:

Fatima: ja, det har jeg gjort. Hvis noen forklarer ting som er feil, om religion min, så står jeg for det og sier nei, det er sånn og sånn, men egentlig, språket mitt, norsk språket mitt, hjelper meg ikke til å forklare. (...) jeg synes det er vanskelig, fordi det er mange ord jeg har lyst til å si, men jeg klarer de ikke på norsk. Jeg kan mer enn det jeg sier, men, jeg klarer ikke, så jeg trenger tid. (...) fordi de sier mange [ungdom] ganger, ja, jeg skjønner ikke hva du mener, sånt, og så, pluss at det er flaut. Jeg synes det er flaut, kanskje jeg kan feile.

Intervjuer: hva tenker du, at du kan feile?

Fatima: jeg kan ikke mye om religion, men jeg leser mye. Jeg bodde i sånn, veldig muslimsk miljø, før, jeg kan litt om det [islam], men ikke alt. Så noen ganger spør de spørsmål jeg ikke kan selv, så det er flaut.

Fatima: en gang hadde vi naturfag og snakka om genmodifisering jeg bare, nei jeg vet ikke. Det var noe i religion, jeg vet ikke om det er halal eller haram å gjøre det, så jeg var usikker, jeg visste ikke hva jeg skulle svare, ja eller nei, så jeg bare nei, jeg har ikke hørt om det før. Så sier de venninnene mine, “du er jo muslim. Kan du ikke om islam og sånt”? Det er flaut, synes jeg, at jeg ikke kan nok om det, så bare det.

Når Fatima sier “religion min” får jeg inntrykk av at hun forstår religion som en personlig ting. Flere ganger sier hun at det er flaut å stå i forsvar for sin tro. Ikke fordi religion i seg selv er flaut, men fordi hun opplever å ikke ha nok begreper til å snakke om uenigheter eller misforståelser. Med andre ord er informantene redd for å feilforklare ting som er vanskelige å snakke om. Hun opplyser at hun leser en del og har levd i et muslimsk miljø. Likevel er hun ydmyk ovenfor sin kunnskap om islam. Jeg lurer på hvor mye hun regner som “mye” kunnskap om religion. Jeg har tidligere forklart at religion ikke handler bare om teoretisk kunnskap. Som Pagis (2013) forklarer handler det om individers praksis, materialitet, felleskap og så videre. Det er de moderne vestlige forståelser som har avgrenset religion til det vi omtaler som å “tro”. Maren trekker frem en historie som hun husker fra et tidligere tidspunkt.

Ja, åh, jeg husker på ungdomskolen. (...) læreren sa, vi snakket om kristendommen, og disiplene til Jesus, å så sa hu at, “alle døde jo og ble torturert og sånn”. (...) da tenkte jeg, ja det er sant, men hun glemmer den viktigste delen, at de levde for Gud, de levde for Jesus da og liksom. (...) Hu tok ikke med det gode som skjedde med dem, og etterpå angra jeg på at jeg ikke sa ifra.

Læreren snakker om at “alle døde og ble torturert” og fokuset blir rettet til det vi lett kan forstå som tragisk og leit. Informanten bekrefter med å si seg enig med formidlingen, men tar en annen vinkling og minimaliserer døden. For henne er “den viktigste delen, at de levde for Gud”. Dette tolker jeg som at Maren sier at kjærlighet til Jesus er større enn livet selv. Hun nevner kort “det gode som skjedde med dem”, uten å gi noe nærmere forklaring. Underveis i samtalen får jeg inntrykk av at hun snakker mye om kjærlighet og hvordan hun ønsker å leve. I dette utsagnet ser det ut til å handle om hvem som eier religionen. Det virker som at Maren ikke er komfortabel med lærerens formidling av hennes religion og derfor opplever at ting blir misforstått. Dette kan forstås som å handle om hvilket perspektiv en ser religion ifra.

Felles for alle informantene er jeg ikke kan se at det på noe sted i materialet gis rom for andres tolkninger, altså at det er flere sannheter og at Gud kan forstås på ulike måter.

Afdal (2013) beskriver det moderne samfunnet ved å henvise til ulike sektorer, for eksempel utdanning, politikk, rettsvesen, religion, og så videre (Afdal, 2013, s. 215). På grunn av slike delinger har religion gått fra å ha svar på ulike samfunnsproblemer til å dreie seg om noe spesifikt. Når Maren føler at læreren ikke forstår Jesu liv, er det ut fra hennes religiøse ståsted.

Innenfor skolens vegger vil en oftest tenke at læreren har definisjonsmakt og en autoritet som kan forhandles. Lærerens autoritære rolle avhenger også av hva studenter krever av et menneske i en slik posisjon. Dersom Maren forstår læreren som en som eier kunnskap, er det rimelig å forstå at hennes egen kunnskap om Jesus vil komme i andre rekke og ikke tillegges like sterk betydning som lærerens. I likhet med Fatima og Jon sier Maren at hun ikke tør å si noe.

(...) men det har jo vært ganger når jeg tenker at, i øyeblikket, jeg må si noe, men jeg tør ikke, tør ikke, (rister på hodet, øyelokkene går opp, rynker på pannen). Det kan være på grunn av at jeg ikke veit nok om det eller, siden jeg ikke kan nok til å kunne argumentere, at jeg for eksempel ikke kan si hvorfor det er feil, ja.

Mangel på kunnskap fører til at hun ikke sier noe, og føler at Jesus, altså en hun er glad i blir krenket. Det kan også forstås at Marens mangel på kunnskap handler om hvem som eier religionen og har den rette forståelsen av den. Kroppsspråket hennes viser at hun er usikker, men engasjert. Marens sitat står i tråd med Fatimas uttalelse (s. 31), altså følelsen av å ikke eie nok kunnskap om religionen. Etter å ha transkribert intervjuene, tenker jeg at det hadde vært spennende å snakke om hvordan denne mengden av kunnskapen måles. Hva anser de som nok kunnskap?

Neste intervju spørsmål som jeg føler står i sammenheng med temaet om kontroversielle utsagn er om informantene har brent inne med noe som de sa eller ikke sa høyt.

Uten noe oppfordring, forteller Lise følgende:

Lise: “vet du, jeg hadde skeia ut, og tok avstand fra menigheten. Foreldrene mine var veldig lei seg”.

Intervjuer: jaha, du hadde skeia ut, kan du fortelle om det?

Lise: ja, ja, det begynte når jeg gikk på (skolens navn), begynte jeg å følge egen vilje, enn Guds vilje. Jeg levde mitt eget liv og fulgte min vilje og ikke dro på møter og (tenker), ja.

Intervjuer: ja vel, hva fikk deg til å gjøre det?

Lise: det er vel meg selv, på en måte, jeg ble påvirket av andre i menigheten som gjorde det samme. Så gikk jeg ut og så, bare bestemte jeg meg for å, ja, jeg skal omvende meg igjen da, (ler).

Intervjuer: hvordan følte det for deg da, å gå ut av menigheten?

Lise: jeg tenkte at i istedenfor å gå i menigheten og være falsk i menigheten, så ville jeg gå ut, ja, (nikker).

Dette utsagnet handler om flere ting, blant annet kommer det frem hvordan hun erfarer å være en såkalt ekte kristen. Lises forklaring av “egen vilje” kan ses som en motpol til det hun kaller for Guds vilje. Hennes første skritt i retning av å ikke være en “falsk kristen” var å ikke være med på ungdomsmøter. Dette er en mulig protest mot Guds vilje. Slik hun beskriver Guds vilje, virker det som noe bestemt, noe som ikke gir rom for egne meninger og ønsker. Å være en falsk kristen innebærer å prestere som kristen, men ikke mene det. Likevel bestemmer hun seg for å

gå tilbake til menigheten. Under hele intervjuet merker jeg at hun er i en prosess, og at hennes uttalelser bærer preg av usikkerhet. Nesten regelmessig benytter hun seg av frasen “jeg er i skjerpeboksen”. Under transkripsjon ser jeg at jeg kunne ha spurt hva dette betyr, men på det tidspunktet gjorde jeg ikke det.

Fatimas refleksjon rundt ting hun har brent inne med, noe hun sa eller ikke sa høyt, ser slik ut. Etter en kort pause sier hun:

(...) en gang så hadde jeg og de [venninner] somaliske jenter diskusjon. De [venninner] er sunnimuslimer. (...) så måtte jeg forklare til de [venninner] hva min religion er og de [venninner] spurte hvorfor sjiamuslimer pisker seg på ryggen, (hun viser med håndbevegelse). (...) jeg bare, det er ikke alle som gjør det. Jeg bare, det er noen som vil føle samme smerte som familien til profeten Mohammed følte, fordi, alle døde, familien til profeten Mohammed døde, og de døde på en sånn veldig rar og trist måte, så de [hennes venninner] synes at det er litt rart.

For Fatima handler overforstående om å bli møtt med kritikk av sjiamuslimske handlinger. Fatimas forklaring på andre sjiamuslimske handlinger kan tolkes som en måte å vise til at det også innenfor sjiamuslimsk miljøer finnes selvvalgte handlinger. Dette forklarer hun med å si at det “ikke er alle som gjør det”. På den andre siden kan det tenkes at hun prøver å vise til andre begrunnelser for pisking, ved å vise til medfølelse og ydmykhet ovenfor deres profet og hans familie.

Intervjuer: okay, er dere venner, selv om (avbryter meg) ...

Fatima: ja, men det er mange her på skolen som er strenge, sånn, sunnimuslimer. Sånn, de tenker, sjiamuslimer sårer seg selv, de er ikke ekte muslimer, de tror ikke på det vi tror, så de har feil tolkning av sjiamuslimer. (...) Sånn, jeg må alltid forklare til dem [sunnimuslimer], vi er ikke sånn, vi tror på Gud, vi tror på Profeten, vi tror på Koran, vi har samma Koran, vi har samma Gud, men de tror ikke på meg. (...) ikke sant, så det er vanskelig å forklare, særlig for de folka som har bodd hele livet sitt her i Norge, som ble født her i Norge, det blir altfor vanskelig å forklare for dem, åssen muslimer er, så, ja.

I en slik situasjon ville det ideelle vært å se informantene. Hennes kroppsspråk forsterker hennes tale. Hun bruker begge hender, vrir seg i stolen, rister på hodet. I bakhodet mitt vet jeg at hun har en annen kulturell bakgrunn. For leseren er dette usynlig, men sitatet viser en frustrasjon over å ikke bli godtatt slik hun ønsker. Hun bruker hyppig ordet “de”, og knytter det til “etniske

nordmenn”, “ikke-troende” og muslimer med sunnitilhørighet. Dette tyder på at hun ikke føler en full tilhørighet til noen. Informanten nevner ikke andre sjiamuslimer, slik at jeg ikke får noen innblikk i hvordan hun erfarer å være sammen med dem.

Å si at sunnimuslimer er strenge, oppfatter jeg som en barriere hun opplever mellom henne og sine venninner. Fatima er nøye med å fortelle om likheter mellom sunnimuslimer og sjiamuslimer. Å vise til likheter istedenfor ulikheter kan være et forsøk på å overbevise hennes sunnimuslimske venner på at også hennes tro er riktig.

5.2 Identitet og andre

Med tanke på Meads tidligere omtalte teori om signifikante andres betydning for vår identitet, spurte jeg mine informanter om hvordan de opplever at andre ser dem. Maren snakker om “andre”, som i denne settingen er mennesker hun omgås med.

Jeg tror andre ser på meg som en vanlig person, til visse områder. For eksempel, så var det noen som snakka om at de skulle gå ett sted i storefri, da kommer man for sent til timen. (...) så sier de, “ja men det går bra, bare si til læreren din at du skal på kjøretime, så går det bra”. (...) så jeg tenker at, du kan ikke lyve, siden det er noe vi praktiserer, å ikke lyve, og hun (sier navnet) “det er bare fem minutter, det går bra”.

Gjennomgående i materialet veksler informantene mellom “de”, “andre”, “folk”, “dem”, “oss”, “vi”. Dette ser vi underveis i teksten. I overforstående sitat fremtrer dette skillet på en annen måte, da Maren tar frem et nyt begrep, nemlig “en vanlig person”. Hennes forståelse av “vanlig” er vag, men jeg legger merke til at hun bruker ordet når hun snakker om ikke-troende. Hun deler ikke de samme verdiene som alle hun kjenner. Dette skaper en ubalanse i hennes sinn, da hennes venner gjør noe hun kanskje har lyst til, men ikke gjør på grunn av sine religiøse overbevisninger. Hun forklarer det fint selv i det hun utdyper:

Åsså, for meg, det var ikke det å komme fem minutter, altså for sent, men poenget i å ikke lyve til læreren som om det ikke var noe. (...) så noen sånne områder kan være litt vanskelige.

Å lyve er en handling hun ikke ønsker å gjøre. Hun forteller at det er vanskelig å stå i slike situasjoner. Min rolle i denne avhandlingen er å prøve å forstå informantenes ståsted. Når Maren nevner ting som jeg i utgangspunktet ikke har vært opptatt av, mer som ser ut til å være betydningsfulle for informanten, oppmuntrer jeg med å nikke og smile. Hun forteller videre:

(...) jeg tenker litt på samfunnet i dag. (...) det er jo veldig fokusert på sex, og liksom, alt det der, jeg prøver å ha et sånt syn, som ikke fokuserer så mye på det og liksom, ikke fokusere på seg sjøl da.

På sett og vis er Maren fanget mellom to måter å forstå verden på. Når hun forteller at sex får mye oppmerksomhet, viser hun at dette et viktig tema. Hun gir ingen eksplisitt forklaring, og jeg antar at det dreier seg om mennesker generelt. På grunn av media har grenser for å prate åpent om sex blitt utvidet. Ved å si at “(...) det kan også være sånn motstridende hva andre tenker. Jeg vil heller ha fokuset mot andre og på Gud” viser hun til sin egen bevissthet rundt dette temaet, og også om sitt eget valg. Maren prøver å vise at hun ønsker å rette fokuset bort fra seg selv og se på mennesker rundt seg.

Fatimas svar ser litt annerledes ut. Først snakker hun om klær, og etter hvert går hun over til generalisering av muslimske jenter. Til slutt går hun til individnivå og forteller at hun ikke har noen norske venner.

Fatima: noen ganger så føler jeg at folk ser rart på meg, siden jeg har hijab. (...) på skolen, du vet, det er sånn grupper. Jeg synes det er vanskelig for muslimske jenter å være i gruppe med norske jenter. (...) ikke sant, de [norske jenter] har sånn, de [norske jenter] snakker alltid om konserter og fester og alt det der, for meg er det litt sånn, rart. Jeg tenker ikke på det [fester og konserter], så det er vanskelig å være med i ja, norske gjenger. Jeg har ikke norske venner som jeg henger med i friminutter.

Ifølge Fatima er alle “norske jenter” opptatt av å feste og dra på konserter. Jeg lurer på om mangel på kontakt med “norske jenter” har forårsaket at Fatimas forestillinger om “norske jenter” ser slik ut? Hun bekrefter en gruppeinndeling mellom ungdommene og sier “det er sånn grupper”. “Jeg tenker ikke på det” kan ses som et interesseskille og dermed også en grunn til at hun ikke er ute etter å skape bekjentskap med “norske jenter”. Hun uttaler at “jeg synes det er vanskelig for muslimske jenter å være i gruppe med norske jenter” og på grunn av dette tolker jeg utsagnet som om hun snakker på vegne av alle muslimske jenter. Det hadde vært interessant å høre hva “de norske” jentene og “muslimske jenter” har tilfelles istedenfor å vektlegge forskjellene.

Fatima bruker ordet “de”, som er vanskelig å forstå. Noen ganger er begrepet brukt om “norske jenter”, andre ganger om “venninner”. I tillegg bruker hun det når hun snakker om “alle mennesker”. I intervjusituasjonen forteller informantene om venninner og referer til “praktiserende” muslimske jenter. Ved første øyekast, kan Fatima virke bestemt og lite

forhandlingsvillig i forhold til omverden. Likevel opplever jeg at hun tilpasser seg samfunnet. Dette kommer frem når hun forteller om klær som andre muslimer ikke anser som muslimske. Hun sier at hun bruker bukser, noe andre ikke-muslimske jenter gjør. Dette tolker jeg som en forhandling mellom hennes identitet, religion og samfunnet.

Språk i samhandling med andre er grunnleggende for identitet. Ifølge Mead (1967) er det gjennom språk mennesket blir selvbevisst. En får tilgang til seg selv og kan respondere på omverden (Mead i Morris, 1967, s. 97). Som vi hittil har sett, bruker tre av informantene fremmedgjørende ord som “de”, “oss”, “dem”, “andre”, “norske jenter”, og så videre. Er det slik at informantene finner seg sin plass i samfunnet ved å velge disse ordene? At ved å si “oss” og “dem” så de lager en grense mellom medstudenter og andre troende? I noen av sitatene opplever jeg at informantene reagerer nærmest oppgitt, ved å la kroppen synke i stolen, eller ved ansiktuttrykk kombinert med tung pust som viser tydelig misnøye. Marie von der Lippe (2013) viser til hennes kvalitative studie av ungdom i alderen av 13-15 år, med ulike religiøs tilhørighet. Konklusjon var at i motsetning til muslimsk ungdom, som var stolt av sin religion, svarte de kristne studentene med å gi inntrykk av de oppfattet at andre så på det å være kristen som “ikke kult”. Neste spørsmål jeg stilte mine informanter handlet om deres religiøse praksis på skolen. Dette vil vi se i neste sitat.

Et spørsmål her er om denne fremmedgjøringen er selvprodusert? Hvis dette er tilfelle, hva kan det føre til og hvorfor blir det gjort? Dette kommer jeg tilbake til i drøftingskapittel.

5.3 Religiøs praksis og skole

Ulike religioner har ulike praksiser. Med tanke på at mine informanter er religiøs aktive, snakket vi om hvordan de opplever muligheten til å praktisere sin religion på skolen. Følgende poenger kom frem:

Fatima: det er litt vanskelig, egh, men jeg prøver også, fordi klesstilen min viser jo at jeg er muslim, måten jeg snakker på, måten jeg er på, sier også at jeg er muslim, men de [venninner] sier alltid, du er ikke ekte muslim, at jeg ikke går som henne somaliske jente, at du dekker hele kroppen, ingenting må være stramt, former må ikke vises.

Intervjuer: hvem sier det?

Fatima: mange jenter, de jeg er sammen med.

Intervjuer: hva tenker du da?

Fatima: jeg bare, nei, det er ingen som kan være perfekt. Så, jeg er ikke perfekt, nei.

Intervjuer: mmm.

Fatima: bønn er viktig for meg, jeg ber når jeg kan. Så jeg prøver å være en ekte muslim i klesstilen og, ja.

For Fatima består religion av flere områder. Hun nevner tre ting: klær, atferd og bønn. Å praktisere religionen i en skolesammenheng er vanskelig. Det er tydelig at klær spiller en viktig rolle for henne, siden hun bruker hijab. På denne måten viser hun sin religiøse retning for andre medstudenter. Samtidig ser det ut som hun står i en vanskelig stilling der klesstil hennes ikke er “muslimsk nok” for noen av de venninnene hun omgås med. Hennes klesvalg tolker jeg som en forhandling mellom hennes egne observasjoner av hvordan andre går kledd og hvordan hun selv kler seg. Grunnen til at jeg forstår utsagnet på en slik måte er at hun setter ord på forskjeller, altså “jeg ikke går som henne somaliske jente, at du dekker hele kroppen”. For Fatima er klær og atferd likestilt, “klesstilen min viser jo at jeg er muslim, måten jeg snakker på, måten jeg er på, sier også at jeg er muslim”. Hun antyder at det finnes en “muslimsk måte” å være på.

Å være en “ekte, perfekt” muslim er å kle seg i henhold til islamske regler. I tillegg til at hun vektlegger bruk av klær, er bønn også en vesentlig del av livet hennes. Når hun sier at hun prøver å være en “ekte muslim” også i klesstilen, gir hun uttrykk for at disse to er knyttet sammen.

Alle mine informanter gir uttrykk for at religiøse felleskap er viktig. I sitt forskningsprosjekt om identitetsspørsmålets betydning i møtet mellom kristne og muslimer sier Julie A. Jansvik (2010) at norsk ungdom med muslimsk bakgrunn opplever et sterkt felleskap knyttet til islam. Det er religionen som er et felles møtepunkt, der etnisitet og nasjonalitet ikke vektlegges (Jansvik, 2010, s. 29).

I begynnelsen av intervjuet forteller Jon at han ikke er sikker på om han tilfredsstiller de kravene jeg har til mine informanter. Han beskriver seg selv som “bare litt buddhist”. Dette kan tyde på at Jon skiller seg ut fra andre gjennom å være buddhist, men også måten han erfarer å være religiøs på. Dette ser jeg i sammenheng med Marens og Fatimas uttalelse om å ikke kunne “nok” om sine religioner. Kan det å være “litt buddhist” tolkes som at han praktiserer noen deler av buddhisme, mens andre deler faller bort? Om det er slik, hvordan velger han hva som er viktig og ikke? Hva slags begrunnelser ligger bak hans valg? Noe av det mest spennende i denne delen av intervjuet er hans ønske om å praktisere buddhisme. Dette kommer frem når

han er sammen med sin far. På mitt spørsmål om hvordan han opplever muligheten til å praktisere sin tro på skolen, sier han:

(...) åh, jeg vet ikke, jeg er litt sånn (tenker) flau. Jeg kjenner ingen buddhister på skolen, så det er litt vanskelig. Men når jeg besøker pappa, da er jeg med. Da møtes alle, ber vi først og så snakker litt om buddhisme og sånn, så kommer maten. Jeg savner det.

For Jon har felleskapet en stor betydning. Å være alene i sin tro skaper en usikkerhet, og for ham oppleves som ubehagelig. Når Maren forteller om praktisering av kristendom på skolen, gjør hun det på følgende måte:

(...) Helt ærlig, så er jeg ikke noe flink til å praktisere religion på skolen. Jeg merker liksom forskjellen på, liksom en hel dag på skolen og en hel dag i kirken da, på skolen, blir jeg mye mer ufokusert. Men vi har starta noe som heter (navn på gruppa), så vi har møter på tirsdager nå. (...) Det er i storefri, så det er liksom deilig, å vite at det er andre, flere her [kristne], (ler).

Maren sier at når hun er på skolen så er hun ikke er noe flink til å praktisere kristendom. Hva hun legger i “flink” eller “praktisere” forblir hennes hemmelighet. Undrer transkriberingen av uttalelsene hennes dukker det opp en del spørsmål som jeg kunne ha stilt underveis. Skolen og kirken blir atskilt og informanten setter disse to opp som to gjensidige motpoler. Skolen er et område hvor hun pga. både miljø og fag ikke får reflektere over sin tro. Hun setter ord på dette ved å si at hun er “ufokusert på skolen”. Siden hun ikke utdyper dette, tolker jeg det som at det fokuset hun refererer til er et fokus på Gud. For å holde fast på dette har hun sammen med venner organisert felles møteplass hvor Gud og kristendom står sentralt. Det er mulig å forstå dette som et trygghetspunkt hvor unge kristne mennesker har mulighet til å møtes og føle et felleskap.

Intervjuer: Hvordan føles det å være med i den gruppa?

Maren: det er litt trygt. Siden, ja, selv om, jeg tenker ikke over det før jeg sitter sammen med dem, sitter sammen med andre kristne, så tenker jeg ikke over det liksom, “ åh, ja jeg er ikke den eneste kristne”, men så snakker jeg med andre venner som og er kristne, og da merker jeg, “ åh det er deilig at det er flere som er kristne” og har liksom, samme verdiene som jeg har da.

Maren trives i det “kristne miljøet”, sammen med mennesker som har lignende livssyn. Hun sier at hun ikke tenker mye over det, men samtidig at hun føler en tilhørighet. Kristendomspraktiserende eller ei, jeg får følelsen av at hun søker etter anerkjennelse. Hun fortsetter med “selv om jeg er kristen, i dagliglivet, ting jeg gjør er ikke så veldig, ting jeg gjør er ikke veldig forskjellige, selv om de ikke er kristne, så har de på en måte samme verdier”.

Flere ganger i materialet trekker hun frem verdier og jeg får inntrykk av at hun sikter til noe allment. Hun omtaler verdier på to måter, men spesifiserer ikke hva hun referer til. Når Maren sier, “samme verdier jeg har” kan det tolkes som kristne verdier. I det siste sitatet får jeg inntrykk av at hun prater om samfunnsverdier, noe jeg knytter til ulike normer og regler som mennesker vektlegger innad i et samfunn. I tillegg til verdier snakker hun om “de”, altså andre ikke-kristne. De verdiene hun refererer til, forstår jeg som en felles ting for kristne og ikke-kristne. På denne måten kan det se ut som hun nærmest normaliserer det å være troende. Jeg tolker dette utsagnet som en måte å vise til at hun er i en relasjon med samfunnet og forhandler sine verdier i ulike kontekster. Dermed kan det i lys av de ovenfor belyste teoriene til både Afdal (2013) og Mead (1967) tenkes at informantens utsagn er en måte å forstå hvordan identitet kan være i ulike kontekster (Mead i Morris, 1967). Hun fortsetter med en liten pause og stillheten overtar rommet. Maren stopper opp og tenker. Blikket hennes går litt frem og tilbake. Hun lener seg mot meg og snakker sakte:

(...) elever, eller muslimer går med hijab og sånn, så jeg føler det er litt lettere for dem, siden alle veit at dem er muslimer, men, nei, nå er jeg kristen, sånn, jeg føler at Norge er kristent og nå begynner det å bli ikke kristent land, så blir litt sånn, ja. Fag er jo veldig sånn at det ikke har fokus på religion, ikke være religionsbasert da, men være nøytrale.

Når Maren sier “muslimer går med hijab og sånn jeg føler det er litt lettere for dem”, generaliserer hun og jeg får inntrykk av at hun sikter til alle muslimske kvinner. Ved å referere til klær snakker hun om synlige forskjeller. Hijab skaper en avstand som gjør at muslimer ikke trenger å begrunne og forklare hvorfor de gjør eller ikke gjør forskjellige ting. Dette åpner for en annen diskusjon som jeg ikke kommer til å snakke om her, men som jeg er nysgjerrig på. Hva med muslimer som ikke bruker hijab eller andre materielle ting for å vise sin tilhørighet? Hun viser en bekymring for kristendommens eksistens i Norge. Gjennomgående i materialet nevner hun at skolen ikke praktiserer eller snakker mye om religion.

Afdal (2013) beskriver religiøs kunnskap ut fra en sosiokulturell forståelse, der vekten legges på hvordan religiøse redskaper blir brukt i sosiale praksiser. Han tar avstand fra religiøs kunnskap som det eneste redskapet for en forståelse av verden, men beskriver det som et mulig

perspektiv. I visse sammenhenger vil religiøse kunnskaper gi svar som andre områder ikke gir, og motsatt. Poenget er at slike refleksjoner og bruk av religiøs kunnskap kan vise hvordan religion forandres gjennom bruk (Afdal, 2013, s. 216, 217). Slik at når Maren sier at hun “ikke er flink til å praktisere religion” på skolen, men likevel velger å ikke lyve, på grunn av sine religiøse overbevisninger, så vil jeg si at hennes bruk av religiøse kunnskaper er med henne i skolehverdagen. Når Fatima går inn i diskusjoner med andre muslimske venner, er hun med på å stå for sine religiøse kunnskaper. Hun bekrefter at hennes klesstil ikke er i tråd med det som er ansett som riktige klær, men hun tror likevel at hun av blir sett som muslim av ikke-muslimere. Jon sier at det ikke er lett, og at han praktiserer sin tro i felleskap. Felles for informantene er at alle forklarer at de ikke praktiserer “nok” religion i skolesammenhenger. I sin artikkel understreker von der Lippe (2011) tre viktige poenger ved ungdommers identitet. Hun sier at “religiøs identitet” er en av mange identiteter. Hun refererer til identitet som en foranderlig prosess, altså noe som ikke er satt, og hun sier til slutt at det i noen tilfeller skjer en identitetsdanning i en “understreket” form, hvor ungdom befinner seg i situasjoner hvor deler av identiteten er “understreket”, altså fremhevet, mens andre deler blir undertrykt (Lippe, 2011, s. 28). Dette kan ses i tråd med Fatimas opplevelser av hvordan hun blir forstått av andre muslimer og ikke-muslimer, når hun forteller at hun i andres muslimenes øyne ikke er “riktig” kledd, samtidig som ikke-muslimer ser på henne som en muslim. Det er rimelig å anta at hijab er en måte å understreke ens egen identitet.

5.4 Oppsummering

I denne delen av oppgaven har jeg fokusert på identitet. Som skrevet i innledningen er forskningsspørsmålet i denne delen som følger: *hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?* Undertemaer har vært deres identitet, identitet og andre, og religiøs praksis og skole. For Maren, Lise og Fatima er felleskap viktig, også i en skolesammenheng. For Maren og Fatima er religionen en sentral del av hvordan de forstår sin identitet. Deres første beskrivelse av egen identitet går ut på å si hvilken religiøs retning de tilhører, (s. 28). Lise og Jon beskriver seg selv først og fremst ut fra hvordan de er sammen med andre, altså at de snakker om egenskaper ved seg selv. Felles for alle informantene er et ønske om å prestere som gode mennesker. De beskriver seg selv med positivt ladede ord, som for eksempel “god venn”, “inkluderende” og så videre. To av informantene, Fatima og Lise, ser ut til å ha en forestilling om hva som er riktig og gal atferd. Denne forestillingen knytter de til sin identitet. Maren, Lise og Fatima er opptatt av hvordan andre forstår deres religion. Hvis en skal

tenke i lys av Meads (1967) forklaring av de signifikante andres meninger, vil en kunne si at andres opplevde misforståelser av informantenes religioner kan tenkes å påvirke følelsene deres vedrørende sin religion. Hvordan informantene føler at andres meninger påvirker dem, kunne ha vært et spennende spørsmål å drøfte. Det virker som om informantene vektlegger teoretisk kunnskap om sine religioner, men sier at de ikke “kan nok” for å forklare det andre lurer på. Det merkbare her er at de selv om de er ydmyke ovenfor det de ikke kan, så forsvarer informantene sin religion når de opplever at ting blir misforstått.

6. Religion og fritid

Siste tema for denne delen av oppgaven handler om ungdommens forhold til fritid. Her ønsker jeg å se hvilke typer valg informantene står ovenfor, og hvordan de lever utenfor skolens vegger. På samme måte som i de to andre temaene, religion og identitet, vil jeg fortsette struktureringen av oppgaven ved å vise informantenes sitater og deretter fortolke og støtte med til relevant teori og andres forskningsresultater. Mitt siste forskningsspørsmål er *hvordan påvirker religion deres valg av venner?* Dette forskningsspørsmålet kan forstås som ganske omfattende. Ved første øyekast kan intervju spørsmålene se ut til å ikke være knyttet til vennskap, men informantenes sitater vil bygge seg opp til en felles sammenheng, som jeg utdyper i oppsummeringen av dette temaet. Jeg har valgt å beholde denne strukturen for å kunne oppsummere og vise til funnene i slutten av denne delen av avhandlingen.

6.1 I kirken og moskéen

Mitt første spørsmål innenfor temaet religion og fritid er om informantene går ofte i kirken.

Maren: jeg er der hver fredag. Da er det ungdomsmøte, så er det søndager, da er det samlingsmøte, så er det sånn til og fra, jeg i en sånn liten gruppe, der vi er noen jenter, vi samles og prater om Bibel og sånn kristne ting da, (ler). (Tenker), så, ja, to–tre ganger i uka.

Lise: vi har ikke kirke, vi har lokale. Jeg er ofte der. Vi snakker mye om kristne ting. Jeg er der hver fredag på ungdomsmøter. Så er det søndager, da er det samlingsmøte, så er det sånn til og fra, jeg i en sånn liten gruppe, der vi er noen jenter, vi samles og prater om Bibel og sånn kristne ting da, (ler).

Ut fra den ovenforstående informasjonen ser det ut til at felleskap spiller en viktig rolle for informantene. Selv om intervjuene ble gjennomført hver for seg, bruker begge kristne informanter betegnelsen “kristne ting”. På denne måten tingliggjøres religionen, og jeg oppfatter dette som en fellesforståelse av det som foregår på slike møter.

Spørsmålet jeg stiller Fatima er om hun går i moskeen Hun nikker og sier “ja”.

Intervjuer: hvor ofte er du i moskéen?

Fatima: egh, to ganger i uka. Jeg går dit ofte, vi hører på imam. Han sier for eksempel, åssen jeg skal respektere mannen min. hva jeg bør gjøre, hva er riktig, hva er feil. Det er sånne ting.

Intervjuer: mmm, er du enig i alt du blir fortalt?

Fatima: nei, noen ganger er det riktig, men det er vanskelig.

Intervjuer: hva er vanskelig?

Fatima: å gjøre det han [imamen] sier, jeg trenger tid, tid til å tenke.

Til forskjell fra informantene med kristen tilhørighet, nevner Fatima ikke noe om fellessamtaler mellom ungdom. Istedenfor beskriver hun samlinger i moskéen som en slags bankmetodepraksis. De unge hører på imamen og hans tolkning av Koranen. Likevel sier hun at det å følge imamens tolkning er vanskelig, siden hun ikke er enig i alt han sier og trenger tid til å tenke over det.

Pagis (2013) skriver at religiøse felleskap har en stor betydning for ens selvrefleksivitet (Pagis, 2013, s. 111). Dette kan vi se i ovenforstående uttalelser, men også under punktet om fritid. Hun sier at følelsen av felleskap bidrar til selvets utvikling, altså av tilhørighet og en sterkere psykisk tilstand. Får å gi et klarere bilde av dette sammenligner hun et nåtidsfokus på fysisk trening og religiøse pilegrimsreiser. I begge tilfeller stetter mennesket kroppen i situasjoner hvor oppmerksomheten er rettet mot opplevelsen og ikke smerten som kan oppstå underveis. Artikkelen hennes bekrefter noen av funnene i min avhandling, og mine analyser på tvers av datamaterialet viser at felleskapet spiller en vesentlig rolle for informantene. Hva forteller informantene om sine liv utenfor skolen og sine religiøse felleskap? Lise bruker mye tid på venner og organiserte aktiviteter.

Lise: med venner, vi har møter på fredager og søndager, på lørdager er vi på dugnad. Vi spiller fotball, vi drar rundt med menigheten og spiller rundt omkring i Norge. Det er veldig mange som er med, veldig mange. Nå er vi ferdig med fotballsesong, så nå begynner vi med volleyball og hockey.

Lise virker fornøyd, glad og ivrig etter å fortelle om ulike aktiviteter hun er med på. Min tolkning av hennes utsagn er at hun søker tilhørighet. Jeg spurte om hvordan hun føler at det er å være troende på skolen og hjemme, altså hvordan det er å være i begge verdener. Hun utdyper med å si at “vi prater mer om menigheten hjemme” og legger stor vekt på at hun hadde “skeia

ut”. Min oppmerksomhet går mot ordet “menighet”, som ut fra dette utsagnet kan forstås som prat om felleskap og hva det innebærer.

Under utarbeidelsen av intervju spørsmålene dukket valg av venner opp. Jeg hadde ingen hypoteser rundt dette temaet, men var, og er fortsatt, nysgjerrig på hvordan dette foregår. Jeg er klar over at fire informanter ikke er nok til å trekke en endelig slutning. Men, i denne avhandlingen kan det bli gitt en pekepinn om hvordan dette fungerer innenfor informantenes miljø. Jons uttalelse ser ikke ut til å være knyttet til religion.

Jon: jeg er sammen med venner. Vi spiller spill, trener. Jeg liker å trene.

Hans fokus er det sosiale, og han utdyper med å vektlegge felles interesser og fysisk aktivitet. Den siste setningen dreier seg om hans personlige mening om trening.

Fatima: jeg er hjemme, med venner og er i moskeen. Det er også mine venner, vi hører på hva imam sier.

Som sagt er jeg ute etter å finne ut om religion påvirker informantenes valg av venner. Derfor spurte jeg informantene om *hvordan de velger venner?*

Lise: det er best å være venner med dem som er i menigheten, som ikke kan påvirke deg til å gjøre noe dumt. (...), men jeg er venner med folk som ikke er i menigheten, bare ikke gjør samme som dem, og bestevenninna mi, ho gikk ut, nå i sommer, så ja, det er litt vanskelig det og.

Intervjuer: ja vel?

Lise: ja (ler), jeg har kontakt med ho, men (stille, ser på meg).

Intervjuer: hvordan føles det?

Lise: det er kjedelig. Men sånn kan det gå (ler).

Lise legger ikke skjul på at det beste er å ha venner innenfor menigheten. Hun svarer ikke på hvordan hun velger venner, men sier hva som er best for henne. På denne måten blir hun ikke påvirket til å gjøre ting som anses å være feil. Jeg antar at hun snakker om ting hun allerede har nevnt, som for eksempel å være sammen med gutter utenfor menigheten, og å røyke og drikke. Lise nevner også at hun har venner utenfor menigheten, men at hun må være forsiktig i deres selskap. Hun forteller om sin bestevenninne, og stemningen i rommet skifter. Kroppsspråket hennes endrer seg. Jeg får en følelse av at dette vennskapet betyr mer enn hun gir uttrykk for.

Når hun ler og sier, at “sånn kan det gå”, er latteren, ifølge min forståelse, ikke i samsvar med det hun sier. Hennes uttalelse “sånn kan det gå” tolker jeg som en avslutning på dette spørsmålet. Likevel forstår jeg at hun fører en kamp med seg selv, og muligens står ovenfor noen valg. På sin måte forteller Lise hvordan hun kan bevare troen, og likevel velger hun å nevne at hun har venner som ikke er troende.

Fatima: jeg velger de jeg tror forstår meg. Så jeg går med muslimske jenter, fordi de kan forstå meg. Å henge med kristne jenter, det er litt vanskelig. Men når de er fra hjemme landet ditt, jeg har ei venninne som er fra (land), hun er kristen, så, ja, jeg føler at hun forstår det, fordi hun har opplevd det, hun har vokst opp i sånn miljø, sånn kristne og muslimer som lever sammen, så hun kan mye om det. Pluss de høytidene i sjiamuslimsk, hun kan litt om det (...).

Maren: nei, de bare kommer. Jeg kan vel si at jeg har flest ikke-kristne venner, så jeg kan vel si at jeg velger ikke venner ut fra kristendom, egentlig så velger jeg ut fra hvem jeg går best sammen med. Så (tenker), men skal jeg få meg kjæreste, så vil jeg at han skal være kristen, siden det er såpass nært forhold, at da vil jeg gjerne ha en med like verdier og tro, men venner så, ja, da kan de være hva de vil. Jeg har liksom muslimske venner og ateistiske venner og sånn.

Fatimas uttalelse kan tolkes som en måte å søke forståelse på. Hun sier at muslimske jenter forstår henne, og jeg lurer på om dette er knyttet bare til religionen eller til både religion og kultur. Grunnen til min undring er at hun i sitt sitat sier at norske kristne jenter ikke kan forstå henne, men videre sier at hun har ei venninne som ikke er muslim, men som har lignende bakgrunn. Slik hennes uttalelse ser ut, forstår jeg hennes måte å omtale “norske jenter” på, som en stereotypisering, hvor hun, slik jeg forstår henne sier at “norske jenter” ikke forstår på grunn av manglende erfaringer og annen kulturell og religiøs bakgrunn. Når hun sier “men når det er fra hjemme landet ditt (...), fordi hun har opplevd det, hun har vokst opp i sånn miljø, sånn kristne og muslimer som lever sammen, så hun kan mye om det”, legger jeg merke til hvordan hun bruker språket til å referere til det jeg tolker som et skille mellom tilhørighet og kultur. Jeg lurer på om lignende erfaringer, slik som hvordan kultur påvirker menneskets valg av venner, også blir gjort i det mangfoldige Norge? Hvordan kan vi vite om mulige lignende erfaringer hvis vi ikke er i kontakt med andre enn de vi synlig kan se tilhører en lignende kulturell gruppe som oss selv?

I motsetning til Fatima, sier Maren at de fleste venner hun har ikke er kristne. Dette kan

tolkes som en måte å være nysgjerrig på andre mennesker på, men også som at hun har en trygghet ovenfor sitt religiøse ståsted og dermed ikke oppfatter andre mennesker som truende for sin egen kristendom. Hun sier at hun velger venner ut fra hvem hun går best sammen med. Jeg er usikker på hva hvordan hun kommer frem til at hun “går best sammen med” og i etterpåklokskaps navn ønsker at jeg hadde spurt henne om å utdype dette. Uten at jeg nevner noe om en kjæreste sier Maren “men skal jeg få meg kjæreste, så vil jeg at han skal være kristen, siden det er såpass nært forhold, at da vil jeg gjerne ha en med like verdier og tro”. Her legger jeg særlig merke til at hun omtaler et forhold til en kjæreste som “nært”. På grunn av dette tolker jeg hennes setning som om at forhold til venner ikke er like nære, og ikke vil påvirke hennes liv på samme måte eller i like sterk grad som en hun muligens vil dele fremtiden med. I sitt forskningsprosjekt fant Berge (2006) ut at hennes informanter, som tilhørte en islamsk religiøs retning, hadde flest venner som tilhørte den samme religiøse retningen som dem selv. I tillegg til dette fant hun at deres venner var av samme kjønn, at de alle var kvinner (Berge, 2006, s. 68). Dette er noe mine informanter ikke gikk konkret inn på, men jeg ser at dette kunne ha vært et spennende spørsmål i min forskning.

6.2 Religiøsitet på skolen og hjemme

Siden mine informanter er knyttet til to områder, skolen og hjemmet, så spurte jeg om det er noe forskjell på å være religiøs på skolen og hjemme? Første reaksjon til Maren var å smile, deretter fortsetter hun slik:

Maren: (ler), ja. Hjemme kan jeg snakke dypere om religion enn det jeg kan her [på skolen], bare på grunn av at folk her ikke er så religiøse, og jeg har ikke det forholdet til dem. Men jeg merker at jeg sånn, brått kan bli mer, sånn defensiv her, at jeg må forsvare troen min mye mer da. Hjemme er de fleste kristne, mens her merker jeg at jeg blir sånn, åh ikke si noe stygt om kristendommen liksom, (...), jeg føler at det viktig at jeg på en måte uttrykker meg.

(Ler), (...) men det er litt deilig å dra på, egh i kirken, siden jeg får en påfyll og okay, puh, så kommer jeg på skolen, så, det går egentlig bra, litt sånn, sliten etter hvert av at det er så mye påvirkninger av ikke-kristne mennesker da.

For Maren handler religion ikke bare om å gjøre, men også om å reflektere og snakke om det. Hun sier at de fleste hjemme er kristne, og på den måten forstår jeg at de har religionen som

fellesinteresse. Hun påpeker et skille mellom hjemmet og de hun omgås på skolen, når hun sier at hun ikke har “det forhold til dem”. Dette kan bety at hun ikke føler seg helt fri til å snakke om sine tanker. Samtidig forteller hun at hun står i en forsvarsposisjon, hvor hun står opp for sin tro. Jeg får inntrykk av at hun må forsvare religionen sin hjemme også. Grunnen til dette er først og fremst at hun sier “hjemme er de fleste kristne” og at på skolen må hun “forsvare troen min mye mer da”. Her tolker jeg det som at “mye mer” referer til en større grad enn hjemme. I det siste avsnittet forteller informanten at hun blir påvirket av ikke-kristne og at hun derfor liker å dra i kirka og få “påfyll”. Når hun sier “puh (...) det går egentlig bra”, kan dette tolkes som en pause fra det daglige, hvor fokuset rettes på Gud og kristendommen, og det hun finner ro i. Fatima svarer på spørsmålet om det er noe forskjell på å være religiøs på skolen og hjemme på denne måten:

Fatima: Jeg føler at det er bra å være religiøs på skolen, det er mange forskjellige religioner og vi kan lære av hverandre. Men det er mange som tilhører religion, de er muslimer, men de gjør ikke som de burde gjøre. Jeg synes det er litt flaut. Fordi noen ganger, det er noen gutter som er muslimer, de respekterer ikke læreren for eksempel. Mange norske [ungdommer], de sier, okay du er muslim, de er muslim, hvorfor gjør dere forskjellige ting? For eksempel i gymmen, noen somaliske jenter, de tar av hijaben når de gymmer, så sier de, okay du er muslim, du er muslim hvorfor er det forskjellig? Hvorfor tar hun av hijaben og du tar på hijaben? Hva er forskjell, (...) så jeg synes at det er litt vanskelig å fortelle. Ja, hva skal jeg si, det er vanskelig. Så jeg vil beholde min religion og de gjør som de [andre muslimer] gjør.

I begynnelsen av dette sitatet rettes fokuset mot mangfold. Hun sier at ungdom kan lære av hverandre. Jeg er usikker på hva hun legger i det, siden hun skifter retning og forteller om ungdom med muslimsk bakgrunn som ikke lever som muslimer. Hun sier “de gjør som de ikke burde”. Videre forteller hun om muslimske gutter som ikke respekterer læreren. For Fatima er dette feil. Hun forteller ikke hva hun legger i ordet respekt. Informanten kan se ut til å synes at variasjon innenfor islam er vanskelig. Gjennomgående i transkripsjonen av hennes intervju ser jeg at hun snakker om hvor vanskelig det er å forklare forskjellene. Det kan tolkes som at Fatima synes det er vanskelig å forklare andre muslimenes handlinger med å bruke seg selv som referanse. Hun sier tydelig ifra at hun vil beholde sin religion, mens andre muslimer kan ha sin. Dette tolker jeg som hennes relasjonelle forhold til andre individer og til religionen.

Intervjuer: er det viktig for deg at de forstår deg?

Fatima: ja, jeg vil ikke at de skal ha feil bilde av islam. Okay vi er muslimer, og velger ting vi gjør, men vi følger lover og regler her i Norge også. Så jeg vil at de skal få et bedre bilde av oss muslimer, særlig i den tia nå, der det skjer masse rart. Jeg ser det som skjedde i Paris, og jeg blir veldig trist når jeg ser at de er muslimer som gjorde det, jeg vil bare stå opp og fortelle, nei de [terrorister] er ikke muslimer. I Koran står det at vi ikke skal drepe mennesker. Hvis en drepte en person, med vilje, så betyr det samme som han hadde drept hele verden, det sier Gud.

Fatima har tidligere fortalt at språket er en barriere for henne. I likhet med Maren er hun opptatt av at hennes religion ikke skal bli misforstått, og hun har derfor behov for å forklare og stå for sin tro. Når hun sier “okay vi er muslimer, og velger ting vi gjør, men vi følger lover og regler her i Norge også”, tolker jeg det som at hun snakker om ulike valg - som for eksempel bruken av hijab. På samme tid forstår hun at samfunnet hun befinner seg i har lover og regler som hun og andre muslimer anerkjenner og respekterer. Hennes bekymring over hva slags lys islam forekommer i kommer tydeligere frem når hun forteller om terroraksjonen i Paris. Fatima forteller at hun blir lei seg, altså at slike handlinger påvirker henne, og hun får et større behov for å forklare at aktørene i terrorangrepet ifølge Koranen ikke er muslimer. Hun sier at menneskets liv har en stor verdi. Et liv er like mye verd som hele menneskeheten. Det virker som at Fatima kjemper med følelsene, og hun har erfaring med å bli misforstått. Berge (2006) fant at hennes muslimske informanter uttalte bekymring for medias måte å fremstille islam på. De forklarte at islam ble misbrukt og de ga uttrykk for at terror er forbudt i islam (Berge, 2006, s. 71). Berges funn kan knyttes opp til Fatimas sitat hvor hun referer til Koranen og sier at å drepe mennesker er feil.

Som i mine funn, hvor informanter forteller om sine samtaler med familie og om religion, så konkluderte Berge (2006) med at familien som felleskap var meget betydningsfull for hennes informanter (Berge, 2006, s. 72).

6.3 Religion, fremtid og kjærlighet

Det interessante i materialet er at tre av mine informanter tar opp forhold til en eksisterende eller potensiell kjæreste. Ingen av mine forskningsspørsmål handler om dette. Jeg forsto dette som et viktig signal og improviserte med å snakke litt om det. For Maren, Jon og Fatima var tanker rundt en kjæreste knyttet til fremtidsplaner. Hovedspørsmålet for dette temaet var *hvordan tenker du i forhold til fremtid og kjæreste?*

Fatima svarer med et smil og følger med å si:

Fatima: det er litt forskjellig. Her på skolen gjør jeg ting jeg ikke bør gjøre.

Intervjuer: javel, hva tenker du på, når du sier det?

Fatima: jeg står for nært gutter. (...) han kan ikke røre meg og sånt. Der er det litt vanskelig her [på skolen].

Det virker som Fatima har en klar forståelse av hva som er akseptabelt og ikke akseptabelt innenfor islam. Jeg forstår dette som en referanse til hennes fysiske posisjon, altså at hun er tilstede der det befinner seg gutter. Fatima snakker indirekte om en kultur der jenter og gutter er likestilte, og deltar i undervisning og andre ulike aktiviteter. For å få mer innblikk i dette, velger jeg å ta med resten av hennes uttalelse. Hun er en reflektert jente med mange tanker. Jeg stiller et oppfølgingsspørsmål.

Intervjueren: hvordan føler du deg når en gutt kommer nært, kan du fortelle litt om det?

Fatima: ah (puster tungt ut), det er litt rart, (smiler), fordi religion og tradisjon, ja det henger sammen.

Intervjuer: mmm, ja.

Fatima: fordi, vi har lært fra, da vi var små at det ikke er vanlig at en gutt rører deg.

A-mmm.

Fatima: derfor er det vanskelig å ha kjæreste i forhold til muslimske jenter. En mann kan røre meg når jeg er gift. Det er strengt. Men jeg synes det er greit, fordi, egentlig, det er jeg som vil ha det [regler].

Intervjuer: (nikker).

Fatima: det er bare, jeg føler at jeg er glad i religionen, jeg vil, jeg vil gjøre det Gud sa.

I det hun puster tungt ut, forstår jeg at dette er ubehagelig å snakke om. Likevel fortsetter hun samtalen og med “religion og tradisjon, ja det henger sammen” og dette viser at hun ser en sammenheng mellom disse to. På samme tid bekrefter hun at hun har en annen bakgrunn og tilhørighet. Hun forteller at “vi” - altså jenter med lignende bakgrunn – allerede fra tidlig alder blir lært opp til å ha avstand fra det andre kjønn. Hun sier “derfor er det vanskelig”. Hun

refererer altså til sin oppdragelse, og på den måten begrunner hvorfor hun ikke kan ha en kjæreste. Hun snakker ikke om hva islam sier om dette, men ved å fortelle om tradisjon forstår jeg at hun sannsynligvis omtaler religion og tradisjon som ett. Det er spennende å se at hun først sier at reglene er strenge, men deretter utdyper med å si at hun liker reglene og selv har valgt å følge dem.

Jon: når jeg blir eldre, hvis jeg får familie og barn, jeg har lyst at hun [kone] skal delta da i buddhismøter, kanskje (litt skjelven i stemmen). Vite hvordan jeg har det.

Intervjuer: mmm.

Jon: det er mye lettere å for en buddhistisk jente, for dem skjønner hva du driver med, ikke sant.

Intervjuer: mmm.

Jon: men for norske og kristne og sånt, eller andre religiøse mennesker, så må man forklare, ikke sant, så det er mindre enklere for dem å forstå hva vi driver med da.

Når jeg tok opp temaet valg av venner var det flere som på sin måte sa at det beste er å holde seg til sine egne. Dette ser vi her også. Det merkbare her er at Jon har venner med ulike bakgrunner, både kristne, ateister, muslimer, og så videre. Han har ingen venner som praktiserer buddhisme. På tross av det, ønsker han en kone som praktiserer buddhisme. Jons begrunnelse er bedre forståelse mellom de to. En felles bakgrunn framstår som en trygghet for informanten. Vi så tidligere at han ikke praktiserer buddhisme på skolen, fordi han synes at det er flaut. Jeg antar at dette gjelder her også, slik at han slipper å fremstå som annerledes for en han eventuelt blir glad i.

For Lise var kjæresten en slags begrunnelse for å komme tilbake til menigheten. Jeg lurer på om hennes motivasjon var hennes ønske om å ha et forhold til Gud eller om hun er mer med på slepet, og at dette er eneste måte hun kan være sammen med ham på. Ville ikke det sistnevnte kunne ses som det hun tidligere har beskrevet som "falsk kristen"?

Lise: egh (tenker), jeg møtte en, en gutt og han begynte å snakke sånn og sånn og han fortalte at han ville ha ei jente som går i menigheten, og da måtte jeg, så, kom jeg inn igjen, (sier noe uklart).

Det Lise sier er at hun ikke opplever noe valg og på en måte er tvunget til å være kristen. Jeg stiller flere spørsmål og lurer på om Lise hadde valgt å være kristen dersom hun ikke hadde

denne kjæresten? Jeg legger merke til at i motsetning til Fatima og Jon, så sier Lise ingenting om sine tanker rundt ekteskap. Jeg lurer på om hennes forhold til kjæresten er mer avslappet enn det Fatima beskriver, siden hun nekter for all slags kroppskontakt før ekteskapet.

6.4 Oppsummering

Det siste temaet for analysedelen omhandler religion og fritid. Mitt forskningsspørsmål er; *hvordan påvirker religion deres valg av venner?* I denne delen av oppgaven var jeg ute etter å se hvordan informanter forholder seg til religion og identitet i fritiden. Som undertemaer valgte jeg deres besøk til kirke eller moské, hva de gjør på fritiden, religiøsitet på skolen og hjemme, og religion, fremtid og kjærlighet. Det kommer tydelig frem at alle utenom Jon er med på organiserte religiøse fritidsaktiviteter. Jon sier at han er sammen med venner og trener, spiller og så videre. De tre andre informantene er også sammen med venner, men deres venner har same religiøse bakgrunn. I Fatimas tilfelle spiller kulturell bakgrunn også en rolle (s. 46). I tillegg forteller informantene om at hjemme snakkes det en del om det de kaller religiøse ting. Det ser ut som om at informantene velger venner fra samme eller lignende religiøse retninger. Uten min oppfordring uttrykker alle informantene at de er opptatte av fremtiden, og altså kjærligheten. Lise er allerede sammen med en som deler samme religion, mens de tre andre snakker om at deres ønsker er at en fremtidige kjæreste tilhører samme tro som dem selv.

7. Drøfting av religion og identitet

I denne delen av avhandlingen vil jeg drøfte og reflektere over funnene som jeg la frem i analysedelen. Målet med denne studien var å få en dypere forståelse for de inkluderte enkeltindividene, nærmere bestemt ungdommenes opplevelser og erfaringer av religion og identitet. Med hjelp av mine teoretiske valg, belyst i kapittel 2, har jeg vært ute etter å finne mulige svar på følgende problemstilling:

Hvordan forhandler religiøst aktiv ungdom religion i en skolekontekst?

For å begrense mitt fokus og få ønsket dybde på denne ganske omfattende problemstillingen, har jeg utarbeidet tre forskningsspørsmål;

1. *I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av sin religiøse bakgrunn?*
2. *Hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?*
3. *Hvordan påvirker religion informantenes valg av venner?*

Bakgrunnen for mitt valg av de overforstående forskningsspørsmålene er først og fremst min forståelse av nøkkelbegrepene “religion” og “identitet”. Jeg hadde et ønske om å avgrense oppgaven til en skolekontekst, men underveis innså jeg at et slikt valg ville påvirke informantenes svar. Jeg ønsket å få naturlige og ekte svar, og dermed lot jeg informantene dele sine erfaringer. En slik frihet innebar mye etterarbeid, og jeg måtte velge bort mye spennende empiri. Fordelen var at analysearbeidet var lettere å forstå, selv om ikke all empiri ble presentert. I dette kapitlet vil jeg hovedsakelig knytte informantenes uttalelser til skolekonteksten.

Før jeg går over til å drøfte funnene er det nødvendig å avklare hva jeg legger i begrepet “skolekontekst”. Mennesker handler i ulike kontekster, som for eksempel hjemme, på jobben, på skolen, og så videre. Poenget mitt er at gjennom erfaringer på ulike arenaer og i ulike kontekster dannes opplevelser og nye erfaringer. På denne måten bærer vi med oss våre erfaringer, og mennesker fungerer aldri isolert i en kontekst. Når jeg bruker begreper som religiøst aktiv ungdom i skolekontekst, tar jeg utgangspunkt i at informantene på sin måte praktiserer religion. Eksempler på dette er lesing i skriftene, stille bønn, og så videre. Informantenes opplevelser og erfaringer av sine religiøse praksiser er en del av deres vesen, og dette utvikles i møte med skolen. Jeg lurer på hvordan deres religiøse erfaringer og overbevisninger påvirker ulike forståelser og erfaringer i en skolekontekst.

Andre ting jeg knytter til en skolekontekst er formidling av kunnskap, læring, sosialisering, og møte med samfunnet. Disse smådelene er bare noen av de sentrale områder som til sammen utgjør en skolekontekst.

I hver drøftingsdel vil jeg innledningsvis presentere gjeldende forskningsspørsmål, og deretter gå over til å drøfte aktuelle funn. Jeg vil bruke relevant teori som samtalepartnere i denne diskusjonsdelen. Jeg avslutter hvert forskningsspørsmål med en kort oppsummering, og knytter forskningsspørsmål til problemstillingen.

I teorikapittelet la jeg frem religion og identitet som er nøkkelbegreper for denne avhandlingen. Nøkkelbegreper for drøftingsdelen av prosjektet er, som i resten av denne avhandlingen, religion og identitet. Allerede fra starten av intervjuene har alle mine fire informantenes erfaringer og refleksjoner vært avgjørende for min forskning. Det interessante er at intervjuene ble gjennomført hver for seg, men en god del av empiri viste at de på flere områder hadde likhetstrekk med hverandre. Samtidig brukte informantene ulike utgangspunkt til å utdype deres informasjon. Dette ser jeg som viktig informasjon, siden det viser at selv om det er få informanter og ikke er nok informasjon til å trekke endelige konklusjoner, så er det nok til å vekke nysgjerrighet for mulige hypoteser. Etter å ha analysert og gjennomgått datamaterialet utallige ganger, ser jeg at fokusgruppeintervju kunne ha vært et godt alternativ, og som kunne ha ført til spennende refleksjoner og potensielt sett andre svar.

Nå vil jeg kort si litt om mine forskningsspørsmål, før jeg begynner å drøfte dem hver for seg. Forskningsspørsmålene er delt i tre deler og ser slik ut:

Det første forskningsspørsmålet er relatert til religion og informantenes religiøse praksis. I min forskning rommer religiøs praksis mer enn en skolekontekst. Som tidligere nevnt har jeg valgt å ikke begrense informantene, og har altså gitt dem fri forståelse av hva religiøs praksis er, og håpet på naturlige svar. I denne delen er Geir Afdals (2013) og Michal Pagis (2013) teori, samt andres forskning, mitt verktøy for drøfting av funn og relevant datamateriale.

I den andre delen av drøftingskapittelet gjennomgår jeg forskningsspørsmålet som har identitet som hovedtema. Religionsbegrepet følger med fra den første delen, siden det i denne oppgaven er relevant for besvarelsen og fungerer som et bindeledd for alle de tre forskningsspørsmålene. I denne delen vil jeg se etter mulige sammenhenger mellom religion og identitet i en skolekontekst. For å drøfte og reflektere rundt gjeldende forskningsspørsmål bruker jeg George Herbert Meads (1967) teori om selvets danning, altså identitet (Mead i Morris, 1967).

Det tredje og siste forskningsspørsmålet handler om informantenes erfaringer, deres deltagelse og livet utenfor en skolekontekst. På dette området er ikke skolens normer og regler

veiledende for deres valg, men informantenes religiøse ståsted følger med i for eksempel hvem de sosialiser med. Derfor anser jeg denne delen som relevant for besvarelsen av problemstillingen. Her brukes alle de tre teoriene som ble presentert i kapittel to.

7.1 Informanter og religiøs bakgrunn

I denne delen ønsker jeg å drøfte det første forskningsspørsmålet: *I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av sin religiøse bakgrunn?*

Nå vil jeg diskutere funn som har kommet frem i analysekapittelet. Hovedvekten vil ligge på begrepet religion og hvordan informantenes religiøsitet påvirker deres hverdag i en skolekontekst. Jeg legger frem aktuelle funn og vil deretter reflektere og diskutere dem i lys av teoriene. Avslutningsvis svarer jeg på forskningsspørsmålene og problemstillingen.

I møte med religionsbegrepet, kan mennesker i det daglige få assosiasjoner som kan virke overfladiske, for eksempel om at religion handler om å tro på noe, det å være kristen, buddhist, muslim, og så videre. I min avhandling dreier religion seg om religiøse praksiser, som kan skje på ulike måter. Dette betyr at religiøse praksiser ikke er eller blir et ferdig produkt, men noe som er i stadig endring. Pagis (2013) beskriver religion på mange måter, blant annet sier hun at religion kan dreie seg om det “moderne selvet”, hvor mennesker er ute etter å finne ut hvem de er, og hva som er meningen med livet (Pagis, 2013, s. 93). På denne måten lager hun en sammenheng mellom religion og identitet.

Afdal (2013) skriver at religion best kan forstås praksis. Han sier at religion brukes som et utgangspunkt for handling og samhandling. I følge Afdal består religion av prosesser og ting som skjer, altså at den dannes når mennesker er i samspill med hverandre og sine omgivelser. Forfatteren deler prosessen i to. På den ene siden handler religion om handlinger og erfaringer, og på den andre siden dreier den seg om språk og meninger. I følge han er ens syn på religion avhengig av vedkommendes plassering innenfor overnevnte utgangspunkter (Afdal, 2013, s. 207). Jeg som forsker har prøvd å se religion i relasjon mellom individer og omgivelser, som for hvert enkelt menneske handler om egne forståelser og personlige erfaringer. Dette betyr at for to individer med kristendom som utgangspunkt, vil forståelsen av religion kunne bety ulike ting. Religion handler om religiøs kunnskap der mennesker står ikke bare i ulike kontekster, men også overfor noen valg. Afdal (2013) bruker fredagsbønn for å belyse religiøs kunnskap og sier at selv om mennesker deltar på samme fredagsbønn, velger de å gjøre ulike ting i etterkant (Afdal, 2013, s. 211). Disse valgene handler om ens bruksmåte og settinger, men poenget er at de er tilgjengelige for alle. I lys av dette forskningsspørsmålet, altså hvordan

informantenes religiøse bakgrunn påvirker dem i en skolesetting, kan vi tenke oss at alle står overfor valg om å si en stille bønn før de gjennomfører en prøve. Det avgjørende er om informantene velger å bruke dette verktøyet. Et viktig funn her er at på tvers av mine informantenes religioner finnes det fellestrekk i måtene å være religiøs. Eksempler på dette er deres praktisering av stille bønn og troen på det usynlige, altså Gud.

Min forståelse av religion innebærer en antagelse om at det finnes en de ber til, altså Gud. Derfor var det nødvendig å snakke om gudsfenomenet. Siden mennesker forstår ting på forskjellige måter, har jeg en hypotese om at konseptet Gud også blir forstått på ulikt vis. I den forbindelse ønsket jeg å spørre om hvordan mine informanter opplever og føler det å ha Gud med seg og hvordan de omtaler dette som Guds tilstedeværelse. Dette er et begrep jeg hadde en fri tolkning av, og jeg lot altså informantene forstå det på hver sin måte. Guds tilstedeværelse, slik flere av mine informanter beskriver det, kan kjennes både gjennom stille bønn, gjennom lesing av skrifter, og å føle trygghet i Guds ord. Skriftene bærer med seg en form for kraft, eller løfter som blir gitt til de som praktiserer religion. Når informantene praktiserer det som blir sagt i Bibelen, bygger de forventinger om å bli tatt vare på, altså at Gud skal passe på dem, slik at uheldige ting ikke skjer.

Siden ingen av mine informanter utfører rituell bønn på skolen, kan vi ut fra innsamlet datamateriale si at deres forhold til Gud på skolen skjer som indre prosesser, altså hvor informantene med hjelp av indre samtaler eller tanker har et bevisst forhold til Gud. Dette poenget er felles for alle fire. Deres stille bønn eller indre samtale skjer i det daglige og ofte når de selv føler behov for det. Det kommer tydelig frem at behov for å kjenne på Guds tilstedeværelse viser seg i situasjoner som informantene opplever som utfordrende eller utrygge. Dette er Maren tydelig på, (s. 41) når hun sier at hun ber før en prøve og føler at bønn hjelper henne, og at hun vet at ting blir bra. Når informanten føler en indre ro på grunn av sin bønn ser jeg uttalelsen i tråd med Pagis' (2013) forskning om meditasjon, hvor hun beskriver meditasjonen som en selvrefleksiv prosess (Pagis, 2013, s. 103, 104). Selv om Marens ståsted er forskjellig fra hvordan buddhister praktiserer selvrefleksivitet, vil jeg si at ved å søke til Gud i vanskelige situasjoner så søker hun etter trygghet og ro. Bønn kan ses som en slags meditasjon, når hun med kropp og sinn føler en lettelse. Slike følelser kan ha en motiverende effekt, spesielt når informanten på grunn av positive erfaringer vender tilbake til bønn i utfordrende situasjoner.

Som jeg innledningsvis har vist er denne avhandlingen avgrenset til en skolekontekst. Med en forståelse av religion som noe relasjonelt, altså noe som skjer mellom individer og deres omgivelser vil jeg ut fra viste funn si at mine informanter påvirkes av sine religiøse bakgrunner, ved å ha et bevisst forhold - gjennom stille bønn - til Gud i en skolesituasjon. Dette funnet

samstemmer med Afdals (2013) beskrivelse av religion som prosesser som involverer mer enn å gå i kirken eller moskeen. Når Maren utfører stille bønn, samtaler med Gud, og på den måten føler å ha Ham med seg, praktiserer hun religion i en skolekontekst.

I tillegg til at informantene relaterer Guds tilstedeværelse til bønn, kommer det også frem at deres religiøse bakgrunn kan relateres til atferd. Som vist i analysedelen, er det rimelig å si at følelser er med på å påvirke hvordan de opplever Gud og at dette gir utslag i deres daglige atferd. Det kommer frem at bevisstheten om Guds tilstedeværelse tar form av en slags overvåking, siden to av mine informanter knytter religion til riktig og gal atferd. Deres uttalelser forstår jeg som forestillinger informantene har dannet gjennom sine religiøse forståelser. Det interessante er at informantene har ulike religiøse retninger, men likevel snakker begge om riktig og gal atferd. Afdal (2013) sier at alle menneskelige praksiser har en mulig religiøs dimensjon (Afdal 2013, s. 207). Det handler om hvordan vi forstår det som skjer og hvilke perspektiv vi ser ting fra. Når Fatima sier at det er feil å gå uten hijab (s. 55), taler hun på basis av sin tolkning av Koranen. På den måten lager hun et bindeledd mellom atferd, klær og religion. Pagis (2013) sier at materielle ting har en betydning for religiøse individer (Pagis, 2013, s. 109).

Når Fatimas utgangspunkt for å gå med hijab og ikke ha kjæreste eller drikke er islamsk lære, velger hun noe fremfor noe annet. Det kan tenkes at hennes religiøse bakgrunn påvirker atferden hennes, og også hennes forståelse av hva som er riktig og galt. Mens atferd i denne avhandlingen handler om ulike bevisste uttrykksformer som mine informanter viser, dreier forståelse seg om hvordan mennesker tenker. Fatima uttrykker seg med å bruke klær som dekker store deler av kroppen. På denne måten viser hun sitt religiøse ståsted til omverdenen. For mennesker som ikke deler lignende syn på klær kan slike ting som hodeplagg skape en distanse. I en skolesetting kan dette bety at hun, og også medstudenter, føler ubehag. Hvis Fatima mener at hijab er riktig betyr dette at hun har godtatt religions regler for hvordan en kvinne bør kle seg, og dermed kan det sies at Fatimas forståelsesmåte er påvirket av islamsk lære. Ut fra det siste kan det tenkes at Fatimas forståelse påvirkes av hennes religiøse bakgrunn, og vises gjennom atferd. Det sistnevnte er i tråd med Marens beskrivelse når hun distanserer seg fra venner og velger å ikke lyve. For mine kristne informanter handler atferd om måten de møter andre mennesker på. Et av mine intervju spørsmål handler om hvilke religiøse plikter som spiller en viktig rolle for informantene. Begge ga uttrykk for at de gjennom atferd, eller med hjelp av ti bud, vil vise kjærlighet til sine medmennesker. På denne måten kan vi si at mine kristne informantenes atferd er påvirket av deres religiøse bakgrunn, da de enten ønsker å følge Jesu vei, eller følge de ti bud.

Jeg har tidligere sagt at når vi mennesker velger en ting, vil noe annet måtte falle fra. Dermed ønsket jeg å snakke med informantene om hvorvidt deres religiøse bakgrunn noen ganger oppleves som et hinder i det daglige. Når jeg bruker ordet “hindring” i denne delen av drøftingen er det fordi dette ordet ble brukt under intervjuene hvor informantene fortalte om deres opplevelse av religion som mulig hindring i det daglige. Poenget her er at informantene på et eller annet tidspunkt har erfart at deres religiøsitet ikke tillot de å delta på noe på samme måte som andre ungdom.

Flere ting dukket opp og jeg begynner med det mest omtalte i materialet, nemlig alkoholbruk i sosiale settinger. Dette er en setting som ikke omhandler en skolekontekst, men tydeligvis opptar disse unge menneskene. Selv om mine informanter kjenner på denne hindringen, velger de å stå i det med små tilpasninger i det daglige. Afdal (2013) beskriver verden og mennesker som å være i dynamiske prosesser (Afdal, 2013, s. 223). Med dette retter han blikket til at det finnes mange ulike typer kunnskap. Når Maren tar Jesus med seg på fest, holder hun tak i sin atferd, samtidig som hun på sin måte deltar i det sosiale. Dersom man tenker i retning av det gjeldende forskningsspørsmålet, vil en kunne si at når informantene velger å ikke konsumere alkohol er deres valg med på å påvirke deres deltagelse i det sosiale, samtidig som det viser deres bevisste forhold til hva skriftene sier om drikking. På den andre siden kan avhold styrke informantenes overbevisning om at drikking er feil og derfor noe som ikke må gjøres. Ut fra de viste funn kan det sies at deres hverdag er påvirket av deres religiøse bakgrunn.

Det spennende som kommer frem i samtalen med Fatima er at hun vender oppmerksomheten mot klær. Dette kommer i tillegg til drikking og annen atferd. Vi kan se at klær og skolens forventninger ikke går overens, siden hun opplever at hennes klesvalg ikke samstemmer med for eksempel å danse foran gutter. Her er klær direkte bundet til atferd. På denne måten kan Fatima møte indre konflikter, hver gang hun føler at samfunnet krever noe av henne som ikke går overens med hennes religiøse overbevisninger. Dette betyr at hennes valg av klær har en mental og en fysisk side. Vil det bety at hun i gymtimer opplever en krenkelse av sin religion? Dersom dette er tilfellet kan det tyde på at hver gang Fatima blir bedt om å danse er skolens krav med på å skape avstand mellom henne og skolen som samfunn. Hennes gjentatte deltagelse og opplevelse av ubehag vil kunne sies å være med på fremmedgjøring av Fatima og andre med lignende religiøs bakgrunn. Hvis skolens mål er at alle skal delta og gjennomføre obligatoriske aktiviteter, selv mot sin vilje og det de står for, vil skolens krav være med på å peke ut de som anser dans som en feilaktig handling og dermed resultere i segregering. Fatimas svar etterlot et gap, som jeg under intervjuet ikke husket å spørre om. Spørsmålet her er: dersom hun hadde blitt bedt om å danse med bare jenter til stede, ville det hatt samme

betydning for henne som når hun blir spurt om å danse foran gutter? I min forskning står språk og identitet nært. Med Mead (1967) som teoretisk valg er det naturlig å nevne informantenes språkbruk, som et det siste funnet i første delen av denne drøftingen.

Gjennomgående i datamaterialet brukes begreper som “oss”, “dem”, “vi” og så videre. Det merkbare er at de nevnte begrepene brukes på tvers av det innsamlede materiale og nevnes gjennom alle tre forskningsspørsmål. Det ser ut som at når informantene bruker ord som “oss”, “dem”, og “vi”, så posisjonerer de seg selv og lager skille mellom ulike grupper. Når slike ord brukes, kan vi ut fra min analyse av empirien si at informantene anvender ordene bevisst for å vise sin egen tilhørighet. Resultatet av informantenes språkbruk er en generalisering av medstudenter, som blir betegnet som “de andre”, “ikke-troende”, “de” og så videre.

Det andre som skjer er at informantene fremmedgjør og distanserer seg selv fra sine medstudenter. Deres svar kan antyde at dette er en ønsket form for segregering fra majoriteten og at dette har en innvirkning på hvordan de omgås mennesker, men også hvordan religion er med på å skape skille mellom unge mennesker i dagens samfunn. Analysen viser også at informantene opplever at medstudenter kategoriserer dem religiøse, altså som gammeldagse. På denne måten kan vi se at språket har en viktig rolle, da det kan skape avstand mellom studenter, basert på deres religiøse ståsted. Dette kommer jeg tilbake til i neste del av drøftingen, som fokuserer på identitet.

Maren sier (s. 68, 69) at muslimske studenter har det lettere, siden de bruker hijab, og ut fra deres bekledding vil andre kunne se hvilken religion de tilhører. Dette ser hun som en lettelse, fordi muslimer, ifølge henne, ikke trenger å forklare seg, noe hun muligens opplever som belastende. For å oppsummere dette siste funnet, vil jeg si at språk er en del av menneskets identitet. Det er et verktøy som blant annet kan brukes til å formidle og forstå, og også uttrykke ens identitet. Mine informanternes språkbruk indikerer at det kan bli brukt for å dele mennesker i kategorier og tilegne dem merkelapper. Hvis informantene bruker et religiøst ståsted som utgangspunkt for denne inndelingen, vil det kunne bety at deres religion påvirker hvordan de forstår seg selv og sitt vesen.

Hittil har jeg belyst hvordan informantene er påvirket av sin religiøse bakgrunn, med skolekonteksten som fokusområde. Hvordan religiøs bakgrunn defineres, avhenger av ens forståelse av religion. Jeg har argumentert for at religion handler om daglige praksiser som involverer et bevisst forhold til religiøse ståsted i samspill med samfunnet. Når Fatima velger å bruke hijab og danser mot sin vilje så er hun med på å tilpasse seg til kravene som blir stilt fra skolen. Informantenes religiøse bakgrunn påvirker deres språkbruk. At mine informanter på sin måte føler å kunne be til Gud og føler Hans tilstedeværelse, betyr at de er bevisst sin religion

og dermed sin religiøse bakgrunn. Jeg har vist til hvordan deres atferd, som for eksempel hvordan de møter andre mennesker, er preget av religion. For min muslimske informant spiller religionen en vesentlig rolle i hvordan hun bruker klær for å vise sin tilhørighet.

7.2 Religion og identitet

Videre i dette kapittelet vil jeg drøfte det andre forskningsspørsmålet: *Hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?*

I denne delen vil hovedvekten ligge på identitet og identitetsdanning. I mitt forskningsspørsmål viser jeg også til religionsbegrepet, og derfor er det naturlig at det følger med i denne delen. Med hjelp av Meads (1967) teori om selvets utvikling vil jeg drøfte hovedfunnene for dette forskningsspørsmålet (Mead i Morris, 1967). Jeg vil presentere funnene og deretter bruke teori for å drøfte disse. Som i den forrige delen, vil jeg konkludere etter hvert funn og til slutt oppsummere forskningsspørsmålet.

Slik jeg ser det har religion en stor betydning for informantene. I beskrivelsen av sin identitet bruker to av informantene deres religiøse ståsted, og sier for eksempel “jeg håper at jeg blir sett som en kristen person (s. 54). “Jeg er en shiamuslimsk jente (s. 55). Dette er tegn på at de identifiserer religion som en del av deres egen helhet. På den andre siden bruker to andre informanter ord som beskriver de egenskapene de mener å inneha, for eksempel “inkluderende”, “snill”, og så videre. Slike beskrivelser har ingen religiøse preg over seg. Flere av informantenes forklaringer viser to ting, nemlig at identitet handler om å være og om å gjøre. I denne avhandlingen handler “å være” om følelser, erfaringer, tanker, og lignende.

Den andre delen, som jeg omtaler som “å gjøre”, handler om den praktiske delen - altså atferd - hvor fokuset rettes mot hvordan informantene møter andre mennesker. Dette betyr at religion får en dobbel betydning for informantenes identitet. På den ene siden handler identitet om noe man er, og på den andre siden handler det om noe man gjør. Min forståelse av identitet kan sammenlignes med Afdals (2013) oppsummering av religion som biter og deler som er i relasjon med hverandre og også andre, som for eksempel kultur, miljø, og så videre (Afdal 2013, s. 230). Overført til identitet vil dette bety at “å være” og “å gjøre” står i forhold til hverandre og gjensidig påvirker hverandre.

Det kan også tenkes at informantenes beskrivelser av sin identitet kan handle om prestasjoner, altså om å gjøre og hvordan de tror og håper at andre ser dem. Informasjonen som kommer frem i datamaterialet står i tråd med Meads (1967) forklaring av de signifikante andre og hvordan deres meninger og oppfattelser påvirker individers selvbilde (Mead i Morris 1967).

Når en av informantene svarer på spørsmålet om hvordan hun ville beskrevet sin identitet med å si at hun håper at andre ser henne som kristen, forstår jeg dette som at hun først og fremst er opptatt av å vise sitt religiøse ståsted, som for henne ser ut til å være en del av sin identitet. Å beskrive sin identitet ut fra sitt religiøse ståsted, kan sies å handle om tilhørighet, siden religion er noe som praktiseres av flere mennesker, både på egenhånd, og i grupper.

Når Mead (1967) sier at identitet utvikles i samspill med andre, er det nødvendig å se på hvordan religion påvirker ens identitet (Mead i Morris, 1967). Når mine to kristne informanter sier at de er sammen med andre kristne ungdommer i friminuttene så viser de med sin atferd at det religiøse felleskapet spiller en vesentlig rolle også i skolekonteksten. Jeg underbygger denne påstanden med Marens uttalelse (s. 67) der hun sier at det føles trygt å være sammen med andre kristne. Også Pagis (2103) påpeker viktigheten av et religiøst felleskap med å si at fysisk nærhet til andre bidrar til selrefleksivitet og bevisstgjøring av ens eget vesen (Pagis, 2103, s. 100- 102). For å knytte dette opp til gjeldende forskningsspørsmål, altså hvilken betydning informantene tillegger religion i sin identitetsdanning, vil jeg ut fra min empiri og teori si at religion spiller en stor rolle for deres identitetsdanning.

Jeg har tidligere vist til hvordan informantene bruker språket og lager skiller mellom seg selv og andre. Mead (1967) beskriver språket som det viktigste verktøyet for selvbevissthet (Mead i Morris, 1967, s. 97). Dette er et viktig funn i denne avhandlingen, da vi gjennomgående kan se hvordan mine informanter bruker språket og på den måten distanserer seg fra andre studenter som ikke følger deres religiøse retning. Som eksempel kan jeg nevne “oss”, “de andre”, “ikke-kristne”, og så videre. Slike uttalelser kan forstås på ulike måter. Begrepene kan oppleves som å være tatt for gitt, slik at de ikke anser det som nødvendig å gi noe konkret bilde av hvem de snakker om. På denne måten blir “oss” i noen situasjoner et generelt tegn på religiøs ungdom, mens det andre steder omhandler en spesifikk religiøs gruppe. “De andre” kan i noen tilfeller være annen ungdom, eller ungdom med et annet religiøst ståsted.

Å forstå hva informantene mener er utfordrende, og det avhenger også av hvem som snakker og hvem som mottar informasjonen. I forbindelse med dette er forforståelse av stor betydning, siden det spiller viktig rolle i kommunikasjon med andre. I likhet med identitet er språk flytende og foranderlig. Dette betyr at mine informanter kan tilpasse seg ulike situasjoner gjennom språket, og at de også kan søke tilhørighet gjennom det. Når de bruker begreper som fremmedgjør både dem selv og “de andre” identifiserer de seg selv som, for eksempel, “oss kristne” og på den måten tar de avstand fra “ikke-kristne”. Utgangspunkt for å betegne seg selv som kristen er religion. Derfor kan det dette bety at informantene gjennom tilpasset språk vil vise sin tilhørighet og tillegge kristen-betegnelsen til egen identitet. Når mine informanter

bruker slike fremmedgjørende ord, er de i ferd med å innta en stilling.

I mitt forsøk på å forstå informantenes uttalelser, kommer det frem at deres ordbruk handler om å posisjonere seg selv. Spørsmålet er om denne segregeringen er av en positiv eller negativ betydning, og for hvem. Etter å ha reflektert over empiri kommer det tydelig frem at språket er makt. Mine informanters språkbruk er bevisste handlinger som skaper distanse i relasjon til andre ikke-troende. På denne måten står mine informanter i en maktposisjon hvor de selv definerer deres og andres tilhørighet, nemlig som troende og ikke-troende.

Hvis mine informanter bevisst tar en slik avstand og på den måten viser sin tilhørighet, kan man stille seg spørsmål om hvorfor de gjør det. Kan deres språkbruk forstås som et ønske om å beskytte seg selv fra samfunnets mulige påvirkninger? Slike fremmedgjøringer medbringer en dobbelteffekt, da de fremmedgjør både religiøs og ikke-religiøs ungdom. Uansett hvordan ungdom posisjonerer seg handler denne delen av deres identitet om selvbevissthet, som ifølge Mead (1967) skjer i samhandling med andre mennesker gjennom subjekt-objekt forståelse (Mead i Morris, 1967). Hvis mine informanter ser på seg selv slik de tror at andre ser dem, vil de ved å omtale seg selv som “oss” og sine medstudenter som “de andre” være med på å skape en distanse mellom seg selv og medstudentene. Hvis flere religiøse ungdommer, slik min forskning har vist, bruker lignende måter å omtale seg selv og andre på vil en stå i fare for å bidra til en utvikling av en kollektiv segregering.

For å oppsummere overforstående funn, kan vi gjennom datamaterialet se at to av informantene knytter adferd til identitetsbeskrivelse. Dette gjør de ved å knytte religion til identitet og skiller mellom “riktig” og gal atferd. På denne måten bruker informantene religionen som et slags navigeringsverktøy, og gjennom praksis vil dette verktøyet bli en naturlig ting å forholde seg til i ulike situasjoner. Det er viktig å nevne at religion bare er en del av informantenes identitet og at ulike kontekster krever ulike tilpasninger og atferdsmåter.

For å belyse dette poenget, kan vi se for oss en undervisningstime hvor studenter lærer om algebra og hvor religiøsitet ikke spiller en rolle, i motsetning til når vedkommende er muslim og blir bedt om å danse foran gutter. I lys av dette kan religiøsitet ha en stemplende effekt. Når Fatima sier at hun ikke ønsker å delta i timer der hun danser foran gutter, dukker ulike spørsmål opp. På denne måten kan hennes religion frembringe ubehag, når hun står protesterer mot noe som er så vanlig som å danse. Slike ting handler om personlige verdier og hva en selv anser som betydningsfullt.

Mine funn har vist at informantene tillegger religion en vesentlig rolle i sin egen identitetsdanning, siden de lar religion påvirke hvordan de oppfører seg. Funnene antyder også at religion kan være med på å fremmedgjøre både de troende og de ikke-troende ved at

informantene bruker begreper som har dette til hensikt.

Hvilken betydning informantene tillegger religion i sin identitetsdanning kan knyttes til atferd og prestasjoner. Jeg har vist at informantene er opptatte av hvordan andre forstår dem og med sin atferd forsøker de å vise sin tilhørighet. Et eksempel på dette er organiserte felles friminutt hvor kristen ungdom møtes for å sosialiseres og samtidig føle trygghet og felleskap.

I tillegg til nevnte områder spiller språket en vesentlig rolle, siden dette er en måte å vise hvor en står som individ og hvilken tilhørighet en ønsker vise frem. I lys av Meads (1967) teori vil språkbruk ha en påvirkning på oss selv (Mead i Morris, 1967). Dersom informantene omtaler seg selv som "oss" og andre som "de andre" lager de et skille mellom gruppene og på den måten skaper de et bilde av seg selv som annerledes siden "de andre" tilhører et ikke-troende samfunn. Empirien som kommer frem støtter også Pagis' (2013) påstand om fellesskapets betydning for enkeltindivider (Pagis, 2013). Informantenes tiltak for å holde religionen levende på skolen og på den måten uttrykke sin identitet, er å delta på egen arrangerte fellesmøter, og slik sikrer de sin egen trygghetsfølelse og kanskje også en fellesforståelse og tilhørighet.

7.3 Religion og venner

Mitt siste forskningsspørsmål er følgende: *hvordan påvirker religion deres valg av venner?*

I denne siste drøftingsdelen går jeg utenfor skolekonteksten og over til fritid, siden jeg anser dette som et viktig område å forske på. Religion og identitet skjer ikke uavhengig av hverandre. Mennesker eksisterer på flere arenaer og fordi mine informanter er unge mennesker anser jeg deres fritid som relevant for min forskning. Som i de to forgående delene vil jeg først legge frem relevante funn og deretter drøfte disse i lys av passende teori. Avslutningsvis vil jeg oppsummere mine forskningsspørsmål og svare på problemstillingen. To av mine informanter er aktive deltakere i menigheter og en i en moské. Fritidsfellesskap ser ut til å ha stor betydning i deres liv. Maren og Lisas aktiviteter er knyttet til to ting, hvorav den første dreier seg rundt refleksjon og samtale rundt kristendom. Informantene deltar i samtaler med annen ungdom i sine menigheter. Den andre delen av deres aktiviteter handler om å velge kristne venner hvor de kan gjøre ting sammen. Fatima forteller at hun drar i moskeen for å høre på imamen, men også dette er noe som skjer i felleskap. Informantene søker bevisst til ungdom med samme tilhørighet. Maren er med i bibelgruppe hvor hun sammen med andre reflekterer over skriften. Lise deltar på mange organiserte aktiviteter som er organisert av menigheten og har tydelig utalt at hun foretrekker venner med samme religiøs bakgrunn.

For å oppsummere det siste forskningsspørsmålet ønsker jeg å vise til likheter mellom Pagis' (2013) forskning, hvor hun viser viktigheten av religiøst felleskap, og mine funn (Pagis, 2013, s. 99- 105). Hun viser til at hennes kristne informanter som sier at deltagelse i fellesbønn, bevarte deres egen stemme. Hennes buddhistiske informanter gjennomførte meditasjoner i store meditasjonshaller, og opplevde bedre konsentrasjon når de satt sammen med andre. Hennes forskning bekrefter mine funn, som har kommet frem i forbindelse med at felleskap også på fritiden er betydningsfullt for informantene og at de i stor grad velger bevisst hvem de omgås.

Mine tre kvinnelige informanter er i stor grad venner med ungdom som tilhører deres egne religiøse retning. Noen gir uttrykk for at de ikke har noen troende venner, men at de trives best med de som har lignende livsstil. Bare en av informantene gir uttrykk for å ikke ha noen religiøse venner, men slik jeg har vist (s. 39) ser dette ikke ut til å være valgfritt. Min oppfatning av hans utsagn er at han ønsker å ha noen buddhistiske venner, siden han er tydelig på å delta i samlinger når han er sammen med sin praktiserende far.

Underveis dukket det opp et nytt moment som samtlige informanter snakket om. Dette er noe jeg selv ikke hadde tenkt på, men etter å ha analysert og jobbet med datamaterialet ser jeg viktigheten av det. Dette punktet er kjærlighet til en de eventuelt kommer til å dele livet med. De sier at de har et ønske om å finne en partner med samme religiøse retning som seg selv, og som de til slutt gifter seg med. Det er bare Maren som ikke konkretiserer giftemålet, men hun sier at kjæresten bør være kristen. Ut fra dette kan vi si at mine informanter verdsetter sin religion og ved å ha et ønske om samme religiøse tilknytning for sine fremtidige partnere understreker de viktigheten av religion. Dette kan også knyttes til tilhørighet, sosialisering og identitet. Det er tydelig at overfornevnte tema opptar informantene på samme tid som det knyttes til verdier og livssyn.

7.4 Oppsummering og konklusjon

I det følgende vil jeg oppsummere denne avhandlingen og sammenfatte forskningsspørsmålene for å svare på problemstillingen som jeg har presentert innledningsvis. Gjennom analyse- og drøftingsdelene har jeg sett på to fenomener; nemlig religion og identitet. For å få et godt innblikk i forståelsen av begrepene har jeg brukt tre teorier, som vist i kapittel 2. For mine informanter ser det ut som religion henger sammen med identitet, siden vi gjennom analysedelen - hvor empirien er presentert - kan se fellestrekk i deres uttalelser. Fellestrekene omhandlet spesielt deres religiøse praksis og hvordan de i det daglige samtalte med Gud gjennom stille bønn. Gjennom indre samtaler var informantene bevisste sine religiøse ståsted,

samtidig som de følte de hadde kontakt med Gud. Andre ting informantene snakket om var sin egen atferd, som jeg forstår som en fellesbetegnelse for både klær, felleskap, og det siste og meget viktig punkt, informantenes språkbruk. Måten informantene omtaler andre ikke-religiøse mennesker skaper en avstand til sine omgivelser.

Gjennom sine uttalelser kommer det frem at informantene føler de må forhandle sin religion for å kunne delta i bestemte skolekontekster. Som eksempel ønsker jeg å nevne Marens uenighet med lærerens fremstilling av Jesu liv og Fatimas deltagelse i gymtimer. Andre områder informantene føler å måtte forhandle religion i er sosiale settinger utenfor skolen, som for eksempel å delta på fest. Dette gjelder mine to kristne informanter og Jon, som er buddhist. Fatima lager ingen forhandlinger i de sosiale, da hun ikke går på fest. Informantene sier at de omgås venner med lignende livssyn. Dette tyder på at religiøse felleskap er viktig for dem.

Til slutt ønsker jeg å nevne at selv om informantene følte at deres religion påvirket dem på noen områder i det daglige, har ingen av dem på noe tidspunkt under intervjuene vist tvil rundt deres valg av religiøst ståsted. Tvert imot, så informantene etter muligheter som tillot dem deltagelse i den grad det var tillatt ut fra deres religion.

Referanser

- Afdal, G. (2013). *Religion som bevegelse. Læring, kunnskap og mediering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berge, K. (2006). *Identitet: En analyse av hvordan religionen påvirker norskpakistanske jenters identitet, og hva dette medfører i forhold til sosialisering i det norske samfunn*. (Masteravhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/32568/Bergex1.pdf?sequence=1&Allowed=y>
- Jensvik, A. J. (2010). *Identitetsspørsmålets betydning i møtet mellom kristne og muslimer*. (Masteravhandling, Det teologiske Menighetsfakultet i Oslo). Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/161096/Identitetssp%C3%B8rsma%C3%A5lets%20betydning%20i%20m%C3%B8tet%20mellom%20kristne%20og%20muslimer.pdf?sequence=1>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Lippe, M. von der. (2013). Hvordan snakker ungdom om religion- og hvorfor snakker de sånn? En kvalitativ studie av ungdom i alderen 13-15 år. *DIN - Tidsskrift for religion og kultur*, 2013 (2), 7-31. Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/DIN/article/view/796>
- Lippe, M. von der. (2011). Reality Can Bite: Perspectives of Young People on the Role of Religion in Their World. *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education*, 2011 (2), 15-34. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:469210/FULLTEXT01.pdf>
- Mead, G.H. (1934). *Mind body and society: From the standpoint of a social behaviorist*. I Morris, C.W. (Red.). (1967), (Volum 1.) The University of Chicago press, Ltd., London
- Mead, G.H. (1998). *Å ta andres perspektiv. Grunnlag for sosialisering og identitet*. I Vaage, S. (Red.). (1998). Oslo. Abstrakt forlag AS.

Newport, F. (2014, 27.6). Majority Still Says Religion Can Answer Today's Problems. Hentet 16.mai.2015 fra <http://www.gallup.com/poll/171998/majority-says-religion-answer-today-problems.aspx>

Olsen, T. (2007). *Nakne knær, syndige klær – en analyse av klesdiskurser blant læstadiansk ungdom*. Hentet 16.5.2015 fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1094/958>

Pagis, M. (2013). Religious Self- Constitution: A Relational Perspective. I Bender, C., Cadge, W., Levitt, P. & Smilde, D. (2013). *Religion on the Edge. De- Centering and Re centering the Sociology of Religion* (92-114). Oxford: Oxford University Press.

Ringdal, K. (2013). *Enhet og Mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Ryan, G W. & Bernard, H. R. (2003). Techniques to Identify Themes. *Field Methods*, Vol. 15, No. 1, February 2003 85- 109

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget

Thorbjørnsrud, B.S. (2009, 18.3). Historien om hijab. Hentet (16.mai.2015) fra <http://forskning.no/religion-islam-religionshistorie/2009/03/historien-om-hijab>

Offentlige dokumenter

NOU 2013:1. (2013). *Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitikk*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kud/samfunn_og_frivillighet/tro-og_livssyn/manus_sturla_j_stalsett_070113.pdf

Vedlegg

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Mitt navn er Adela Manov, jeg er deltidsstudent ved Høyskolen i Halden, hvor jeg tar «Master i mangfold og inkludering». Er nå i mitt avsluttende år, og målet er å være ferdig i mai 2016. Jeg har startet på min masteroppgave, hvor jeg ønsker å se nærmere på hvordan ungdom forhandler religion i skolekontekst. Jeg synes at religion er et spennende tema, spesielt i ung alder. Jeg er interessert i å samtale med noen som synes at religion er viktig del av deres liv. Jeg ønsker å rette fokus på deres erfaringer/opplevelse av hvordan det er å være religiøs og ung.

I denne kvalitative forskingen vil jeg bruke intervju/samtale som metode. Intervjuet blir tatt opp på lydbånd, deretter transkribert ut. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Lydbånd og tekst blir oppbevart forsvarlig. Det vil aldri bli notert noen personlige informasjon i form av navn, fødselsdato eller annen type informasjon som vil kunne spores tilbake til informanten. Etter at studie er avsluttet, vil all informasjon bli slettet. Intervjuet vil bli gjennomført i avtale med informant. Tilgang til personopplysninger er det bare student og hennes veileder ved Høyskolen i Halden som skal ha.

Ønsker du å delta, skal dette informerte samtykke underskrives i to eksemplarer, hvor du beholder det ene og det andre beholder jeg. Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Jeg er underlagt taushetsplikt, slik at dataene blir behandlet konfidensielt. Det vil i oppgaven ikke komme frem personidentifiserte opplysninger.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt på tlf: 997 26 088 eller på e-post adela@manov.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Dato:

Jeg ..... har lest overnevnte informasjon og bekrefter at jeg vil delta i studiet.

Signatur:.....

Informant

Student/forsker

Problemstilling;

Hvordan forhandler religiøst aktiv ungdom religion i skolekontekst?

Forskningsspørsmål;

I hvilken grad opplever informantene å være påvirket av deres religiøse bakgrunn?

Hvilken betydning tillegger informantene religion i sin identitetsdanning?

Hvordan påvirker religion informantenes valg av venner?

Intervjuspørsmål:

Del 1

Kan du fortelle litt om deg selv?

Har du noen fremtidsplaner?

Del 2

Ber du daglig?

Går du ofte i kirke/tempel, moske? (Hvor ofte?)

Hvordan opplever du Guds tilstedeværelse i det daglige, på skolen?(Hjemme? I fritiden?)

Hvilke religiøse plikter er viktige for deg? (Hvordan fungerer de i en skolesetting?)

Er det noen spesielle situasjoner du har opplevd at din religion har «hemmet» deg i å delta på skolen? (Hvilke sitasjoner? Kan du fortelle litt om det?)

Har det noen ganger skjedd noe på skolen som går imot din tro? Hva tenkte du da? Hvordan følte dette?

Har det noen ganger skjedd noe som du synes latterliggjorde din religion? (Kan du fortelle litt om dette? Hvordan følte det, hva syntes du om det?)

Er det ting du synes er vanskelig i forhold til skole/venner og din tro?

Del 3

Hvordan ville du beskrevet din identitet?

Hvordan opplever du at andre ser deg?

Har du noen gang stått opp for noe kontroversielt? Hvordan har dette skjedd?

Har du brent inne med noe du sa/ ikke sa høyt? Hva slags erfaringer har du med dette? (følelser)

Hvordan opplever du å være praktiserende kristen, buddhist, muslim på skolen? Er det noen situasjoner dette kommer tydelig frem? (Hvilke? Hva synes du om dette?)

Hvordan opplever du muligheten til å praktisere din tro på skolen?

Tilpasser du din religiøspraksis til skolen, venner, lover? (Hvordan?)

Del 4

Hva gjør du i fritiden?

Deltar du på religiøse aktiviteter? (Hvilke?)

Hvordan er det å være religiøs på skolen i forhold til trossamfunn/hjemmet?

Hvordan er det å være i begge verdener?

Hvordan velger du venner? (Er de religiøse? Hva synes du om dette?)

Når du er hjemme/med venner, snakker du annerledes enn på skolen?(Hvordan?)

Har du noe du ønsker å fortelle?

Kan jeg kontakte deg igjen, hvis noe uklart?

Ledelsen bedt om opplysninger, er det greit?

Vedlegg 3

NSD Informasjon

----- Videresendt melding -----

Emne:[nsd.nsd] masteroppgave

Dato: Sun, 6 Sep 2015 21:42:10 +0200

Fra: Adela Manov <adela@manov.no>

Til:nsd@nsd.no

Hei

Jeg går nå siste året på Master i Mangfold og inkludering. Det er slik at jeg må skrive en forskningsoppgave som skall dreie seg om religion og identitet. Mitt håp er å intervju fire ungdommer, 18-19 åringer. Jeg har tenkt å ta opp samtalene, men har ingen planer om å overføre til data. Det jeg lurer på er hvordan jeg skal gå frem med dette? Hva er fremgangsmåten? Må jeg søke om godkjenning fra dere?

Med vennlig hilsen
Adela Manov

Emne Re: Fwd: [nsd.nsd] masteroppgave

Avsender Marianne Høgetveit Myhren <Marianne.Myhren@nsd.uib.no>

Mottaker <adela@manov.no>

Dato 2015-09-07 11:16

Hei igjen

Viser til epost mottatt angående spørsmål om meldeplikten.

Dersom du skal behandle/lagre direkte personopplysninger (som feks. navn) eller indirekte personidentifiserbare opplysninger (bakgrunnsopplysninger som feks. yrke, bosted, utdanning, alder og kjønn) elektronisk, må du melde prosjektet.

Du kan gjennomføre prosjektet med anonyme data, det vil da ikke være meldepliktig. Intervjuguiden må da være utformet slik at det ikke vil fremkomme personopplysninger i opptakene. (NB! Stemme kombinert med utvalgsriterier eller bakgrunnsopplysninger om informanten kan være identifiserende. Ved bruk av lydopptak må denne type opplysninger utelates eller begrenses, slik at enkeltpersoner ikke kan gjenkjennes i det samlede datamaterialet.)

Alternativt kan lydopptakene inneholde enkelte personidentifiserende opplysninger, men lydopptakene kan da ikke behandles elektronisk/på pc/mobil. Transkripsjonene fra intervjuene må være anonyme. Du kan lese mer om hvordan du kan gjennomføre et prosjekt uten at det

omfattes av meldeplikt og definisjon av anonyme opplysninger her:
http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/vanlige_sporsmal.html

Ta gjerne kontakt pr telefon dersom noe er uklart.

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren
seniorrådgiver
Personvernombudet for forskning, NSD
Tel: 55582529

www.nsd.uib.no/personvern